ئێران لەبەردەم توڕەیی ئەمریکادا ... نەوزادی موهەندیس

• ئێران هەر لەساڵی 1979وە تاکو ئێستا هیچ کات وا مامەڵەی نەکردوە نە لەناوچەکەدا و لە سەر ئاستی دونیاش وەك دۆستی ئەمریکا و هیچ کات نەچۆتە ناو خولگە و بازنەی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاوە گەر بۆ ڕواڵەتیش بوبێت، هەمیشەش هەر کات بۆی هەڵکەوتبێت هەنگاو گەلێك یان سیاسەت و مامەڵەیەکی پیادە کردوە چ ڕاستەوخۆ دژ بە ئەمریکاو بەرژەوەندیەکانی بوە یان دژ بە دۆست و هاوپەیمانەکانی بوە لەناوچەکەدا کە هەموانیان چونەتە چوارچێوەی دژایەتی سیاسەت و بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاوە و ئایندەی ئەو بەرژەوەندی و پلانەی ئەمریکای خستۆتە بەر مەترسیەوە.هەربۆیە هیچ کات و لەماوەی ئەو 39 ساڵەی ڕابووردووەدا ئەمریکاش ئێرانی بەدۆست و لایەنگری خۆی نەزانیوە نەك هەرئەوە بەڵکو هەمیشە لەخانەی دوژمنان و وڵاتانێکدا بوە کە پشتیوانی تیرۆر و تیرۆریستانی کردوە و خستویەتیە ناو لیستی ڕەشەوەو بەدرێژایی ئەو ماوەیەش گەمارۆی ئابوری و سیاسی و سەربازی خستۆتە سەر ئێران و دەسەڵاتدارانی.بەکردارەکیش بۆماوەی 8ساڵ گیردێدەی جەنگی لەگەڵ عێراقی صدام حسێندا کرد.

• ئەم دوو وڵاتە هەریەکەیان هەژموون و کاریگەری گەورەیان هەیە لەناوچەکەدا،ئێران لەلایەك بەهۆی هەڵکەوت و پێگە سیاسی و ئابوری و سەربازیەکەیەوە و لەلایەکی تریشەوە بەهۆی هەڵکەوتەی وەك گەورەترین وڵاتی ئیسلامی شیعە مەزهەب بۆتە هۆی ئەوەی کە سیاسەت و نفوزی لەناوچەکەدا گەشە بکات و هەژمoونی خۆی بسەپێنێتە سەر زۆرێك لە دەسەڵاتداران و وڵاتانی ناوچەکە و وابکات کە لەخولگەی بەرژەوەندیەکانی ئێراندا بسوڕێنەوە،ئێرانی ئیسلامی لەساڵی 1979وە هەوڵی ناردنە دەرەوەی شۆڕشی ئیسلامی داوە بۆ دەرەوەی خۆی و بەتایبەتیش وڵاتانی دەرودراوسێی و ویستویەتی کە((مانگی شیعی))لەناوچەکەدا بسەپێنێت و لە ئێستاشدا گەرەکێتی ئەو مانگە یەکشەوەیە بکاتە مانگی چواردەشەو وسەرتاپای وڵاتانی ناوچەکە بگرێتەوە.لە ئێستادا ئێران بۆتە وڵاتی ژمارە یەك کە دژایەتی یان ململانێ لەگەڵ ئەمریکا و ڕۆژئاواییەکاندا دەکات لەناوچەکەدا و لەهەحقیقەتیشدا بۆتە مەترسی گەورەش بۆ سەر بەرژەوەندیەکانیان،ئێران توانیویەتی کە هەژموونی خۆی لە وڵاتانی عێراق و سوریا و لوبنان و فەلەستین و بەحرەین و قەتەر و عومان و

یەمەن و تەنانەت مەترسیشی بۆ سەر کوێت و سعودیە و ئیسڕائیلیش پەیدا کردوە بە نزیکبونەوەی لە سنورەکانیان،هەر ئەمەشە کە بۆتە هۆی ئەوەی ئەمریکا جامی توڕەیی و نەفرەتی خۆی بەسەر ئێراندا بڕێژێت و بیکاتە تاکە ئامانجی نزیکی خۆی و لەو پێناوەشدا کاری جدی دەکات بۆ گەمارۆدانی توانا ئابوری و سەربازیەکانی و گەرەکێتی بەکارتی فشاری ئابوری و دارایی و دروستکردنی قەیران و تەنگژەی دارایی تەنگ بە ئێران هەڵبچنێت و بەهۆی شەڕە بەردەوامەکانی و گیرۆدەکردنی لە عێراق و سوریا و لوبنان و یەمەندا توشی نەزەیفی دارایی بکات و کاتێك بەخۆی بزانێت کە هیچ توانایەکی نەماوە بۆ بەرگریکردن.

ئەمریکا سیاسەت و پلانی پشوودرێژی لەگەڵ ئێراندا پیادە دەکات و سەرەتاش لەدۆستەکانی دوور دەخاتەوە ودایدەبڕێت لەهەریەکە لە ڕوسیا و کۆریای باکور و چین،ئەوەتا نێوانی ئەمریکا و کۆریای باکور هێندە لێکنزیکبۆتەوە و ئاسایش بۆتەوە کە دوای نزیکەی 60 ساڵ بەمنزیکانە هەردوو سەرۆك لە سەنگافورە لە 12/6 کۆببنەوە و کۆریاش ئامادەیی پیشانداوە کە دەستهەڵبگرێت لەبەرنامە ئەتۆمیەکەی و 3 هاوڵاتی ئەمریکیشی وەك نیازپاکی کە چەندین ساڵبوو لە کۆریا بەندبوون ئازادکرد و گەڕاندیانەوە بۆ ئەمریکا.

لە ئێستادا ئەمریکا هەوڵی سەرەکی بۆ ئاسایکردنەوەی پەیوەندیەکانێتی لەگەڵ کۆریای باکور بۆ دابڕانی لە ئێران و پاراستنی ئاسایشی نیمچە دورگەی کۆریا و یابان،ئەوکاتیش دەستی واڵا دەبێت بۆ ئێران و سزادان و گەمارۆدان و لێپرسینەوە لەگەڵیدا و تەنانەت شەڕ کردن لەگەڵی و هێرش و پەلاماردانیشی، بەهۆی ئەو سەرکێشی و ململانێیانەی کە لەگەڵ ئەمریکا و دۆستەکانی دەیکات لەناوچەکەدا،وەك هەریەکە لە ئیسڕائیل و سعودیە و تەواوی وڵاتانی کەنداوی فارسی،چونکە هەموو ئەو وڵاتانە دۆست و هاوپەیمانی هەمیشەیی و تاسەری ئەمریکان و بەبەشێك لە ئاسایشی ئەمریکایان دادەنێت بەهۆی دەوڵەمەندیان لەسەرچاوەکانی نەوت و غازی سروشتی وەك دوو سەرچاوەی گرنگی وزە بۆ ئایندەی پیشەسازی ئەمریکا.

• لە ئێستادا ئەمریکا و ئێران ڕاستەوخۆ لە هەریەکە لە عێراق و سوریا و لوبنان و تەنانەت یەمەنیش ڕووبەڕووی یەکتری بونەتەوە و ململانێیەکی سەخت دەکەن لەسەر زەمین، بەڵام هەموو بۆچونەکان وای بۆدەچن کە ئێران ناتوانێت تاسەر بەردەوام بێت لەو گەمە پڕ مەترسیەدا،چونکە لەلایەك توانا سەربازی و ئابوریەکانی هێندەی ئەمریکا بەهێز نیە و لەناوخۆی خۆشیدا هاوڵاتیانی 80 ملیۆن کەسی

زۆربەی لێی ڕازی نین و تەنانەت لەنێو باڵەکانی دەسەڵاتدارانی ئێرانیشدا ململانێی توند هەیە دژ بەیەکتری کە هەموو ئەمانە بۆخۆی دەبنە فاکتەرێکی گەورەی مەترسیدار بۆ بەهێزی هێشتنەوەی ئێران،ئەمریکا بەجدی کاردەکات بۆ بچوککردنەوەی ئێران و دابڕینی لە بازاڕەکانی جیهان و نەوت و بەهەر نرخێکیش بوە نایەوێت ببێتە خاوەنی چەکی ئەتۆمی و لە نزیکترین هەنگاویشدا لەلایەن سەرۆك ترامپەوە ڕێکەوتنی ئەتۆمی نێوان ئێران و وڵاتانی ((1+5))ی هەڵوەشاندەوە و وەك بەرزکردنەوەی کارتی سوور بۆ وەستاندنی ئێران.بەهەمان شێوەش ئیسرائیلیش لەماوەی مانگێکدا دووجار هێرشی ئاسمانی کردۆتە سەر بنکە و مۆڵگەی سەربازی ئێرانی لە سوریادا و لەیەمەنیش هێزی حوسیەکان لەسەر دەستی هاوپەیمانی عەرەبی بەسەرۆکایەتی سعودیە لە پاشەکشەدان و لە عێراقیش ئەمریکا گەرەکێتی حکومەتی ئایندە زۆر نزیك نەبێت لە ئێران.

• بەم شێوەیە لە ئێستادا ئێران کەوتۆتە بەر هەڕەشە و توڕەیی و بەردەمی تۆپخانەی ڕاستەوخۆی ئەمریکا و زۆر دوور نیە لەماوەیەکی نزیکدا ئەمریکا یان لەڕێگەی خۆپیشاندانی جەماوەری ناوخۆیی ئێرانەوە وەك ئەوەی لەساڵی 1979دا دژ بە شای ئێران هەڵایسا، یانیش لەڕێگەی سەربازیەوە پەلامار و گوشارەکانی بۆسەر ئێران زیاد بکات و بەدەردی ڕژێمەکەی تاڵیبانی ئەفغانستان و صەدامی عێراقی بەرێت،هەرچەندە ڕووخاندنی ڕژێمێکی ئیسلامی گەورە و بەهێزی شیعە مەزهەب لەئێراندا هێندە ئاسان نیە،بەڵام کارێکی نەکردەش نیە و بەکەوتنی ئێرانیش ناوچەکە و بەتایبەتیش کورد قازانجی زۆر گەورە دەکەن و دەروازەکانی ئایندەی بەگەشی بەڕوودا دەکرێنەوە،ئەوەش وەستاوەتە سەر وەستایی و دانایی و بیرتیژی و دووربینی سەرکردایەتی کورد لە قۆزتنەوەی هەل و بوارە هەڵکەوتوو و گۆڕانکاریەکاندا.

نەوزادی موهەندیس
Nawzad_mohandis@yahoo.com

سێبەرەكانى ئـەدەب … وەرگێڕانـى لـەفارسييەوە: كەريم سۆفى

بابەت: وتارى ئەدەبى
نەخشەسازى ناوەوە: دڵشاد قادر
نەخشەسازى بەرگ: زادە
چاپ:
لەبەڕێوەبەرايەتى گشتيى كتێبخانە گشتييەكان ژمارەى سپاردنى () ساڵى 2013 پ□دراوە

[بۆ درێژەى بـابەت كليكى ئێر□ بكەن ...!]()

نـاوى كتێـب: زمـانى دايـك … وەرگێڕانى: كەريم سۆفى

زمانى دايك
(نۆڤلێت)

ئاگۆتا کریستۆف
وەرگێڕانی بۆ فارسی: چەنگیز پەهلەوان
و. لەفارسییەوە: کەریم سۆفی
پێداچوونەوەی خەبات ڕەسووڵی

[بۆ درێژەی بابەت کلیکی ئێرە بکەن ...!]

ڕەهەندەکانی (مستەر گرینێك) لە ڕۆمانی هەورەکانی دانیال دا ... عەلی شێخ عومەر

کاتێ دەست بە خوێندنەوەی ڕۆمانی (هەورەکانی دانیال)ی 1 بەختیار عەلی دەکەین، دەرکەوتەکانی تراژیدیای ڕۆژهەڵاتی ناوەراست، دەردەکانی سیاسەت و ستەمکاری، هەستکردن بە توانەوە لە نێو گەردگیربوونی کێشەی ڕۆژانەو ، نەزانین و پەی نەبردن بە نهێنیەکانی بوون و نەبوونی ئەوین بە چەمکە ئینسانییەکەی، کارەساتەکانی جەنگ وەك تارمایی سێبەرێکی قێزەون لە یا و لە نێو دەروونی کارەکتەکانەوە بە هەماهەنگی سەردەکەن، ئەمانە بە ڕادەیەك وەك زیندگی تێکشکاون، ناژین، تەنانەت خەونیش ناتوانن پاساویان

بداتەوە، قەرەبوویان بکاتەوە، برێك سەنگەری دەروونیان ڕاگرێ و خەون بە دیوە جوانەکەی ژیانەوە ببینن، جگە لە مۆتۆکە خەونیان نییە، هەموو لە ژێر یەك کاریگەریدان، بە یەك دەردەوە دەناڵێن، قەیران قەیران ڕادەکێشێت، ئامبازی یەکتر دەبن، بۆیە ئاساییە یەکی تاك خەونی گشت ببینی، یان بە پێچەوانەوە، گشت یەکی تاك بێتە خەونیان، کارەسەتەکان لە سڕینەوەی جیاوازییەکانەوە دەستپێدەکات، جیاوازی لە خەون، لە هەنگاونان، لە چەقین و لە سڕینەوەی چەمکی باو، کە بە درێژایی شوێنکات و سەردەمە جیاوازەکان چارەسەر و ساڕێژکردنی برینەکان دژوار دەکات، بە ئاستەم تۆنی دەنگی ئومێد دەبیسترێ و نابیسترێ، ماکی ترس بە تەواوەتی دەستی بە سەریاندا کێشاوە، قوتاربوون لە ترسی ژیان ڕزگار نەبوونە لە ترسی مردن، جێگیربوونە لە هیچی و پووچی و بێ مانایی، لە نەگۆڕینی ستایلی ژیان گوزەران و شوناس و ناسنامە، ئەوەندی مژۆڵی بەدی هێنانی حەزو خواستی غەریزەن، ئەوەندە بەداوای هێزسالاری بیرو ئاوەزو هزری مرۆیی نین، ئەمش ئەوەندی شۆك و پەشمە لە سروشتی مڕۆڤ، ئەوندە هێدمەگرتن و داکۆکی نییە لە ڕادەستبوون بە دەستی چاڕەنووسی چاوەرونکراو.

هەرچەندە ڕەگەزی گێڕانەوە هەمە لایەن و فرە ڕەهەندە چەندەها ڕووداو بەیەکەوە دەبەستێ، دەتوانێ بەووردی شۆڕبێتەوە، پێداویستی غەریزی و دنیای خەیاڵی بەدیبێنێ، وێنە جیاوازەکان بەرجەستە بکات، ئاستەکانی گێڕانەوە و ئارەستەکانی لە ناو دەقدا، ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئەم ڕۆمانە لە سۆنگەی ئەوەی توانیویەتی ئاست و ئاراستەکانی گیڕانەوەی هەمە جۆر فەراهەمبکات لە نێو تێکسێکدا گرێبدات دەکرێ بە تێکستی ئاوێتە هەژماربکرێت، تێکست لە نێو تێکست یان ڕۆمان لە نێو ڕۆماندا، تا لە ئەنجامدا دەگەینە ئەو دەقەی کە بە ئاستەکانی گیڕانەوە، پەیوەندی لە نیوان تێکست یان دوو بەسەرهات لە دوو سەردەمی جیاواز بەیەکەوە گرێدەدات،

ڕۆمانەکە

ئەم ڕۆمانە پەیوەستە بە شوێنێکی جوگرافییەوە، بە شارێك یان ووڵاتێك، لە چوار لاوە بە دوژمن گەمارۆدراوە دەستپێکی ڕۆمان بە کەسی یەکەمی تاکەوە ڕۆدەچێتە نێو زنجیرەی گێڕانەوە، بە ڕەوتێکی لە سەرخۆ پردی لە یەکگەیشتن لە تەك وەرگردا، ئاڵو وێردەکات، پەیوەستکردنی وەرگر بە پرسیار کردن و تێڕامان لە خوێندنەوەی ڕووداوەکان، لە ڕێگای کارەکتەری هەمە جۆرەوە ئەنجامدەدرێت، گێڕانەوە بە دیاریکردنی ئاستەکانی دەلالە، هەڵدەستێ بە پرکردنەوەی

ڕووبەرەکان، بە ڕەهێڵەکردنی بیر و ڕەهەندەکانی هەست و نەست لە قەوارێکی فانتازییدا وتوانەوە، ئاوێتە بوون ئەنجامدەدات، دەمانگەیێنێتە تێکستی کۆتایی ڕووداوەکان، بۆئەوەی گووتاری ڕۆمان هاوسەنگی خۆی لە دەستبدات، ڕۆمانووس تێکست بە کراوەیی بەجێدەهێڵێت، بوارێك بۆ وەرگر دەرخسێنێ کە سەرفرازە لە دیاری کردنی داهاتووی شاری (دیلاوار)ی پاش کارەساتەکانی شەر کە وەك دەرئەنجامێکی کۆتاییە.
گێڕانەوە لەم ڕۆمانەدا پێش ڕووداو دەکەوێت، هەر لە دەستپێکەوە پەیتا پەیتا زەمینە خۆش دەکات بۆ باوەڕهێنان و وەرگرتنی متمانەی وەرگر، ئاوێزە بوونی بە دانی شەرعیەت، هەڵکشانی درامای گێڕانەوە لە بەرەوپێشچوونی زنجیرەی ڕووداوەکاندا، پەڵپ و بیانوو دەرەخسێنێ، لە بزاڤی شوێنکات، لە تەنگەژەی بوون، لە ڕەهەندەکانی ڕابردوودا، بە ئایدۆلۆژیا پاساومان بۆ دەهێنێت، دیسپلین کردنی ئایدۆلۆژیایەکی دیاریکراو بۆ لەبارابردنی چەمکەکانی مەعریفە، گرێدانی بە ناخی مرۆڤەوە لە یەکەمین نیشانەکانی هەڵگیرسانی جەنگەوە دەستپێدەکات، لە بڵاوبوونەوەی درم و پەتای خەونی لێکردنەوەی سەر لە جەستە، فوبیایی سەربڕین و ڕاکردن لە دەستی دوژمنێکی نەزنراو کە بە خوێنی سەریان تینووە (یەکەمین سەربرین نە لە سیاسەت، نەلەعەشق، نەلە تۆڵەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بەڵکو لە تاریکی ناخەوە لە قووڵایی خەونەوە هاتووە ـــ ڕۆمان ل 173).

بێگومان تاریکی ناخ وەك ئاکامێك لە بۆشاییەوە نەهاتووە، بەڵکو وێنەیەکە لە ڕیای، مێژوویەك لە خود جێگیر دەکات، ڕستی نیشتەمنییەکانی غریزە کلیلێکی کورتکراوەیە بۆ چوونە نێو پێشینەی ئاسۆکانی خەون و ترس و ئەفسانەوە، بەهانەیەکە بۆ سپیکردنەوەی کارەساتە ڕەشەکانی جەنگ، پەردەپۆشییەکە بۆ شاردنەوەی ڕووی ناشرینی ستەمکاران چونکە (سەرجەم خەونەکان بریتین لە تێرکردنی ئارەزووە شاراوەکان یان هەوڵدانە بۆ تێرکردنی ئارەزووە شاراوەکان)ـــ2 ، هەڵخلیسکان (میتافۆرس) لە ئاست یەکتاخستنی ئارەزووە شاراوەکان، لەسەر سێ ئاڕاستە کاردەکات، یەکەم بە دیوی ناوەوە، ئاشکراکردنی نیشتەمەنی نێو بەرزەمن(superego) بەگوێرەی منی(ego) یادکردنەوەی بەسەرهاتەکانی ڕابردوو یەکسانە بە کارەساتەکە خۆی، بە مانایەکی تر سەرنەکەوتن، لە جیاکردنەوەی ئەم ئاوێتە بوونە لە دوژمنایەتی بەستراوە بە کەلەپورێکی دێرین و بە بەسەرهاتێکی مێژوویی پڕ لە نەهامەتی جەنگ و بگرەوبردەی شەڕی مانەوە، کە سەرچاوەکەی مێژوویەکی خوێناوییە لە سەر بنەمای چەوساندنەوە و زیندانی بنیاتنراوە، شوێنی ڕووداوی ڕۆمانەکە

تەژییە بە گیانی تۆڵەکردنەوە، داکۆکیکردنە لە مانەوە، لە خود، ترسە لە هەرەشەی سڕینەوە، جەنگ، جەنگی شکۆیە لە سنورێکی ئابڕووقەدراو بە دوژمن، ڕووداوەکانی ئەم ڕۆمانە لەمەر شارێکی ڕۆژهەڵاتییە ناوی (دیلاوار)ە بناغەی شارەکە زیندانی بووە، مێژووی ئەم شارە لە مۆزەخانە پارێزراوە، کەسێك بە ناوی (دانیال)ەوە نووسیوویەتی، شاری (مەمەدحەسار) کانگای تیڕۆرە، دوژمنە، یەکێکە لە هاوسنوورەکانی، ئیمام سوبحان بە ڕەوتێکی ئایینی حوکمی تێدا دەکات، لە کاتی خۆیدا شاری (دیلاوار) لە بن دەستیدا بووە، ئیستا رزگاریان بووە، بەڵام دوژمنایەتی نیوانیان هەر ماوە، لە شاری (دیلاوار)دا نەخۆشییەکی سەیر تەشەنەی کردوە، خەونێکە دڵە ڕاوکی دروستکردوە، کەسێکە دەچیتە خەونیان سەریاندەبریت، دەسەڵات بە سەرجەم تیمەکانییەوە، دەگەڕێن بۆ ئەو کەسە وەهمەیەیی کە دەچێتە نێوخەونەکانیان، سەریان دەبریت، بۆ ئەم مەبەستەش پەنا دەبنە بەر سێ وێنەکێش، تا وێنەی بکوژەکە بکێشیت، ئەمەش بە هاوکاری سیامەند کە دکتۆری دەروونییە، مامی (ڕێنوار زەریاواری)ە لە دوایدا بە (مستەر گرینێك) دەناسرێت، لەعیادەکەی مامی کاردەکات، دەتوانی خەونی کەسانی دیکە ببینێت، دکتۆری مامی هاوکاری دەسەڵاتە، چارەسەری نەخۆشەکان بەوە دەدۆزێتەوە، کە لە شار دووریان بخاتەوە، لە سەر سنوور ئیشیان پێبکات، لە بەرەکانی جەنگدا خەندەقیان پێلێدا.

خەڵکی ئەم شارە گەر شەڕێکی دەرەکیان بۆ پەیڕەو نەکەن ئەوا لە ناو خۆیاندا لە بێ ئیشیدا یەکتر دەخۆن چونکە (دیلاوار ئەوەی ڕایگرتبوو هێز نەبوو، چەك نەبوو پلانی سەربازی نەبوو، بەڵکو خەونی جەنگاوەران بوو بۆ شکاندنی دوژمن ـــ ڕۆمان ل 532) لەو دیو سنوور (مەمەدحەسارییەکان) بە هەمان شێوە خۆیان تەیار و ئامادە کردووە بۆ جەنگ لەوێش هەمان نەخۆشی بڵاوبووەتەوە واتا خەونی بینین بە سەر برینەوە، پێش هەڵگیرسانی شەڕەکە (ئەل موراد) لە یەکەم فەسیلی سەربازی (دیلاوار)دا بوو لە عەشیرەتی غەفورییە، لە دوایدا لە خولی قەناصیدا یەکەم دەرچوو، بە دەسیسەیەك چەند رۆژێ لە پێش هێرشەکەی (مەمەدحەسارییەکان) بە قەناص (عەبدولسەلام ماروفی) فەرماندە دەکوژێت، هەڵدێت، ئەم کوشتنە دەبێتە فتیلەی هەڵگیرسانی شەر، ئالەم کاتەدا (مستەر گرینێك) ڕێگای گەرانەوەی نابێت بە ناچاری هەڵدێت، بەرێکەوت لە ڕێگا تووشی (ئەل موراد) دێت، کە لە ڕێگای دکتۆر (بەهنام)ەوە دەیەوێت کتێبەکەی (دانیال) لە فەوتاندن ڕزگار بکات لەگەڵ قاچاچییەکدا ڕێکدەکەوێت تا بیبات بۆ لای دکتۆر (قاسم شابندەر) کەلەبەری سنووری (مەمەدحسارییەکان)ە، لە دوای

داگیرکردنی (دیلاوار)و کاولکردنی لە لایەن سوپای (مامەدحەسار) یەکانەوە، شاری (دیلاوار) تاڵان و کاول دەکرێ، مەزەندە دەکرێ، (مستەر گرینێك) لە بەرەکانی جەنگدا کوژرابێت، وەلێ لە پاش داگیرکردنی (دیلاوار)دا، (مستەر گرینێك) دێتەوە بۆ ماڵێ ساردو سڕ، مامی مردووە، چینی دەسەڵاتدار (سەی ئەسڵان) بەرپرسی سوپای باغەوانەکانە، (حاکم یاسین) سەرۆکیانە ، خۆی و دارو دەستەکەی هەڵهاتوون، ئایا ئەنجامدانی جەنگ دەرمان و چارەسەرە، بۆ نەمان یان گۆڕینی شیواز و ڕەهەندەکانی خەونی جەنگاوەران ؟، یان زبری ترس لە یەکتر بەسە بۆ پووکانەوەی خەون و سەقامگیری بارو دۆخەکە، پرسیارەکە ئەوەیە لە پاش ئەو کارەسات و وێرانکارییانەی جەنگ وکوشتارەکانی، ئایا (مستەر گرینێك) دەگەڕێتەوە بۆ زێدی خۆی یان بۆ ئەبەد بە جێیدەهێڵێت، هەڵبژاردەکە هەڵبژاردەیەکی بوونەگەرییە، بۆ ئەم (دیلاوار) هیچ جیاوازییەك لەگەڵ شاری (مەمەدحسار) دا دروست ناکات، چونکە ئەم بە ئاشکرا دانی پیادێنێت و دەڵێت (جێگایەك بتوانم رزگاری خۆمی تێدا بە دەست بهێنم و لەم جەنگەدا نەخنکێم (دیلاوار) نییە، من سەر بە هیچ شارێك و نەتەوەیەك نیم تەنیا ترسێکم بە سەر زەویدا دەگەڕێم ـــ ڕۆمان ل 472)

مستەر گرینێك

پەیبردن بە جیاکردنەوەی ڕەنگەکانی کەسایەتی (ڕێنوار زەریاواری)، چوونە نێو جیهانە تایبەتییەکەی، لە ڕێگای شرۆڤەکردن و تێگەیشتن لە چەمکی دەقەوە دەستپێدەکات، لەگەڵ زنجیرەی ئەو گۆڕانکاریانەی کە لە قۆناغە جیاجیاکانی گێڕانەوەدا، ڕەوتی ڕووداوەکان بەیەکەوە دەبەستێت، تا دەگەینە ئاستێك ناچار دەبین بەدواچوون بۆ ئەو پرسیارانە بکەین کە لە بۆشاییەکانی دەقەوە گەڵاڵە بوونە، هەوڵدەدەین لە ڕێگای هزرو دەروونزانییەوە، وەڵاممان دەسکەوێت، بێگومان فێگەری هێزە درکپێکراوەکانی دەروون، لەسەر دوو ئاست نەخشەی خۆی دەکێشێت، یەکەم هێزی درکپێکراوی دەرکەوتەکانی دەرەوە، دووەم هێزی درکپێکراوەکانی ناوەخن، بەرایی ڕۆمانەکە، کەسێك بە ناوی (ڕێنوار زەریاواری) دەناسین، تەمەنی شەستودوو ساڵە، لە عیادە دەروونیەکەی مامە سیامەندی کاردەکات، هەر لەوێش دەنووێت، بەهرەیەکی هەیە، دەتوانێ خەونی کەسانی تر ببینێ، پەی بە نهێنییەکانی دەروونیان بەرێ، کاتێ وەك نوێنەری پزیشکی و بەرپرسی باری دەروونی ئیشکەرەکان دەچێتە بەرەکانی جەنگ، لەبەر ئەوەی پێویستی خۆی چاوی پردەبوو لە فرمێسك، ئیشکەرەکان بە توانجەوە ناوی(مستەر گرینێك)یان لێنا، لە پاش هەڵهاتنی بۆ مەمەد حەسار لە

کەسایەتی (حەسن تاج)دا رۆڵدەگێرێت، ئایا مۆڵ خواردن بە دەوری ئەم ناوانەدا، بە هەر هۆکارێك بێت سەپێنراوە بەسەریدا، هیچ لە پێکهاتەو کەسایەتی دەگۆرێت، ئایا وەرچەرخان لە دیدگاو تێروانینی فەراهەمدەکات !، یان دەبنە فاکتەرێك کەسایەتی خۆی پێ پتەو و سەقامگیر دەکات، یاخود کردنەوەی دەروازیەکە بۆ ڕزگاربوون و دەرچوون لە سنووری ئەو کەسایەتیە کە بە (مستەر گرینۆك)ناسراوە*، دوا شت شیمانەی ئەوەی لێناکرێ کە بە ڕێگایەکدا بمباتە سەر شۆشتنەوە و □ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـەتووشکردنی ئەو وێنانەی کە ویست و حەزەکانی لەناو خۆیدا ت□دا □ەنگی دەدەنەوە منی(ego)پێ قایل دەکات، ئەمەش لە دوایی درزتێکەوتنی دیوارەکانی گرێی(خەساندن)وە سەر هەڵدەدات کە بە یەکێك لە بەرهەمەکانی سادیونیزمی ئەوانی دیکە هەژماردەکرێت، لە سۆنگەی ئەوەی (مستەر گرینۆك)، لە کۆمەڵگایەکی توندوتیژو پڕ لە تۆڵەو کوشتن و دوژمنایەتی چاوی هەڵهێناوە، هاوکات دوژمنایەتی لە ناوەخندا بە ئیرەیی و ڕەشکپێبردن ناوپۆشکراوە، ئازاردانی دەروونی و مازۆخیەت پتر ڕەنگدانەوەی بەرهەمێکی کۆمەڵایەتییە، زیاتر لەوەی بەرهەمێکی سروشتی بێت، بۆیە بە دووری نازانین، گیانی تۆـَڵەکردنەوە لە ناخی (مستەر گرینۆك)دا گەیشتووەتە ئاستێك کە دەتوانێ برینێك لە دەرەوەدا دروستبکات، هاوسەنگ بێت بەو برینەی کە بووەتە بەشێك لە خەسڵەتی نەهامەتییەکانی، داگیرکردنی (دیلاوار) لە لایەن (مەمەدحەساریی)ەکانەوە، ناراستەوخۆ کلیلێکی سیحراوی دەداتە دەست (ڕێنوار) یان (مستەر گرینۆك) تا دەرگا دێرینەکەی تۆڵە بخاتە سەر گازەرەی پشت کە لە دنیایی بێئاگاییدا دروستبووە ..

بەپێی زانستی دەروونزانی تۆڵە وەچەی ئەو دایکەیە کە ئیرەیی لە ژێر سایەیدا پەروەردە دەبێ، بۆیە هەرگیز تێربوونی حەزو خواستەکان بەخۆوە نابینێ، بە درێژایی ژیان هەر بەشی چپاندن بووە، کارەساتی کەڵەکەبوو، ئاوڕنەدانەوە، تێنەگەیشتن، گوێنەگرتن لە داواکانی ناوەوە، بەرانبەر بە دەرکەوتەکانی دەرەوەی منی خود، پەرچەکردارێکی نەرێنی فەراهەمناکات لە ئازار، بۆیە کاتێ نیشتەمەنی و بەرماوەکانی ڕابردوو، دەبنە هۆکارێك بۆ چەسپاندنی سادیونیزم، گەڕانەوە بۆ قۆناغەکانی پێشتر، زۆر ترسناکتر دەردەکەوێت، چونکە سەرجەم قۆناغەکانی بەر لە زاوزێبوون، گەشونمای ووزەی سێکسی (لیبیدۆ) ڕەتدەکاتەوە، بەم پێیەش لە قۆناغەکانی فۆرمەڵەبوونی منی (ego) منی رەخنەلێگیراو دەچێتە جێگای بەرزەمن(superego) لەم نێوەندەشدا، هەمیشە منی نێرگسیەت ڕووبەڕووی ئەم دوو منە دەبێتەوە، ئەمەش لێکترازان و زیزبوونی

لێدەكەوێتەوە، گۆشەگیری ئەنجامدەدات، بەڵام منی نێرگسی(خودئەوینی) بۆ داكۆكی و پارێزگاریكردنی خۆی، ناچێتە ژێر ئەم بارەوە بە لاڕێگادا دەروات، بە كردەی خستنەسەر (projection) چپاندنی هەست وحەزەكانی دەگەرێنێتەوە بۆ هۆكاری بۆماوەیی، بەم شێوەیە دەتوانێ پاكانە بۆ خۆی بكات و دڵی خۆی بداتەوە (ئەڵێن یەكێك لە مامەكانمان كاتی خۆی لە عەشقدا مردووە، بەڵام تا ساتی گیانكێشان نەیوێراوە ڕازی خوی بەیان بكات، شتەكە لە خوێنماندایە ـــ ڕۆمان ل 58)، لە پەیوەندی ئەویندا، پڕۆسەی (خستنەسەر) لای مرۆڤی پێگەیشتوو، كردەی توانەوەو ئاوێتەبوونی دوو خودە، ڕەنگدان و یەكبوون و وەرگرتنی هەستەكانی یەكترە، ئەوین شكاندنی ئابڵوقەی نێرگسیەتە، ئەمەش یەكناگرێتەوە لە تەك گیانی نادروستی كەسێكی نێرگسی وەك (مستەر گرینۆك)، بە پلەی یەكەم چپاندنی هەست وحەزەكانی محاڵە لە دوایی ڕادەستبوونی خود بتوانی خۆی بگێڕێتەوە، ئەوەی شتێكی وونكردبێ ناتوانێت هەمان شتبدات، كە منی(ego) بۆ پاراستنی پەیوەندیەكانی بە جیهانەوە دەست بە سەر ئەوی(id) و بەرزە منەوە (superego) بگرێت، چپكردنی هەستە پیرۆزەكانی ئەویندار بە پلەی یەكەم لەزەت وەرگرتن نییە لە ئازاردانی خۆی، دووەم ئازار گەیاندن نییە بۆ ئەوی بەرامبەر، ئەوی دولبەر، ئایا لە دەرئەنجامی كۆتاییدا ملكەچی جۆرێك نییە لە سزادان، بونێك سزا دراوە بە ملكەچی نەك دژایەتی، بە ڕەوتی جیابوونەوە نەك بە لێكچوون وتەبایی، بە خۆبینین و گۆشەگیری، پەراوێزخستن و نەناسینی دنیایی دەرەوە بە كردەی (خستنەسەر)ە بۆ دنیایی ناوەوە، بۆشایی دنیایی دەرەوە كۆپی دنیایی ناوەوەیە، نەناسینی كەسانی دەرەوە، هەڵوەشاندنەوەی لێكەوت وپەیوەندییە، دابڕانی فاكتەكانە(بۆ گەنجێكی گۆشەگیرو بێ ئەزموون و كەم هاورێی وەك من ناسینی شارێكی ئاڵۆزو گەورەی وەك دیلاوار ئاسان نەبوو ـــ ڕۆمان ل 52)، (مستەر گرینۆك) باس لە ئەزموونی بێ ئەزموونی دەكات، دەبێ ئەزموونی سەرەكی گەنج چیی بێت گەر خۆشەویستی نەبێت كە گەورەترین پێگە لە قەوارەی هەبوونیدا داگیردەكات، بەڵام تا چ ئاستێ(مستەر گرینۆك)سەركەوتوو دەبێت، لە گواستنەوەی قۆناغی گۆشەگیری و نە بوونی پەیوەندی ئەویندای، بۆ خۆ هەڵگرتن خۆ كڕینەوە نەك لە ئاستی خود، بەڵكو لە ئاست جێكەوت و دەركەوتەكانی دەرەوەدا.

درك كردن بە پرینسیپەكانی ئازادی، ئایا دەتوانێ بچێتە نێو قۆناغی قەرەبوونێك كە بۆنی سەقامگیری لێوەبكات !، حەزو ویستەكانی دیسپلین بكات، ئایا چاوێلكەی ئەو فاكتەرانە چین كە هەمیشە شكستییەكانی(ڕێنوار)ی پێ دەبینرێت، ڕەنگی پێیانەوە گرتووە، بوونەتە پێكهاتەیەكی سەرەكی لە كەسایەتییەكەی، گەر زیادڕۆیی

نەکەین بووەتە مێرکێك کە چارەنووسی دیاریدەکات، لە بارەی مێرکەوە ناپلیون پۆناپۆرت گووتەزایەکی هەیە قسەکەمان ساغدەکاتەوەو دەڵێت (حەزی تێرنەبوو دەگۆڕێت بۆ مێرك، مێرکیش چارەنووسە)3 ، ئایا (ڕێنوار) لە هاوکێشەی کوتاییدا دەرئەنجامی پەیوەندییەکی نەخۆش نییە!..

هۆکاری سەرەکی ئەم بارودۆخە، پووکانەوەی ئەو پەیوەندییە سروشتییە کە لە دارشتندا منداڵ بە دایکەوە دەبەستێت، گەشەکردن لە ئەستۆ دەگرێت، لەباربردنی ئەو پەیوەندییە بە پلەی یەکەم، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ دایکییەتی، بە پلەی دووهەم باوکییەتی، تا دەگاتە ڕادەیەکی ئەکتیڤ، هەر لەوێشەوە هاوردەی دەرەوە دەکرێ (کۆمەڵگا) ڕەنگی تێدا دەداتەوە، بۆیە دەبینین (ڕێنوار) بە هیچ شێوەیەك زمانی نابزوێت، نە بە باش نە بەخراپ باسی دایکی ناکات، نە باسی ژیانی سێکس و نە باس هیچ ئەزموونێکی ئەوینداری دەکات، کە سەرتێپی گشت کێشەکانییەتی، هەوڵی شاردنەوەی دەدات ، ئەمەش بەو مانایە دێت کە پەیوەندی (ڕێنوار) لە تەك دایك و باوکییدا، پەیوەندییەکی ڕاستەقینە نەبووە، هەر وەك ژیانی ڕەمزی بووە، کە هیما زمانی نائاگاییەکانی ژیانی سێکسی و پەیوەندی لە گەڵ دایك و باوکییدا داپڵۆسێ و دەمکووتیبکات، بە هیچ کلوجێ حەزناکات لە پنتە قووڵاییەکانی نائاگاییدا، لانە بۆ خۆی پێکەوەبنێ، بەناچاری قوربانیدان بەهیما دەبێتە زمان و شایەدحاڵی ژیانی سێکسی و پەیوەندییە سۆزدارییەکانی، بە هەر نرخ و ڕێگایەك بێت هەوڵدەدات باری نائاسایی خۆی پرینسیپی یەکەم پەیوەندی ئەوینی تاربوو بگۆڕێتەوە، ئامادەیە هەموو نمایشێك بکات تا بێتە جێگای سەرنج و متمانەی بەرامبەر، بە پلەی یەکەم (دایکی)، هەوڵەکانی لە ڕستێك نمایشدا خۆی دەنوێنێ بۆ پێکانی چەند ئامانجێك، یەکەم بۆ دۆزینەوەی خۆی، دووهەم بۆ گەیشتن بۆ بەر سێبەرو سۆزو خۆشەویستی دایکی، سێهەم بۆ قەرەبووی ئەو هەستە ئاڵۆزەی کەتێدا نغرۆ بووە داوای وەڵام و سەقامگیری دەکەن، وەك پەرچەکردارێك لە شوێنی دیکەدا، دەیخاتە کار، ساڵێك لە کولیژی حقوق خوێندی، ساڵێك ئەندازیاری خوێند، ساڵێکیش چووە بەر خوێندنی فەلسەفە، بۆ تەواو نەکردنی هەریەك لەمانە، (ڕێنوار)ی نێرگسی بیانوویەکی دەهێنایەوە، بۆ نموونە، دەربارەی کولێژی یاسایی دەڵێت (مرۆڤ یاسای دروست نەکردوە تا کێشەکانی خۆی پی َچارەسەر بکات، بەڵکو یاسای دروستکردووە تا ژیانی خۆی پربکات لە کێشەی بۆ کۆتایی ــ ڕۆمان ل32)، پەنا بۆ کلیلێکی سیحراوی تر دەبات، دەچێتە ئەندازیاری ** لەوێوە هەڵدێ بۆ بەر خوێندنی فەلسەفە، ئەم هەموو بازدان و

جێگۆركێیه بێ لەكە نییە، لە پەشێوی دەروونەوە دێت، لە هەستكردن بە تاوانەوە دێت، ئەو جیگۆركێیەی لە دەرەوە دەیكات قەرەبووی بۆشایەكانی دەروونە، دەیەوێت پریبكاتەوە، كۆپی ناوەوەی خودە، دایك فەرامۆشیكردوە بە دابڕان نەك بە كۆمەك و پشتگرتن، بە جیابوونەوە و پارادۆكس نەك یەكگرتن و ئاوێتەبوون، دەكرێ كۆیی ئەمانە لە بۆتەی متمانە نەبوونی دایكیدا كۆبكەینەوە، كە بەقا بە (ڕێنوار)ی كوری ناكات بەوەی بتوانێ هیچبكات، ئاماژەكانی ئەم هاوكێشەیە و چەندایەتی پەیوەندییەكان و چۆنایەتی ئەوە ئاشكرادەكەن، كە باوكی گەمارۆدراو و كوری خەسێنراو لە ناو جەرگەی ئوینێكدان، كە بە ڕق و كینەی نا ئاگایی دایكدا ئاودراون، خەسێنراو ڕەگی زۆر قوڵترە لە ڕق و كینەی باوك، ڕقی باوك لاوەكییە لە موڵكایەتی دایكدا كورتدەبێتەوە، وەك ڕقی دایك سەرەكی نییە، بەوەی ئەو دایكە لە بنەرەتدا كورەكەی دەسەپاچەكردووە، بێبەشیكردوە، پشكی ئەوەی ناداتێ كە خاوەن خۆی بێت، چارەنووسی خۆی دیاریبكات، هیچ نەبێت بتوانێ لە بچوكترین شتدا ڕكابەری باوكی بێت، بە هەموو دووعایەك نەڵێت ئامین، چاوشكێنراوە، خەساندن و بێدەسەڵاتی نائومێدی پێبەخشیووە، حوكمی ئەم نا ئومێدییە بە كردەی (خستنەسەر) وەك ڕۆتین نەك تەنیا لای باوكی، بەڵكو لە سەرجەم كەسەكانی خێزانەكەیدا دەخوێندرێتەوە، لە دوای تەواونەكردنی خوێندنی فەلسەفەدا بە تەواوەتی دەچەسپێ، (وازهێنانم لە خوێندنی فەلسەفە باوكمی بە تەواوەتی نا ئومێدكردو ناوم لە ناو خوشك و براكانمدا وەك كەسێكی بێكەڵك و خۆ نەناس دەنگیدایەوە ـــ ڕۆمان. ل 33)

لەمە بەدواوە بۆ باوكی ڕوون بووەوە كە بۆ هیچ شتێك دەست نادات، چیی ماوەتەوە بیگرنەبەر كە نەكراوە دەرهەق بە (ڕێنوار)ی تەنیا لە كاتێكدا ئەمی داماو رۆڵیدەگێرا، خۆی نەمایشدەكرد تا ئافەریمی ئەوان بەدەستبهێنی، ئەوانیش سەرقاڵن بە دارشتنی ئەجیندای پیلانێك، كە لە چینە قووڵەكانی نائاگاییدا، سیناری□یان بۆ كێشاوە، بە لینگووقووچی پاداشتی ئەدەنەوە، لە پشت پەردەی خۆشەویستیەوە، ئاراستەی خۆلادان و دوورپەرێزی هەڵدەبژێرن، چارەنووسی (ڕێنوار) لە گەڵ خۆیاندا پۆلین دەكەن، ژیانی هاوسەری دەخەنە سەر شانۆی ژیانی، دەیانەوێت ژنی بۆ بهێنن، نەك بۆ ئەوەی دابمەزرێت، ژیانێكی ئاسوودە بەسەر بەرێت، باوكی چاك دەزانێت ئەم بە كەڵكی هیچ نایەت، جومگەكانی لێك كراوەتەوە، ئایندەی دیار نییە، ئیتر دامەزراندنی چی، لە كۆڵی خۆیانی دەكەنەوە و سكتریدەكەن، ئەم پێش دامەزراندن یان هاوسەرگیری دەبێ ئاشتبكرێتەوە، یەكەم لەگەڵ خانەوادەكەی

خۆیدا، دووهەم لە گەڵ کۆمەڵگاکەی بە مەرجی ڕاستکردنەوەی ئەوان و ڕاساندنی خۆی، نەك پێچەوانەکەی، منی (ego) بۆ ئەوەی ڕاستی و گومان جیابکاتەوە، دەبێت پتەوو بەهێزبێت، بەوەی دنیا هەموو چەوتە، ئەم بەتەنیا ڕاستە، هەر لەم دەرچەیەشەوەیە دەبێ ژیانێ بژێت کەسی تر بەو شێوەیە نەژێت ، دوالیزمەی دەرکردنی (ڕێنوار)ی پاش شکستییەکان و گەڕانەوەی بۆ ناو قاوغ و ژیانێکی نۆی لە ناو خودو منی (ego) دا پارادۆکسی نەتوانەوەی خودێك لە خودێکی دیکەدا ئەنجامدەدات، دەکرێ بە هیوای شکاندنی ئابڵوقەی نێرگسیەت ژیان لە باوەشبگرێ، بەپەلە ئامادەباشی ڕابگەیەنێت بە ڕازیبوون نەك بە خۆشەویستی(من لە کۆتای بیست وسێ ساڵی تەمەنمدا شتێکی ترسناکم تووشهات شتێك کە خۆشم هۆکارەکەیم خانمێکمیان بۆ دیاریکرد تا بیخوازم، کە کوڕێکی ئارام و شەرمنیش بووم هەر زوو پێشنیارەکەم قەبووڵکرد و رازیبووم بێ هیچ خۆشەویستییەك ـــ ڕۆمان ل 34) ڕادەستبوونی (ڕێنوار) بە هاوسەرگیری ئەنەلێگە لە گەڵ ئەو پەیوەندییە شاراوەی کە لە تەك دایکیدا هەیەتی، ئەوەی دایکی لەمی سەندووە، ئەم ناتوانی وەریبگریتەوە لە تەك ئەو کەسەی کە دەیەوێت هاوسەرگیری لە تەکدا بکات، واتا لە گەڵ (سابات)دا.

ڕێنوار کەسێکە، دەرئەنجامێکە نهێنی خۆی هەیە، دەبێ کەسێك هەبێ بیخوێنێتەوە لە سەر بنەمای گێڕینەوەی هەستێك کە تەواوکردنی یەکتربن، شوناس فەراهەمبکات، ئەوەی (ڕێنوار)ی هەراسان کردووە، نەبوونی پەیوەندییەکە، کە لە سەر بنەمای ئەوینداری دانەمەزراوە، هاوسەرگیرییەکی عادەتییە، تەنیا ماڵ پیکەوەنانەو هیچی تر، بەبێ ڕۆحی خۆشەویستیە، ئەم چیتر بەرگەی ڕووداوەکانی ڕابردوو ناگرێت، دەیەوێت سیستەمی یادەوەرییەکانی ڕوانین و هزری بگۆڕێت، ئەو ئەزموونە دووبارە نەکاتەوە کە باوکی بە دایکییەوە بەستووە، ئەمیش بەوانەوە وەك قوربانییەك گیری خواردووە، قوربانی خۆزانێك، خاڵی لە خۆشەویستی و لە میهرەبانی، ناسین و پەیبردن بۆ ڕابردووی خۆی پێداگیری لە بریارەکانی سووك دەکات، هاوسەرگیرییەکەی پەکدەخات، بە سڕینەوەی پیلانی هاوسەرگیرییەکە سڕینەوەی خۆی دووپات ناکاتەوە، بە تایبەت ئەو کاتەی بۆ یەکەمجار وەك پەرچەکردارێك متمانە بەخۆی دەکات، دەتوانێ خەون ئەوانی تر ببینێت، ئا لەو ساتە ناسکەدا، خەونێکی عاشقانەی دەبینێت دەزانێت کە (سابات) کەسێ دیکەی خۆشدەوێت، ئامادەشە وەك قوربانییەك لە گەڵ ئەمدا هاوسەرگیری بکات، چ هاوسەرگیرییەك وەك هی باووباپیرانی، وەك هاوسەرگیری (دیلاوار) لەگەڵ مێژوودا، یان لە گەڵ کتێبی (هەورەکانی دانیال)دا، ئیستا تاقیکردنەوەی زەمەنە لە سەر ڕەتکردنەوەی پێدراوەکانی

ڕابردوو، ئیستا ڕزگاربوونی (ڕێنوار)ە لە کویلایەتی بریار وەرگرتنە، ماڵئاوایی هەتاهەتاییە لە (سابات) ئەم جیابوونەوەیەی (ڕێنوار) پێگەی باوکی لەقدەکات تووش شۆك و نارەحەتیدەکات بۆیە زۆربێ بەزەییانە سزایەکی دەروونی توندی دەدات، دوو ساڵ لە دوکانێکی بەتاڵدا گیریدەکات، سەرجەم بێ ئومێدی و نەهامەتییەکانی (ڕێنوار) بە کردەی (خستنەسەر) بەکۆی ڕازو خورپەکانیەوە کە بەدوای یەکدا کەڵەکبوون، هەر لە پەیوەندی خێزانی، هەوڵدان بۆ بەدەستخستنی باوەرنامەوە و هەموو ئەمانە بۆ سەلماندن و ڕازیکردنی ڕۆحی نێرگسیەتی بوو، پڕکردنەوەی ئەو کەموکوڕیانەیە کە دایکی پێی بەخشیوە، کاردانەوەی هەموو ئەمانە ئیستا وەك خەنجەرێکە تەشەری لێدەدەن، ئەو کون و کەلەبەرەی پێدەگرێت کە خوازیار بوو لە ناویاندا بەردەوامی بە ژیانبدات، وەلێ هەموو ڕۆیشتن، بەتاڵبوون وەك ئەو دوکانە بەتاڵەی باوکی کە هەستی نیرگسیەتی ئەمی پێدەکولێنێتەوە، زاماری دەکات، دوکانێکی بەتاڵ و مرۆڤێکی بەتاڵ، ، بۆ ماوەی دوو ساڵ، نە ئەم پرسیار دەکات، نە باوکی لێیدەپرسێت، لە نۆی بەیانییەوە بۆ شەشی ئێوارە، لە دوکانێکی بەتاڵ، بۆ ئیش و بێکار، بە دیار تەلەفۆن و کورسی و مێزو قاسەیەکی بەتاڵەوە دەبێ دانیشێنێت، ئەم سزایە تەنیا لەبەر ئەوەیە (ڕێنوار) وەك مرۆڤێ ئەوە ڕەتدەکاتەوە کە وەك ئەوانی تر بێت، ناتوانی لە دنیای ئەواندا زیندگی بکات، پێدەچێت ئەم لە چاو ئەواندا، لە جیهانێکی شیزی (فصام)دا بژی، کەواتە دەکرێ ڕەهەندەکانی کەسایەتی (ڕێنوار)، ئەوە بدات بە دەستەوە، کە بوونایەتی ئەوە نییە کە هۆشیاریمان دیاریبکات، بەڵکو هۆشیاریمانە سکێچی بوونمان لە ژیاندا دیاریدەکات و ئاراستەی دەکات، بەم کردەیەش دووجار تووشی وونبوون دەبێت، یەکەم لە کەمکردنەوەی بەهاکانی جیهانی دەرەوە، بەوەی گوێیان ناداتێ و بێدەنگی هەڵبژاردوە، دووەم بە گەورە کردنەوەی جیهانی ناوەوە، بەرگە گرتنی لە ژیانێکی بێمانا و بێ بوون و بێبەرهەم، نەبوونایەتی بەڕێگەی بوونیەتی چەوساندنەوەی ئەوانی دیکە بۆ ئەم، تەنیا لە سۆنگەی ئەوەوەیە کە لەوان ناچێت، ئەمەش پاڵنەرێکە بۆ دەرچەی بوون، کەخۆی تێدا فەراهەمدەکات، چونکە بوونێکە لە بوونەکانی تر ناچێت، بە چەوساندنەوەی ئەوانی تر بوونی خۆی دەسەلمێنێت، لە نائامادەبووندا، بە هۆشیارییەوە ئامادە بوون بەدەستدەخات، هۆشیاری ناکەویتە دەرەوەی ئەم، لە ڕێگای ئەوانی دیکەوە بوون و پێگەی خۆی دەدۆزێتەوە، هەر لە سۆنگەی ئەمەشە کاتێ دکتۆر سیای مامی دیبات وەك هاوکارێك لەعەیادەکەی کاربکات، ئەم یەکسەر ڕازی دەبێت و هەر لەوێش دەخەوێت، دەگمەن نەبێت نایەتەوە بۆ ماڵی باوکی، نایەتەوە بۆ دۆزەخ و سزا، چونکە چاك لەوە

گەیشتووە کە لە ناو زیاتر هیچ شتێك ئەم بەو خانەوادەیەوە نابەستێت، جوبران خەلیل ئاسا دەڵێت چیتر (مناڵەکانتان مناڵی ئێوە نین)، لێرەوە یەکەم خاڵی وەرگێڕانە لە ژیانی (ڕێنوار زەریباوی) شکاندنی چەمکی ملکەچی فەراهەمدەکات.

دەرگای یەکەمی هۆشیاری دەکاتەوە، یاخی دەبێت لە خێزان، ژیانی تەنیایی هەڵدەبژێرێت و بە درێژی ڕۆمانەکە هاوسەرگیری ناکات، وەچە ناخاتەوە، نابینین بەلای ڕەگەزی مێینەدا بڕوات، بە شێوەیەك لە شێوەکان بەرەنگاری حەزو ویستەکانی جەستەی دەبێتەوە، بە ناچاری لە پاش تیمارکردنی زامە نێرگسییەکانی لە بەرانبەر پیدراوەکانی دەرەوەدا، جگە لە شەرێکی بە وەکالەت هیچ هەڵبژاردەیەکی دیکەی نییە، ئەوە نەبێ بە لارێگادا بڕوات، چیتر ململانی دژی ئەم، شەری ئەم نەبێت، گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی، چارەنووس پیشەی ئەم نییە، وەك لەمەو پێش ئاماژەمان بۆ کرد، ژیانی زنجیرەیەك بوو لە کیشەوە لە دۆڕاندن و قوربانیدان، لە سۆنگەی ئەوەی شەری نێرگسیەت ئامانجەکانی دیارینەکات، ئیتر نە پێویستی بە هەبوونی کێشەیە، نە بە ململانی، هێز لە ناخدایە، لە کانگای خود دایە، ڕەهایە بەپێی سەرجەم پێوەرەکان، هەست ناکات پابەند بێ بە پەیوەندییەکەوە یان بە کەسێکەوە، بەکارخستنی نێرگسیەت ناچێتە دۆخێکەوە، تەنیا خود بخوێنێتەوە بەڵکو بۆ سەرجەم کەرەستەکانی درێژ دەبێتەوە، بۆیە (ڕێنوار) ئەو کارەی مامە (سیا) بۆی دەستنیشانکرد وەك لە پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد زۆری بە دڵ بوو، لەبەر چەند هۆیەك وازی لێ ناهێنێ، بە پێی ئەم خاڵانە بۆ ئەم چارەسەرە ، یەکەم تایبەتمەندییەکەی دەروونزانییە، بۆ ئەم دەرمان بوو تا بەسەر کێشە دەروونی و جەستەییەکانیدا سەربکەویت، ئەمێکی لاوازو تێکشکاو بە بچووکترین شت کاری لێدەکات، دەیخاتە گریانەوە هەر لەبەر ئەمەشە بە (مستەر گرینێك) بانگی دەکەن، دووەم ئەم دەتوانێ خەونی کەسانی تر ببینیت، واتا دەتوانیت پەی بەنهێنی دەروونی خەڵك ببات، ئاشکرایان بکات هەر لەبەر ئەمەشە مامی دۆسیەیەك بۆ کۆکردنەوەی خەونی نەخۆشەکان بەم دەسپێڕێ، سێیەم عیادەکەی مامی پێگەیەکی باشی کارکردنە بۆ گۆڕانەوەی بەها مرۆقایەتییەکەی، چوارەم شکاندنی ئەو تەوقەیە، بەتاڵکردنی ئەو تێڕوانینەیە کە دەڵێت بە کەڵکی هیچ نایە، پێنجەم جۆریکە لە بەرنگاربوونەوە باوك ئینجا دایك و ئەوانی تر، شەشەم سەلماندنی خودە، حەوتەم ئیشەکەی دەکاتە دەسکەلا بۆ دوورکەوتنەوە لە ماڵە باوك و شەوانەش هەر لە عیادەکە دەخەوێت، کتێب و ڕۆمان دەخوێنێتەوە، دوا شت منی (ego) داکۆکیکی نێرگسیانە دەکات بەرانبەر بەو زام و شکستیانەی کە بەسەریدا هاتووە، لە

دەرئەنجامدا ناچار دەبێت، بە پاڵپشتی خوودێکی بەهێز بوونی خۆی ڕەتبکاتەوە، هەر لە سۆنگەی ئەم قوربانیشەوەیە، جگە لە نەبینینی خەونەکانی خۆی دەتوانێ بچێتە خەونی ئەوانی ترو بیانبینێت، نهێنیەکانیان ئاشکرابکات، لە تەك خۆیدا دابڕان ئەنجامبدات، ئەوەی دیار نییە لە ناوەوەیدایە، ئەوەشی دیار و خەونیان پیوە دەبینێ کەسانێکی نەخۆشن، لە دەروەی ئەمن، ئامادە بوونیان تایبەتمەندیە، نائامادەبوونیان شتی گشتگیرە، لێرەوە بە دیاریکراوی (ڕێنوار) لە کەس ناچێت، کەسیش لەو ناکات، مامە (سیا) وەك دکتۆرێکی دەروونزانی ئەم بۆ چوونە پشتڕاستدەکاتەوە، بە ڕاشکاوی پێیدەڵێت(من دەزانم تۆ لە کەسی تر ناچیت، تۆ لە تایەفەی زەریاواری گەڕێ، لە هەموو شارەکەشدا کەسی وەك تۆم نەدیوە ـــ ڕۆمان ل 61) بەڵێ (ڕێنوار) تووشی فوبیای مۆگەل نەبووە نابێت، بە پرینسیپی ملدان لە گەڵ خۆیدا دەژی، بە دۆوشمی (بەڵێ گەورەم) کارەکانی ڕاییدەکات، وازی لە خۆی هێناوە، لە کوی پچرا لەوێ گرێی دەدات، نە دژە نە هاوڕایە، بوونێکە ملکەچی و ترس بەسەریدا سەپێنراوە نەك دژایەتی، بە شووناسی پارادۆکس نەك لێکچواندن، بە باڵابوون و بە هەڵوەشاندنەوە، بۆشاییەکانی دەرەوە کتومت کۆپی ئەو بۆشاییانەی نێو ناخە، ئەم ڕێگاڕۆیشتنە کە لای (ڕێنوار) دەیبینین تامی لێنانی ژەمێکە تەژییە بە ئاڵەتی شکستی نەك سەرکەوتن، هەرگیز نەگەیشت بە مەرام نە لەلایەن خویندن نە خۆزان نە لە پەیوەندی سۆزو ئەویندارى، تاکاندنی ئەم لە نێو کۆمەڵگایەکدا کە وەك مۆگەل دەژین و دەکەن ودەخۆن، تەنیا ئەم نەبێت بە ڕاستگۆیانە، وەك نوێنەری پزیشکی سەرجەم نووشووستیەکانی بە کردەی (خستنەسەر)، لە دەروونی ئەو ئیشکەرانەدا دەبینێ کە بۆ کرێکاری بۆ خەندەق لێدان ڕەوانەی چیاکان کراون ، (ڕێنوار) نایشاریتەوە، بە ئاشکرا پێی لێدەنیت و دەڵێت(ئیشم ئەوەیە گوناهی هەموو خەڵکانی گوناهبار بخەمە ئەستۆی خۆم من پیشەم داوای لێبوورنە ـــ ڕۆمان ل 227) ئەم دەستە واژەیە بە مکیاژەوە ڕەوانەی دەرەوە کراوە، بەڵام لە ناوەخندا بە خۆرسکی بەم جۆرەیە، (گوناهی من لە ئەستۆی خەڵکدایە، گەر پیشەیەك هەبێ، دەبێ داوای لێبوردن بۆ لە من) چونکە من لەوان ئینسانیترم، نێرگسیەت و خود ئەوینی (ڕێنوار) گەیشتووەتە ئاستێ، پیغەمبەر عیسا ئاسا ئامادەیە بۆ ژیانەوەی ئەوان، بوونی خۆی بکاتە قوربان، گەر نا خۆی دەژێت و ئەوان دەکاتە قوربان، ئەمان لە یەك کاتدا هەم جەلادن، هەم قوربانیشن، هەروەك بڵند حەیدری شاعیر لە یەکیك لە هۆنراوەکانیدا دەڵێت (ئەی تۆی بکوژو کوژراو .. تۆی برین وتۆی چەقۆ)4 دنیا هەمووی چەوتەو گوناهبارە، (ڕێنوار) بە تاق و تەنی ڕاستەو خۆبەخشە گوناهیان هەڵدەگرێ، بەم کردەیەش دەبێ لە ژیانێکدا

بژێت کەسی تر بەو شێوەیە نەژێت، هەستکردنیش نییە بە ژیان و بە بوون، گەر ڕووبەڕووی مردن نەبێتەوە، جیاوازی بەینی مردن و ژیان ناکات، هەندێ جار ژیان وەك مردن وایە، مردنیش تەنیا ئومێدە لە ژیاندا، لە مردندا نە بوێری هەیە، نە هەڵبژاردن، نە رزگار بوون و نەحەوانەوە، سزایەکی ئەبەدییە، هەڵگرتنی خەمێکی ئەنتێلێژییە، بە ئامادە بوونی ئامادەم، هەم، پێچەوانەی ئەزموونی خۆشەویستییە کە هەرگیز نامکاتەوە بەوەی جاران، چیتر ڕێگا نادەم، ئومێدو چاوەروانی بمکوژێت، من ئەوسا بەیەکجاری مردم، کە بەهای خودی لە دەستچووم گۆڕایەوە (سابات)م سڕییەوە و فەرامۆشم کرد، زەردەخەنەی تێراوم گەراندەوە، (ڕێنوار) بۆ شاردنەوە پێ لەو ڕاستییە دەنێت و دەڵێت (چ خۆشبەختی و بار سووکییەکە کەس خۆشی نەوێت، چ نیعمەتێکی گەورەیە هەمووان فەرامۆشتبکەن ـــ ڕۆمان ل 323) بە مانایەکی دیکە بە کردەی (خستنەسەر) دەکرێ بەم شێوازەیە ڕاستی بکەینەوە (چ خۆشبەختی و بار سووکییەکە، کەست خۆشی نەوێت، چ نیعمەتێکی گەورەیە هەمووان فەرامۆشبکەیت) دەروونێکی خاڵی وەك دووکانەکەی باوکی، لەبار بردن، نە لە خاچ دەدرێت، نە بەردەباران دەکریت، نە سزادەدرێت، نە وەك ئەوین دەتوانێ گەمارۆی نێرگسیەت تێکبشکێنی، (کەمترین رادە لە نێرگسیەت ژیان دەپارێزیت دوا ڕادەش ژیان وێران دەکات)ئەریك فرۆم 5 .

ئافرەت ئەو پیاوەی خۆشدەوێت کە داوای بکات نەك ئەو پیاوەی پەیوەندی لە گەڵیدا هەیە و داوای ناکات، ئەی کەواتە بۆ (سابات) (ڕێنواری) ڕەتکردەوە، ئایا بەس لەبەر ئەوەیە کە (ڕێنوار) لە ڕێگای خەونێکەوە پەیوەندییە شاراوەکەی ئاشکرا دەکات، ئایا نابێت (ڕێنوار) لە بنەرەتدا ئەو وێنەیی بۆ دروستکردبێ، سەلماندنی ئەو وێنەیە بکاتە ڤیزا تا (سابات) لە گەڵیدا نەگونجێت، بە ناراستەوخۆ ڕەتکردنەوەکە بخاتە مل ساباتەوە، چونکە (ئەو پیاوە کە وێنەی ژن بۆ خۆی دروستدەکات و ژن تەنها خۆی لە گەڵ ئەو وێنەیەدا دەگونجێنێ) 6 ، خودی (ڕێنوار) بەو نێرگسیەتەوە ناتوانێ خودێك ئاوێتەی خودێکی تر بکات، بۆیە ئەو خەونە تەنیا بیانوویەکە، بۆ شکستهێنانی ئەو هاوسەرگیرییە، ڕاستییەکەی (ڕێنوار) ئەوی ناوێت و نایەوێت خۆی خراپ بکات، بەڵکو خراپەکە دەخاتە ئەستۆی، ئەوەتانێ خەیاڵ دەکات، دڵی خۆی دەداتەوە، لەبری ئەو، بە زمانی ئەوی نائامادە، دەدوێت دەڵێت (لەبەر ئەم عەقڵەت عاشقت نەبووم ـــ ڕۆمان ل 323) کام عەقڵە! ئەو عەقڵەی کە ڕەگی لە یەکنەگەیشتنێك مەیسەر دەکات، سەرچاوەکەی جیاوازییەکە، گەمەیەکە، بە ڕەتکردنەوە، ڕیساکانی هاوبیرکردنەوە لە خۆ دەگرێت، نە داکۆکی لە حەزەکانی

دەكات، نەهیچ، بۆ زیادەرۆی كۆڵمدراوە، دژوارە دەسكاری بكرێت، (سابات) ژیانی دەوڵەت (ڕێنوار)یش وەك قوربانیی كۆمەڵێ نسكۆ، بوونی خۆی ڕەتكردووەتەوە خۆی بە مردوو دەزانێت، دوانەی ژیان و مردن لەژێر یك سایەدا كۆنابنەوە، ئامادەبوونی یەكیكیان، نائامادەبوونی ئەوەی دیكە دەسەلمێنێ، ئیرادەی جیابوونەوەی لە (سابات) و هەڵبژاردنی ژیانی ئازادی و دوورپەرێزی، لە بەرەنگاڵێی و لە بریاری ئازایەتیەوە نایەت، بەڵكو لە ترسنۆكی و بێ ئیرادەیەوە دێت، ئەگینا چۆن وا بە سانای دەسبەرداری (سابات) دەبێ، كە لە ناوەخندا خۆشیدەوێت و هەندێ جاریش بیری دەكات، (مستەر گرینێك) باك ڕاوندێكی خۆشی لەگەڵ ئەزمموونی خۆشەویستیدا نییە،

ڕاساندن ئاراستەیە بۆ ئەوین، پشتكردن لە ئەوین وێنەیەكی زیندووە بۆ سزای دەروونی، شیزوفرینا گەر نەچێتە چوارچێوەی زەینەوە كە لە گەڵ شكستیەكانیدا گوزارشت لە كۆشبەندیەكانی دەكات دەنەی جێگیركردنی ڕابردوو دەیانگەرێنێتەوە بۆ قۆناغی(نگوص) واتا قۆناغی پێش خۆی، بە مانای گەڕانەوەی پەیوەندی (مستەر گرینێك) لە تەك دایك و باوكیدا، بەوەی بابەتی یەكەمن لە ئەوین و لە ڕق ، (شیزوفرینا بێدەسەڵاتی مرۆڤە لە دەربازبوون لە دەستی ڕابردوو و دریژبوونەوەی مێژوویەكەیەتی) فیلیب ریف 7، ئەم ترسنۆكە، بەڕادەی ئەوەی نیشتەمەنییەكانی ڕابردووی ترسێكیان تێدا هەڵكۆڵیوە كە پارسەنگە بە ترسی ئایندە، لە ئایندە دەترسێت، خۆی پێی لێدەنێت و دەڵێت(من كەسێكی ئازانیم ترسنۆكم هەر لە حاكم و فەرماندە ناترسم، وەك سەگ لە مام و باوكیشم دەترسم ــ ڕۆمان ل 338)، ترس و فوبیای ئەم لە ناڕوونی ئایندە، مایەپووچییە، هەمیشە بۆ مردنی خۆی دەگریەت، خود شڕۆڤەی ئەوەی بۆ دەكات كە ئەمە سزایەكی دادپەروەرانەی تەنیاییە، نامۆبوونە بە شوێنێكەوە كە بە درێژای مێژوو بۆنی خوێنی لێ دێ، لە كوشتنو برین و سەربرین، تا لە خەونەكانیشدا بۆ سەربرین دێنە سەرت، توندو تیژی لە ناخی خەڵكی (دیلاوەر)دایە لە دێر زەمانەوە (دانیال) ئاشكرای كردووە، بەرگەی ئەو دۆخەی نەگرتووە، ئیستا (مستەر گرینێك) (دانیال) ئاسا بەرگەی ئەو دۆخە ناگرێت، مامە خەمەیە، هەست بە گوناه دەكات، ئەمیش وەك (دانیال) دەزانێت كە خەڵكی شاری (دیلاوەر) تا ترسی خۆیان لە بیربەرنەوە بۆ گوناهبارێك دەگەرێن، تا ئاوێنە ئاسا، نەهامەتییەكانی خۆیانی تێدا بشارنەوە، ئەمیش وەك پەرچەكردارێك، خەمێكی خنكێنەری ڕاڵ بە كردەی گریان ڕەنگ ڕێژی دەكات، چار نییە (دیلاوەر)ێك زل و زەبەڵاح بە ناوی نیشتیمانی بوونیەوە، هیچ ڕێگایەك، هەڵبژاردنێك لە بەردەم هاووڵاتیدا ناهێڵێتەوە، یان دەبێ ببێت بە جەنگاوەر، یان بۆ هەتا سەر بێبەش و بێ ئومێد بێ، ببێ بە

(گرینێك)، كتێب و شەریان نەوتووە، ئەم وەك (دانیال) بەرگەی درێ ناگرێت، سەرەتا لە (ڕۆنوار زەریباوی)وە بە(مستەر گرینێك)ناودێر دەكرێت، جگە لە مێژووی (دیلاوار) زۆر شت (دانیال) بە (گرینێك)ەوە دەبەستێ، گەر بەراوردێكی سەرپێی لە نیوان (مستەر گرینێك) و (دانیال)دا بكەین دەبنین***

دەركەوتنی (دانیال) لە گەڵ مێژووی قەسابخانەكاندا دەستپێدەكات، دەزانێت چ ترس و خوێنێك لە ناویاندایە، دەزانێت جانەوەرەكان لە دەرەوە نین، بەڵكو لە ناو دڵی خۆمانە، لە بەرامبەردا دەبینین (مستەر گرینێك)یش لە گەڵ تەشەنە كردنی خەونی سەربرین و لەگەڵ تەپەڵ لێدانی جەنگدا دەردەكەوێت، لە ڕێگای بینینی خەونی ئەوانی دیكەوە دەزانێت چ ترس و خوێنێك لە ناویاندایە، جانەوەرەكان لە دەرەوە نین، بەڵكو لە ناو دڵی خۆمانە، (دیلاوار) چووەتە جەنگێكی مەزهەبیەوە سەد ساڵی خایاندوە، بە هەمان شێوە لە ئیستادا (دیلاوار) دەچێتە جەنگێكی مەزهەبیەوە كۆتایی دیار نییە، (دانیال) ترس دروستنەكردووە بەڵكو دژیەتەوە، (مستەر گرینێك) ترسی دروستنەكردووە، بەڵكو پیادەی ترس دەكات، لە ڕێگای خەونەوە ترسی ئەوانی دیكە دەبینێ، و دەیاندۆزێتەوە، لای (دانیال) هاوار نیشانەی ترسەكانە، بەڵام لای (مستەر گرینێك) گریان نیشانەی ترسەكانی (دیلاوارە)، لەكاتی (دانیال)دا یەكەمین كۆمەڵەی نهێنی دروست دەبێت، ئیشیان رزگار كردنی مرۆڤەكانە، لە كاتی (مستەر گرینێك) دا هەمان كۆمەڵە دروست دەبێ، تێیدا دەبێ بە ئەندام، پرۆفیسۆر بەهنامی هاوڕێی، (زەهاو)ی پێدەناسێنێ، (گرینێك) بۆ ئەوەی خۆی پاكبكاتەوە، دەبێ مرۆڤێ رزگاربكات، هەر لەوشوێنە (زەهاو) دەناسێو ڕزگاری دەكات، (زەهاو)وەك خۆی دەربەدەرە، هەرچی پێ بڵێیت بە (بەڵێ گەورەم وەڵامت دەداتەوە)، كتێبی (هەورەكانی دانیال) لە كاری ئەو كۆمەڵەیە، كتێبی (خەوننامەكانی مستەر گرینێك) دەتوانین لە هەمان كۆمەڵە حسێبی بكەین، (دانیال) كە لە زیندان هەڵدێت، ئیتر كەس نازانێت چی لێدێت، ئاخۆ لە (دانیال) كوژیەكەدا بەركەوتووە، یان هەڵهاتووە، لەبەر كەسێكی تردا خۆی گۆڕیوە، لە دوای هێرشەكەی (مەمەدحەساری)یەكانەوە بۆ نێو (دیلاوار) (گرینێك) و (زەهاو) ڕێگای گەڕانەویان نامێنی بگەرێنەوە بۆ (دیلاوار) بە ناچاری هەڵدێن بۆ (مەمەدحەسار) لە ڕێگا تووشی (ئال موراد) دەبن، كە لە ترسانا هەڵاتووە، بە قەناص فەرماندەی (ماروفی)ەكانی كوشتووە (سەی ئەسڵان) سەركردەی سوپای (باغەوان)ەكان یەكسەر (مەمەدحسار)ییەكان بەو كوشتنە تاوانبار دەكات، هەڵگیرسانی شەر بە دوای خۆیدا دێنێ، (ئەل موراد) نامەیەك و كتێبی (هەورەكانی

دانیال) ی پۆیە بۆ پرۆفیسۆر (قاسم شابەندەر)ی (مەمەدحەسار)ی کە پرۆفیسۆر (بەهنام) بۆی ناردوە، تا ڕزگاری بکات لە کاتی داگیرکردنی مۆزەخانەکەیدا کە لە لایەن (سەی ئەسڵان) ەوە ئەنجامدراوە، لە دوای هێرشەکەوە.

لە شەوی یەکەمەوە، لە پاش ئەوەی ناوی (گرینۆك) و (زەهاو) وەك دوو بی سەرو شوێن دەدرێت بە سوپاو دەدرێت بە ماڵی باوکی، دەگەنە لای پرۆفیسۆر (قاسم شابەندەر) رزگارکردنی کتێبەکەی (هەورەکانی دانیال) رزگارکردنی (گرینۆك)ە لە ناو و لە نازناوەکەی، لە خەونەکانی لە یەکاڵاکردنەوەی ڕاستی و گومانە، دۆزینەوەی خۆیەتی، ئایا تا ئەم ساتە وەختە وون ببوو، گریانەکەشی هەر لە داخ و مەراقی ئەم وونکردنەدا نەبووە!، چۆن پاکی ئاسوودەیی دێنێ، ئاواش گریان لە ناوەخندا گوناە پاکدەکاتەوە، لە بەرکەوتەکانی دەرەوەشدا، بوونی خۆی ڕەتکراوەتەوە لە دواییدا چۆن بوونی خۆی دەکرێتەوە بەرزگارکردنی (زەهاو) بوونی خۆیی دەکڕێتەوە ئاسوودەیی دێنێ، ئیستا لە (مەمەدحەسار) لەگەڵ ئەو (زەهاو)ەی کە وون ببوو، ئەم دۆزییەوە و ڕزگاری کرد تا پاك بێتەوە، بە دوو ناسنامەی تازەوە دەردەکەون، (ڕێنوار زەریاواری) (مستەر گرینۆك) دەبێت بە (حەسەن تاج)، (زەهاو) دەبێت بە (ئەمین لاهور)ی، ئایا لە رووی دەروونناسیەوە بە تیۆری ئاوێنە (زەهاو عەبد) یان (ئەمین لاهور)ی ڕوویەکی شاراوەی (ڕێنوار زەریاواری) (مستەر گرینۆك) نییە، ئایا (گرینۆك) لە ویستگەیەك لە قۆناغەکانی ژیانییدا وەك (زەهاو عەبد) بە پاساوی ترس و دوور پەرێزی و ڕەتکردنەوەی خۆی سەرجەم وەڵامەکانی بە (بەڵێ نەبوو گەورەم)، هەڵبژاردنی ئەم بۆ رزگارکردنی (زەهاو عەبد) بەشێك نییە لە ڕزگارکردنی لایەك لە مێژووی کەسایەتی خۆی، وەڵامی (بەڵێ گەورەم) بەشێك نییە لە ڕابردووی خۆی ئایا بە بچوککردنی (زەهاو عەبد) و رزگار کردنی گەورەییەك بە خۆی نابەخشێت بەوەی بە ناسنامەو چوونە نێوخودێکی نوییەوە ببێت بە (حەسن تاج) واتا بەخشینی هیمای پاشایەتی لە زاراوەی تاجدا خۆی بەرجەستەدەکات، لە هەمان کاتشدا، ئەویش دەکات بە (ئەمین لاهور)ی گەمەی ناو گۆڕین، گەر بە ویستی خۆی بێت یان لە بەر هۆکاری دەروونی بێت، ڕێگا بۆ پرسیارێ خۆشدەکات، بە دوا چوون بە دوایی خۆیدا دەهێنێ، قایل بوونی (گرینۆك) بەم ناوانە لە خۆڕا نییە، لە بۆشاییەوە نەهاتووەتە بەرهەم، ئایا گەمەی ئەم ناوانە لە سۆنگەی ئەوەوە هاتووە، کە هەر ناوێك ئەوەی پێش خۆی ڕەتدەکاتەوە، یان کردەی گۆڕین گەشەکردنێکی دیالەکتییە، لەو قۆناغەدا کە کەسایەتی (ڕێنوار) تێیدا گوزەر دەکات، تا دەگاتە پێچی خۆ ڕزگار

کردن لەو قەیرانە دەروونییە، کە تێیدا مۆڵی خواردووە، دەرچەیەك دەدۆزێتەوە، بۆ پەڕینەوە و پەیوەندییەکی بابەتییە بە گرێبەستی دالی ناوێك، مەدلوولێکی تازەی پێببەخشێت، تا لە گەڵ کەسێکی دیکەدا، لە چوار چێوەی ئەو پەیوەندییەدا خۆی بگونجێنیت، واتا بە دوو خوودەوە دێت بە مافی خۆی دەزانێت، ئەوەی پێشوو بسڕێتەوە بە ناوێکی شاهانەی وەك (حەسەن تاج) بێتەوە، ببێتە جێگرەوەی نازناوەکەی جارانی کە بە (مستەر گرینێك) ناودێر کراوە، کە بەرجەستەی ڕابردوو دەکات، لە ئیستادا جێی شەرمەزارییە، وەك ئەو ناوەی ئیستای جێی شانازییە، کە لە ئایندەدا خۆی دەنوێنێ، بە کەسێکی تر خۆی نمایشدەکات، وا هەست دەکات ئەو کەسەی جاریجاران نییە هەر ڕۆنانی ئەم هاندەرەش وای لێدەکات، لە پاش داگیر کردنی (دیلاوار) و کاول بوونی لە لایەن (مەمەدحەسار)ییەکانەوە گەڕانەوەی بۆ ماڵی باوکی، باوك و دایك و ژوورو ماڵەکەش بۆ ئەم نامۆ بن ئەم لە هەرەسهێنانی خودێکەوە، بە خودێك و ناوێکی تر و بۆ نیشتیمانیکی تر گەڕاوەتەوە (دوو مرۆڤی وون و بۆ شارو نیشتیمان هیچ شەرەف و شانازییەك لەوەدا نابینین خەڵکی ئەم شارە بین ــ ڕۆمان ل 537)

ئەم لە بینین و ئەزموونکردنی ئەم دیمەنەدا، دووچاری تەنگەژەیەکی ئەنتێلێژی نەبووە، بە ئامادە بوونی دیاردەکان، ئامادە بوونی خۆی بسەلمێنێ، بەڵکو تووشی نامۆ بوون و دابرانێك بووە لەخۆی و لە جیهانی ڕابردوو، کە تێیدا ژیابوو ئەو درزو ویرانکاریە کە لە دەرەوە ڕوویانداوە لە (دیلاوار) هاوکات نییە لە گەل ئەو ویرانکارییەی کە لە ناوەوەی (مستەر گرینێك)دا ڕوویاندا، لە ئاکامی ئەو بێ ئومێدیەی کە بە درێژایی ژیان دووچاری ببوو، لە نەبوونی ویست و حەزەکانی، بە ویرانبوونی (دیلاوار) ئەم تێر ئاو دەبێ و وەك دوژمنێك تێڕەی تەمنیك لە نائومیدی لە (دیلاوار) دەکاتەوە، هەست بە گوناهێکیش ناکات، ئەم دەزانێت خەلکی (دیلاوار) (بەردەوام بۆ گوناهبارێك دەگرێن بۆ دوژمنیك دەگەڕێن ئەو ئیفلیجی و ترسەی خۆیان لە بیربەرێتەوە ــ ڕۆمان ل 189) ئەی ئەم ئەو گوناهبارە نەبوو، گوناهی هەموویانی هەڵنەگرت بوو، لەبۆی هەموویان نەگریا، ئەی ئەمیش بە جۆرێك لە جۆرەکان، هەر بە هەمان بۆ چوون، بە تیوری ئاوێنە، نابێتە دیوی دووەمی (دانیال) ئەی (دانیال) هەمان خوێندنەوەی نییە بۆ (دیلاوار) کە ئەم هەیەتی بەوەی (دیلاوار بۆ گوناهبار دەگەڕێت)..هتد…

بە پێی ئەو بەراوردکارییەی نیوان (مستەر گرینێك) و (دانیال) کە لەمەو پێش ئاشکرامان کرد، دەگەینە ئەو ڕاستییەی کە لە زۆر

ویستگەدا ئەنەلێگن، بۆ نموونە یەکەم هەردووکیان لەکەس ناچن وکەسیش لەوان ناکات، خوێندەوارن یەکی کتێبێك دادەنین، دووەم هەردووکیان لە کاتی دەرکەوتنی شەردا دەردەکەون، سێیەم بڕوایان وایە کە جانەوەر لە دەرەوە نییە بەڵکو لە ناوماندایە، چوارەم لە کۆمەڵەی نهێنی کاردەکەن ئیشیان ڕزگار کردنی مرۆڤەکانە لەکاتی هێرشدا هەردووکیان هەڵدێن، لای (دانیال) هاوار نیشانەی ترسە، لای (گرینێك) گریانە، گریان و هاوار تەواوکەری یەکن لە هەوردا کۆدەبنەوە، لە هاوارو گرمەی هەورەکاندا (ڕۆحەکان)دا باران و گریان دروست دەبێت لە کتێبی (هەورەکانی دانیال)دا یان لە کتێبی (خەونەکانی گرینێك)دا بەرجەستە دەبن، لە هەردوو باردا (دیلاوار) چووەتە جەنگێکی مەزهەبییەوە، کەواتە زۆربەی بەسەرهاتەکانی (دانیال) یەکسان و هاوشێوەن بەوەی (مستەر گرینێك) لە ژیانیدا دووبارەی دەکاتەوە، کەواتە دژوار نییە، بڵێین کە (مستەر گرینێك)و (دانیال)یەکن، گەر نا ئەوا بۆشیمانە بە کردەی دڵنادڵن هەڵگری ڕۆحی (دانیال)ە، بۆ پێداگری زیاتر لە بۆچوونەکەمان، بەڵگەیەکی دیکەمان هەیە، (مستەرگرینێك) گەرخۆی (دانیال) نەبێت چۆن دەتوانێت بچێتە ناو خەونی ئەوانی تر، چۆن خەونەکەی ئەوان دەبینێت، گوناهیان هەڵدەگرێت، گوناهی کەسێك هەڵناگیرێت گەر خۆی سزای نەدابێ، بۆ کەسێکیش ناگرییەت و ئەسرین نارێژێت گەر خۆی ئازاری نەدابێت و نەچووبێتە خەونیان، ئەوەتانێ (مستەر گرینێك) خۆی کەسێکی تر نا قسەکەمان پشتڕاستدەکاتەوە دەڵێت(تەنیا نهێنی مرۆڤەکانم نەدەبینی بەڵکو هەموو ترسەکانی دیلاوارو ئاوات و پەلانەکانیشم دەبینی ـــ ڕۆمان ل 380)، لە کۆتاییدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە (مستەر گرینێك) هەر خۆی (دانیال)ە،(زەهاو عەبد)یش دیوێکی شکستخواردووی ڕابردووی (دانیال)ە، (دیلاوار) و(مەمەدحەسار)یش دوو دیوی یەك پوولن، بۆ یەك ناژین دیوێکی شکستە و ئەوی تریان سەرکەوتنە، یەکێکی گریانە، بارانە ئەوی تری هاوارو گرمەیە، تووڕەبوونە بەوەی ڕووداو هەیە بەڵام گۆڕان نییە، مێژوو بە هەمان شێوە خۆی دووپات دەکاتەوە، لە ناو هەمان ڕووداودا سیزیف دیسانەوە بەردەکە سەردخاتە سەر لووتکەی شاخەکە و دیسان بەردەکە بەرەو خوارخل دەبێتەوە، دەچێتەوە شوێنەکەی خۆی.

دوکانێکی بەتاڵ و شارێکی وێران، یەکسان و هاوشێوەیە، بە دیوێکی تۆڵەکردنەوە و سەرکەوتن بەو تێگەیشتنەی کە منی (ego) گەر ئەرێنی بێت و گومانی لەسەر نەبێت ئەوا گەران بە دوای هاوشێوە بەرپەرچدانەوەی جیهانی ئەوانی دیکەیە گەر هی خۆی نەبێت، خۆ سەلماندن بە کراوەیی وەك برینەکان بەجێدەهێڵم.

ژێدەرەکان

1 ـ بەختیار عەلی ـ هەورەکانی دانیال ـ چاپخانەی پەنجەرە ـ چاپی یەکەم ــ ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەریی ئەندێشە\بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، سلێمانی شەقامی مەولەوی تەلاری سیروانی نوێ ـ نهۆمی چوارەم ـ ساڵی 2015
2 ـ جورج طرابیشی ـ ألمثقفون ألعرب والتراث ـ ریاض ألریس للکتب والنشر ـ الطبعه ألاولی، شباط / فبرایر 1991 ـ ص 26
3 ـ جورج گرابیشی ـ أنپی چد ألانوپه ـ دار الطلیعه للطباعه والنشر ـ بیروت لبنان ـ الطبعه أولی ـ کانون ألاول دیسمبر 1984ـ ص50
*ـ لە دواجاردا بۆ دڵنیامەندکردنی باسەکەمان لەسەر ئەم خاڵە لێکدانەوەی دیکەمان هەیە
** ـ جارێکی تر بە شێوازێکی تر دێنەوە سەری
4 ـ یاسین النصیر ـ شعریه الماو ـ دار سردم للطباعه والنشر ـ کردستان سلیمانیه ـ الطبعه الاولی ـ2012 ص111
5 ـ سەرچاوەی ژمارە 3 ــ ل 50
6 ـ کۆمەڵێك نووسەر ـ گۆڤاری ئایدیا ـ ژمارە 12 ـ ئاشنا بوون بە نیچە ـ چاپخانەی کارۆ ـ سلێمانی ـ ل 29
7 ـ سەرچاوەی ژمارە 2 ـ ل 15
*** ــ بە داوای لێبووردنەوە هەندێ ڕستەی بەراووردکاییەانم راستەوخۆ لە ڕۆمانەکە وەرگرتووە

سۆشیالیزم هەرهەمان ئینسانیەتە! ... حەمید تەقوایی

ئامانجی کۆمۆنیزم ڕزگاری ئینسانە. ئەم بێگەنەویستیە بۆ کۆمۆنیستە ناکرێکاریەکان، یان لەبنەڕەتەوە بێمانایە وەیان ئامانجێکی ناپراتیکی و موجەڕەدە کە پەیوەندی بە سیاسەت وخەبات ودروشمەکان وپلاتفۆرمەکان و پراتیکی ڕۆژانەی ئەوانەوە نییە.
لەناو مارکسیزم و تێڕوانینی مارکسی بۆ کۆمۆنیزم و سۆشیالیزم، ئینسانیەت و ڕزگاری ئینسان جێگایەکی بەرجەستەی هەیە، بەڵام

کێشەی کۆمۆنیستە ناکرێکاریەکان تیئۆری نیە بەڵکو ئەو ئامانج و ئەرکی بزوتنەوە ناکرێکاریانەیە کەنوێنەرایەتی دەکەن. شتێکی سروشتیە کە بۆ بزوتنەوە دژی داگیرکەرەکان، بزوتنەوەی دژی ئیمپریالیستی، بزوتنەوەی دژی نیوە فیئودالی – نیوە داگیرکراو، بزوتنەوەی ناسێۆنالیستی پیشەسازیخواز، وە لە یەک ڕستەدا بۆ ئەو بزوتنەوانەی ئەرکیان هەمووشتێکە جگە لە ڕزگاری چینی کرێکار، کە ئینسان و ئینسانگەرایی هیچ جێگەوشوێنێکی نەبێت. بەشی هەرە زۆری کۆمۆنیزمی سەدەی بیست باڵی چەپی ئەم بزتنەوە ناکرێکاریانە بوو. وە لەم ڕوەوە جیاوازیەکی گرنکی کۆمۆنیزمی کرێکاریی لەگەڵ کۆمۆنیزمە بۆرجوازیەکاندا پێداگریەتی لەسەر ئینسانیەت و ئینسانگەرایی. ئەگەر بۆچەپی باوی(سونەتی – تەقلیدی) سەدەی بیستەم، سۆشیالیزم بە سەربەخۆیی و گەشەی پیشەسازی خۆماڵی و خۆماڵیکردنەکان وسەرمایەداری دەوڵەتی ودژایەتی لەگەڵ ئیمپریالیسم و ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ ئیمپریالیزم و دژایەتیکردنی “سەگە زنجیکراوەکانی ئەمریکا” و،..هتد دەناسرایەوە، ئەوا بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاریی سۆشیالیزم واتە هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ، واتە ڕزگاری چینی کرێکار، چینێک کە تەنها بەڕزگارکردنی هەموو کۆمەڵگە دەتوانێت ڕزگای ببێت، واتە گێڕانەوەی ئیرادە بۆ ئینسان و ڕزگاری ئینسان وئینسانیەت لە پەیوەندیە چینایەتیەکان وە ل□ هەموو مێژوی کۆمەڵگەی چینایەتی.

بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاریی سۆشیالیزم وئینسانیەت هاوتای(مرادف) یەکترن: شۆڕشی سۆشیالیستی شۆڕشێکی ئینسانیە، کۆمەڵگەی سۆشیالیستی کۆمەڵگەیەکی ئینسانیە، حکومەتی ئینسانی حکومەتێکی سۆشیالیستی و کۆماری سۆشیالیستیش کۆمارێکی ئینسانیە. پەیوەندی سۆشیالیزم و هیومانیزم پەیوەندێکی لێکهـەڵپێکراو ودولایەنەیە. بەبێ سۆشیالیزم ڕزگاری ئینسان بێمانایە و بەبێ ڕزگاربونی ئینسانیش سۆشیالیزم شتێکی پوچە.
ئێمە لەسەر دەروازەی حیزب نوسیومانە کە “بناغەی سۆشیالیزم ئینسانە” بەڵام ئەمە ب□ تەنها یەک دروشمی خەیاڵی و ڕاگەیاندنی جۆرێک لە وەفاداری بە یەک ئامانجی کۆتایی ولاهوتی، یەک ئایدیاڵی پەیوەندیدار بە “قۆناغی کۆتایی” – دەربڕینی هەموو کۆمۆنیستە ناکرێکاریەکان لە سۆشیالیزم- نیە. بەڵکو ئەرکێکی خەباتکارانە، بانگەشەیی، تاکتیکی وبناغەیی پراتیک وهەڵسوڕان و بەشداری کۆمۆنیستی لە هەموو مەیدانەکاندایە. چالاکبون وبەشداری هەمەلایەنەی کۆمۆنیزمی کرێکاریی لەهەر شوێنێک کە هەڵاواردن و نایەکسانی وچەوساندنەوە هەیە، ئەهلی بەکاربون و پراتیکاڵبونی کۆمۆنیزمی

کرێکاریی، تێڕوانینی هەمەلایەنە و قوڵی لە خەباتی چینایەتی وە لە ڕزگاری چینی کرێکار وەک چینێکی کۆمەڵایەتی، جەختکردنەوەشی لەسەر نەخشی سیاسی چینی کرێکار وەک ڕابەری کۆمەڵگە لە ناڕەزایەتی بەرامبەر هەڵاواردنێک وستەمێک، وە لەیەک وتەدا هەموو ئەو تایبەتمەندیانەی کە کۆمۆنیزمی ئێمە لەو چەپە باو و تەقلیدیە ناکرێکاریە جیادەکاتەوە، هەموی بنیاتنراوە لەسەر یەک ئینسانگەرایی قوڵی هەمەلایەنە.

دوو جەمسەری درۆینە شوناسی چینایەتی، شوناسی ئینسانی

چەپی باو(تەقلیدی- سونەتی)، بەتایبەت ئاڕاستەی ئانارکۆسەندیکالیستی کە کرێکار نەک بەناونیشانی چینێکی کۆمەڵایەتی و ڕزگارکەری کۆمەڵگا بەڵکو وەکو ڕشتەیەکی بەرهەمهێنەر دەناسێت و دەناسێنێت، لە شوناسی چینایەتی وچینایەتیبونی کۆمەڵگاکاندا بە نکۆڵیکردن لە شوناسی ئینسانی دەگات. ئەگەر بۆرژوازی شوناسی ئینسانی بەداتاشینی شوناسی ئاینی ونەتەوەیی ومیللی وڕەگەزی و..هتد ڕەتئەکاتەوە ونکۆڵی لێدەکات، ئەوا چەپی ناکرێکاریش لە شوناسی چینایەتیدا بەهەمان ئاکام دەگات. ئەڵێن ئینسانیەت چەمکێکی ناچینایەتیەوهەر لە بەرئەوە زهنی وناواقیعیە. دەڵێن ئینسان وئینسانیەت وە ئینسانگەرایی کۆمۆنیستی بە کۆمەڵگەکانی ئێستاوە پەیوەست نابێت بەڵکو چاودیرە بەسەرقوناغی کۆتایی کۆمۆنیزمەوە – واتە هەمان سپاردنی سۆسیالیزم وئینسانیەتی لاهوتی بە ئایندە دورەکان. دەڵێن لەبەر ئەوەی حکومەتی کرێکاریی چینایەتیە ئینسانی نیە. دەڵێن هیومانیزمی مارکس پەیوەستە بەسەردەمی لاوێتی مارکسەوە، وە گوایا مارکسی پێگەشتو(باڵغ) و پوخت دەستی لە هیومانیزم شتوەو گەیشتوە بەچینی کرێکار. دواتر لە خوارەوە باسی مارکسی لاو و پیر وە جێگای ئینسانگەرایی لە بۆچونەکانی مارکسدا دەکەم، بەڵام سەرەتا پێویستە ئینسانگەرایی لەم تەمومژ و ئامانجی عیرفانیە “ئینسانی سۆشیالیستی” کە گوایە لە “سەر زەمینی ئەم جیهانەدا بەدەست نایەت” بهێنینە دەرەوە.

لەوەڵام بەو بۆچونانەی کە بەبیانوی شوناسی چینایەتیەوە شوناسی ئینسانی دەخەنە ژێر پرسیارەوە بەرلە هەمووشتێک ئەبێت جەخت لە شوناسی کۆمەڵایەتی ئینسان بکرێتەوە. ئینسان بونەوەرێکی کۆمەڵایەتیە بەواتای ئەوەی کە مانەوەی ڕەچەڵەکی ئینسان لە درێژایی مێژودا، زمان و کولتورو شارستانیەت و دەستکەوتی زانستی و تەکنەلۆژیا وهونەری ئینسان وهەتا فیزیۆلۆژی ئینسان هەموی بەرهەمی ژیانی کۆمەڵایەتی و کارو بەرهەمی کۆمەڵایەتی ئەوە. ئابوری،

سیاسەت و فەرهەنگی سۆشیالیستی لەسەر ئەم واقعیەتە بنەڕەتییە، واتە شوناسی کۆمەڵایەتی و جیهانشمولی ئینسانی، بنیاتنراوە. شوناسی چینایەتی بەمانای نەبونی شوناسی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان نیە بەڵکو بەرهەمی لەگۆڕانی شوناسی ئینسانیە لەژێرناوی داتاشینی ناسنامەی مەزهەبی ونەتەوەیی وڕەگەزی، وە بەم مانایە بەرهەمی نکوڵیکردنی شوناسی ئینسانی تاکەکانە. سۆشیالیزم، بەپێچەوانەوە، لەسەر ڕەخنە لە کۆمەڵگای چینایەتی و پەناسە داتاشراوە درۆینەکان کە حکومەتەکانی چینە چەوسێنەرەکان بەدرێژای مێژو هۆکارو دروستکەریبون، بنیاتنراوە.

هیومانیزمی کرێکاریی لە بەرامبەر "هیومانیزمی" بۆرژوازیدا

چەپی باو(تەقلیدی-سونەتی) بە بێئەڵتەرناتیڤکردنی ناسنامەی چینایەتی وناسنامەی ئینسانی، هیومانیسم و بەرگری لە ئینسان وئینسانیەت بەتەواوەتی بە بۆرژوازی دەسپێرن. گوایا کۆمۆنیزم بەرگری لە لەکرێکاران دەکات وە بۆرژوازی بەرگری لە ئینسان! گوایە ڕەخنەی کۆمۆنیستی لە مافی مرۆق و داواکاری ئینساندۆستی کاپیتالیستەکان ودەوڵەتەکانیان و ڕەخنەگرتن لە هەموو هیومانیسمی بۆرژوازی، لەسەر ئەو بنەمایەیە کە کۆمۆنیستەکان ناسنامەی چینایەتی ئینسانەکانیان قبوڵکردوە و بۆرژوازیش ناسنامەی ئینسانی ئەوانی قبوڵە. لەکاتێدا کە مەسەلەکە تەواو بە پێچەوانەوەیە. هیومانیزمی بۆرژوازی لەبەیاننامەی مافی مرۆڤەکانیانەوە بیگرە تا دیموکراسیخوازیەکەیان و خواستی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانەیان بەتەواوی چینایەتیە. تەنانەت بە لیبراڵترین و چەپترین و ڕادیکاڵترین حیزب و بزوتنەوە بۆرژوازیەکان خاوەندارێتی تایبەتی وهەکارەکانی بەرهەمهێنان وکاری کرێگرتە پیرۆزە و ئەمەش واتە پوچبونی هەموو بانگەوازە ئازادیخواز و ئینساندۆستیەکانیانە.

ئینساندۆستی پڕۆلیتاریاییش هەر چینایەتیە بەڵام بەمانایەک لەبەرامبەر خاڵی چینایەتی بونی هیومانیزمی بۆرژوازیدا. ئینساندۆستی پڕۆلیتاریا چینایەتیە بەومانایەیی کە تەنها چینی کرێکار دەتوانێت سیاسەت و ئابوری و هەموو کۆمەڵگا لەدەوری ئینسانیەت، لەدەوری شوناسی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان وە نەک شوناس و پێگەی چینایەتیان لەکۆمەڵگادا، ڕێکبخات. تەنها حکومەتی کرێکارییە، دیکتاتۆری پڕۆلیتاریایە کە چاودێری لەناوچونی چینەکان و تەنانەت لەناچونی دەوڵەتە وەک ئامڕازی دەسەڵاتدارێتی یەک چین وە هەر لەسەر ئەم باوەڕە حکومەتێکی ئینسانیە. تەنها ئابوری کرێکارییە کە

نەک تەنها وەڵامدەرەوەیە بە نیازەکانی چینی کرێکار بەڵکو وەڵامدەرەی پێویستی ودابینکردنی خۆشگوزەرانی هەموو تاکەکانی کۆمەڵگەیە. تەنها سیاسەتی کرێکارییە کە پێویستی بە داتاشینی ناسنامەی میللی- ئاینی- نەتەوەیی- ڕەگەزیی نیە بەڵکو ڕەتکەرەوەی هەموو ئەو ناسنامە داتاشراوانەیە و لەسەر ناسنامەی ئینسانی هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە بنیاتنراوە. ڕزگاری ئینسان ئەرکی چینی کرێکارە، تەنها لە حکومەتی کرێکاریدا دەتوانرێت جێبەجێ بکرێت وەهەر بەم دەلیلە هیومانیزمی ڕاستەقینە ئەرکیکی پڕۆلیتاری و چینایەتیانەی قوڵە.

هیومانیزمی مارکس

بە کۆمۆنیزمی کرێکاریی بەرگریکردن لە ڕێز و ناسنامە وئامانجی ئینسانی پەیوەستی بە تیئۆری نیە. ئینساندۆستی خاڵی بەهێزی هەرشۆڕشێکی کۆمۆنیستیە. بەوتەی مەنسور حیکمەت لە سیمیناری دوەمی کۆمۆنیزمی کرێکاریی “بە مارکسیزم خاڵی بەهێز ئینسان وکەرامەتی ئینسانیە. مارکسیزم ڕێزی خۆی بە تاکی ئینسان لە دەستەواژەی دیموکراسیەوە دەرنەکێشاوە بەڵکو لە ئینسانیەت وئینساندۆستیەکەیەوە دەرکێشاوە. لەوەوە دەریکێشاوە کە تیئۆریەکە بۆ ڕزگاری ئینسان.”
مارکسیزم تیئۆریەکە لەپێناو ڕزگاری ئینساندا بەڵام کاتێک هەندێک بە پەنابردن بە مارکسیزم، هیومانیزم ڕەد ئەکەنەوە یان بە ناچینایەتی و ئایدیاڵی و..هتد دەیخوێننەوە، بەناچاری دەبێت بچیتە شەڕی تیئۆریەوە لەگەڵیاندا. هەرچەند هەر بەوشیوەی کەلەسەرەتاوە ئاماژەی پێدرا کێشەی بنەڕەتی ئەوانە تیئۆری نیە بەڵکو ئەرک و ئامانجی بزوتنەوەیەکی دیاریکراوە کە نوێنەرایەتی دەکەن.
لەوەدا گومانێک نیە کە هیومانیزم گۆشەیەکی مارکسیزمە. ئەوە خاڵی بەهێزی مارکسە لە ڕەخنە و ناسینی دونیای سەردەمی خۆیدا. بەگشتی دەڵێن نوسراوە هیومانیستیەکانی مارکس وەک ڕەخنە لە لەخۆنامۆبون وەیان دەستنوسە فەلسەفیەکانی لە ڕەخنەگرتن لە هێگڵ و ئاین و..هتد پەیوەستن بەسەردەمی لاوەتی ئەو (با لەوە بگەڕێین کە مانیفێستی کۆمۆنیستیش لەسەردەمی لاویدا لەلایەن مارکسی ٢٩ساڵەوە نوسراوە) وە مارکس لەگەڵ چونەسەری تەمەن وکامڵبون و پوختەبونی فکریدا زیاتر لە هیومانیزم دوردەکەوێتەوە و لەسەر ڕەخنە لە ئابوری سیاسی و ڕزگاری چینی کریکار چڕدەبێتەوە. تەنانەت زۆرێک لە نەیارەکانی هیومانیزمی مارکسیزم لە چەشنی ئاڵتۆسیر، “تێزەکانی ڕەخنە لە فیورباخ” و بەشێک لەنوسینەکانی دواتری مارکس وەک بەشی یەکەمی

کاپیتاڵ و بەدیاریکراویش بەشی فیتشیسمی کاڵا لە کتێبی سەرمایەدا قبووڵ نییەو پێیان وایە ئەوە لە ڕادەبەدەر ئایدیالیستی و دورکەوتنەوەی مارکسە لە ڕەخنەی ماتریالیستی وچینایەتی.

ئەم لەبەرامبەریەکدانانەی مارکسی لاو و پیر وەیان مارکسی ئایدیالیست ومارکسی ماتریالیست بەتەواوەتی بێبنەمایە. خودی ئەوەی کە لە نوسینەکانی مارکسی لاودا ئینسانیەت بەرجەستەیە نیشانەی ئەوەیە کە خاڵی بەهێزو بنەمای ڕەخنەی ئەو لە دونیای سەرمایەداری- و هەموو کۆمەڵگای چینایەتی- بەرگری لە ئینسانیەت و ناسنامە و بونی کۆمەڵایەتی ئینسانەکانە. کۆمۆنیزمی مارکس لە ئینسانەوە دەست پێدەکات.
مارکس خۆی دەڵێت "ڕادیکاڵبون واتە دەستبردن بۆ ڕیشەی کیشەکان وە بۆ ئینسان ڕیشە خودی ئینسان خۆیەتی." مارکس لەم ڕیشەیەوە دەست پێدەکات و بەماتریالیزمی مێژوویی، ڕەخنەی چینایەتی لە پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان و پەیامی چینی کرێکار بۆ ڕزگاربونی هەموو ئینسانیەت و دەستپێکردنی مێژوی ئینسانیەت دەگات. ئەم ڕەوەندە لە ئایدۆلۆژی ئەڵمانیدا زۆر تۆکمە بەوشێوەیە دەرئەبردرێت:

"ژیان پێش هەر شتێک پێویستی بە خواردن وخواردنەوە، خانوو، جلوبەرگ و زۆر شتی ترە. هەربەوپێیە یەکەمین کاری مێژویی بریتیە لە بەرهەمهێنانی کەلوپەلێک کە بتوانێت لەگەڵ ئەو نیازانەدا یەکبگرێتەوە، بەرهەمهینانی خودی ژیانی مادی. وە لەڕاستیدا ئەمە بەناونیشانی یەک هەنگاوی مێژویی، بەناونیشانی یەک بارودۆخی پایەیی هەموو مێژو، کە ئەمڕۆش وەک هەزاران ساڵ لەمەوبەر دروستە، ئەبێت هەموو ڕۆژێک وهەموو کاتژمێرێک بەدست بێت بەسادەیی لەو ڕوانگەیەوە کە ئینسان درێژە بەژیانی بدات." (مارکس وئینگلس، ئایدۆلۆژی ئەڵمانی)
ئەم بزاوتە لە پێویستیە سەرەتاییەکانی ئینسان، کە ئەمڕۆش وەک هەزاران ساڵ لەمەوبەر دروستە. خاڵی بەهێزی هەموو ئەم جیهانبینی و بینا فکریە کە بە مارکسیزم ناودەبرێت. مارکس لەدابینکردنی پێویستیە سەرەتاییەکانی ئینسانەوە دەست پێدەکات وە بەڕەخنەی چینایەتی لە ئابوری و سیاسەت و فەرهەنگ و هەموو پەیوەندیەکانی کۆمەڵگای سەرمایەداری دەگات.
هەر لەسەر ئەو بنەمایە دانانی مارکسی لاو و پیر لەبەرامبەر یەکتردا، تێڕوانینێک کە سازگاری ویەکپارچەیی مارکسیسم دەخاتە ژێر پرسیارەوە، بەمانای نەناسینی مارکس و هەموو ڕەخنەی مارکسیستیە.

ڕەخنە لە ئابوری سیاسی و سەرکیبونی چینی کرێکار لە مارکسیزمدا بەرهەمی دورکەوتنەوەی مارکس لە هیومانیزم نیە بەڵکو بە پێچەوانەوە، ئەنجامی کۆنکرێتی وتایبەتمەندیەتی سیاسی-کۆمەڵایەتی- ئابوری هیومانیزمی مارکسیە.

دیکتاتۆری پڕولیتاریا حکومەتی ئینسانیە

لە دیدی کەسانێکەوە کە چینایەتیبونی مارکسیزم بەمانای ڕەدکردنەوەی هیومانیزمەکەی دەزانن، حکومەتی ئینسانی ناوەکی بەناوەڕۆکە بە حکومەتی کرێکاریی وەک هەنگاویکی سەرەتایی بۆ دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا. دەڕۆن هەر حکومەتێک لەوانەش حکومەتی کرێکاریی ناوەرۆکی چینایەتی هەیە و وادەرئەکەوێت کە ئاوەڵناوی(صفت) ئینسانی ئەم ناوەرۆکە چینایەتیەی دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا بەوشێنێت. بە بۆچونی من پێچەوانەکەی ڕاستە. حکومەتی ئینسانی تایبەتمەندی پڕۆلیتاریایی حکومەتی کرێکاریی و ناوەڕۆکە چینایەتیەکەی لە هەر ناونیشانێکی تر بەرجەستەتر و ڕونتر دەرئەبڕێت.
یەکەم، دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا دیکتاتۆریەتی چینی کرێکارە دژی چەوسانەوە و هەرجۆرە هەڵاواردنێکی چینایەتیی. دیکتاتۆریەتە چونکە هەر لە یەکەم ڕۆژی بەدەسەڵات گەیشتنیەوە کۆیلایەتی بەکرێ، خاوەنداریەتی تایبەت بەسەر هۆیەکانی بەرهەمهێنان و چەوساندنەوە و ستەمکێشی ئینسان قەدەغە دەکات. چونکە هەڵاواردنی چینایەتی و هەموو جیاکاریەکانی سەرچاوەگرتو لەو، وەکو هەڵاواردنی ڕەگەزی و نەژادی و میللی و مەزهەبی و نەتەوەیی و بەکاربردنی هەرجۆرە فشارو هەڵاواردن و نایەکسانیەک وەک تاوان ڕادەگەیەنێت. چونکە بە هەڵوەشاندنەوەی زەبرو زۆر و هەڵاواردنی ئابوری بەیەکجار لە مێژوی مرۆڤدا ئازادی بە مانایەکی قوڵ و واقعیانە گەڕاندنەوەی ئیرادە بە ئینسان بەدیدەهێنێت. لەبەرئەوەی هیچ جۆرە سنوردارکردنێک لەسەر ئازادی دەربڕین و قەڵەم و بیرکردنەوە و حیزبایەتی و ڕێکخستن و مانگرتن و ناڕەزایەتی و خەبات بەفەرمی ناناسێت. دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا بەرگری لە ئینسان وئینسانیەت دەکات بە حوکمی یاسا و بە پشتبەستن بە هێزی دەوڵەت.

دوهەم، دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا تەنها حکومەتی چینایەتیە کە هۆکاری بون و ستراتیجیە سیاسیەکەی بۆ لەناوبردنی دەوڵەت و نەهێشتنی چینەکانە. تەنها حکومەتێکە کە ئەیەوێت حکومەت نەمێنێت بەڵکو جێگای خۆی بدات بە ئۆرگانی بەڕێوەبردنی کاروباری کۆمەڵگا.
سێهەم، حکومەتی کرێکاریی تەنها حکومەتی چینایەتیە کە بەخستنەگەڕی

ئیرادەی ڕاستەوخۆی جەماوەی خەڵک، لەڕیگەی شوراکان وەیا ئورگانەکانی تری هاوشێوەی شورا پشتبەستوە.
هەموو ئەم تایبەتمەندیانە دیکتاتۆری چینی کرێکار ئەگۆڕیت بە دیموکراتیترین و ئینسانیترین حکومەتێک کە مێژووی مرۆڤایەتی بەخۆیەوە بینیبێت.

هیومانیزمی کۆمۆنیستی کارێکی سیاسی- پراکتیکیە

ئینسانگەرایی سۆسیالیستی بەپێچەوانەی"هیۆمانیزمی" بۆرژوازی، ئەرکێکی ئەخلاقی و خێرخوازی وچاکەکارانە نیە، بەڵکو چاودێرە لەسەر بەرنامەو سیاسەت وکارکردگەلێکی تایبەت لە سێ مەیدانی ئابوری وسیاسی وفەرهەنگیدا:
لەڕوانگەی ئابوریەوە سۆشیالیزم بەهەڵوەشاندنەوەی چەوساندنەوە و خاوەندارێتی تایبەتی بەسەر هۆیەکانی بەرهەمهێنان و کردنی نیازو پێویستی وخۆشگوزەرانی هەموو دانیشتوان بە کاری سەرەکی و بناغەیی، وە بەدیهێنانی کۆنتڕۆڵی هەموو کۆمەڵگا بەسەر پڕۆسە و هۆیەکانی بەرهەمهێناندا، لە کۆمەڵگای مەدەنیەوە -دوا شیوازی کۆمەلگای چینایەتی- واوەتر دەڕوات و دەگات بە کۆمەڵگای ئینسانی.
لەڕوانگەی سیاسیەوە لە سۆشیالیزمدا هەموو دانیشتوان لەڕێگەی شوراکان و ئۆرگانەکانی هاوشێوەی شورایی ڕاستەوخۆ لە سیاسەت داڕشتن و بڕیاردان و بەپراکتیکردنیاندا بەشدارن. حکومەت لە کۆمەڵگای سۆشیالیستیدا نەک ئامڕازی دەسەڵاتی چینایەتی بەڵکو ئۆرگانی بەڕێوەبردنی کاروباری کۆمەڵگایە لەڕێگەی خودی خەڵک خۆیەوە.

لەڕوی فەرهەنگیەوە سۆسیالیزم لە بەرامبەر ناسنامە داتاشراوە میللی و نەتەوەیی وئاینی و ڕەگەزیە باوەکان لە کۆمەڵگەی ئەمڕۆدا و بە ڕەتکردنەوەیان، شوناسی ئینسانی و خۆنەویستی و هەست وتێگەیشتنی هاوبەش لە خەم و شادی و خۆشبەختی و بەدبەختی و بەها هاوبەش وجیهانداگرە ئینسانیەکان دادەنێت و لەسەر شوناسی کۆمەڵایەتی و بەرژەوەندی وئومێد و بەها هاوبەشەکانی هەموو مرۆڤەکان لەسەراسەری جیهاندا جەختدەکاتەوە.
لە بەر ئەوە ئینسان دۆستی سۆسیالیستی تەنها ئامانجێک وئایدیالێکی کۆتایی نیە، بەڵکو لە چەقی سیاسەت و پراکتیکی چینی کرێکار، نەک تەنها لەسبەینەی سەرکەوتندا بەڵکو لەدەی خەباتیکدا کە هەرڕۆژە دەیباتەپێشەوە، ئامادەیی هەیە.

فەلسەفە و پراکتیکی سیاسی بۆرژوازی دژە ئینسانییە

پوچی هیومانیزمی بۆرژوازی دەتوانرێت بەڕۆشنی لە سیاسەت، چ لە فەلسەفە وستراتیژی سیاسی وە چ لە سیاسەتی کرداری و هەموو ڕۆژێدا، لە دیپلۆماسی ومانۆڕەی دیپلۆماتیەکانی بۆرژوازیدا، بەئاشکرا ببینرێت. سیاسەتی بۆرژوازی لە لیبریالە و چەپترین باڵەکانیەوە تا فاشیزم و ئیسلامی سیاسی، بەتەواوەتی لەدەوری میللەت وئاین ونەتەوە و نەژاد و پیرۆزی ئاو وخاک و باوباپیران و تاپۆکانی تری میللی- نەژادی- ئاینی- ڕەگەزی پەناسەدەکرێت ومانا پەیدا دەکات. پەیوەندی نیوان وڵاتەکان لەگەڵ کۆمەڵگە و دەوڵەتەکان لەگەڵ یەکتر لەبنەڕەتدا بەدەوری ئەم فاکتەرانە و لەڕێگەی ئەمانەوە دروست ئەبێت. ئاین ومیللەت ونەتەوە و ناسنامە دروستکراوە دژی ئینسانیەکانی تر چەکێکی کاریگەرن بۆ دابەشکردن وپاریزگاریکردن لە قازانجهێنان و بەرژەوەندی چینایەتی بۆرژوازی. ئاسایشی نەتەوەیی و پیرۆزی ئاو وخاک و یەکپارچەیی خاك، پیرۆزیە ئاینیەکان و..هتد، هەم لە جەنگی نەوان دەوڵەتەکان وهەم لە شەڕی چینایەتیاندا لەدژی جەماوەری خەڵکی کۆمەڵگەکانی خۆیان، بەفراوانی بەکار دەهێنرێت. بەم فاکتەرانە شەڕو ئاشتی دەکەن، خەڵک کۆنترۆڵ وسەرکوت دەکەن، سک هەڵگوشینی ئابوری وەک سیاسەتی بەدەستهێنانی کارو ئیشکردن و خۆشگوزەرانی بۆ بیروڕای گشتی دەفرۆشن، وە گروپە ئیسلامیەکان لە زبەدانی مێژووە وە دەردەهێنن و دەگەیەنرێنە لوتکەی حکومەتەکان و بزوتنەوەکان. سیاسەتی بۆرژوازی"زانستی" دانانی بەرژەوەندی چینایەتی خۆیەتی لەجێی بەرژەوەندی میللەت، و سەپاندنی هەژاری و کوێرەوەری وبەڵامافیە بەسەر جەماوەری خەڵکدا لە ژێر ناونیشانی بەرژەوەندی میللی وپاریزگاری لە پیرۆزیە ئاینیەکان وشانازیە میللی- نیشتیمانیەکان. وە هەربەو دەلیلەیە کە بۆرژوازی پەیوستی بەسیاسەتمەدارانی پیشەیی هەیە، کەسانێک کە بتوانن ڕەش بەسپی وسپی بە ڕەش بخەنە ڕوو.

ئەوەی کەلەم نەوەدا بونی نیە بەرگریکردنە لە ناسنامە و پێداویستی وداخوازیە جیهانداگرەکانی ئینسان. هیچ شتێک وەک سیاسەت و دیپلۆماسیەتی بۆرژوازی دژایەتی ئەم چینە لەگەڵ ئینسان وئینسانیەتدا ئاشکراناکات. باس لەسەر وەستانەوە لەبەرامبەر دووجەر ئینسان دەستی نیە، بەڵکو ڕوبەڕوبونەوەی هیومانیزمی واقیعیە، کە تەنها دەتوانێت کرێکاریی بێت، لەگەڵ دژە هیومانیزمی بۆرژوازیدا،هەر هیومانیزمێکی پەیگیر و جدی ئەبێت سۆشیالیستی بێت.

بەرجەستەبونی هیومانیزمی کۆمۆنیستی لە ڕەخنە لە بۆرژوازی ئەمڕۆدا

مارکس لە تێزەکانیدا دەربارەی فیورباخ دەڵێت “دیدگا [یان خاڵی

بەهەز]ی ماتریالیزمی کۆن کۆمەڵگەی مەدەنیە. دیگای ماتریالیزمی نوێ کۆمەڵگەی ئینسانیە یان ئینسانیەتی کۆمەڵایەتیە”.
مارکس کۆمەڵگەی مەدەنی بەکۆمەڵگەیەکی ئینسانی نازانێت و ئەرکی ماتریالیزمی نوێ، ماتریالیزمی دیالێکتیکی، بە کۆمەڵگەی ئینسانی وەیان بە ئینسانیەتی کۆمەڵایەتی پیناسەدەکات. (ئەم تێزە لەهەمان کاتدا بە تەرحکردنی ئینسانیەت وەک دیدگای ماتریالیزمی نوێ، دیگای ماتریالیزمێک کەمارکس بەرگری لێدەکات، دابەشکردنی مارکس بەسەر مارکسی ئایدیالیست وماتریالیستدا بەتەواوی بێ ئیعتیبار دەکات.)
ئەمە یەک تێزی فەلسەفی وە خاڵی دەستپێکردنی ڕەخنەیەکی ڕیشەییە لە دوایین شێوازی کۆمەڵگەی چینایەتی، واتە کۆمەڵگەی مەدەنی.
ماتریالیزمیکی نوێ کە جێگەی ئاماژەی مارکسە لەم تێزەدا دەگات بەڕەخنە لە خاوەندارێتی تایبەت بەناونیشانی بنەمای مادی کۆمەڵگای مەدەنی لە هەموو دەرهاویشتە سیاسی، فەرهەنگی، کۆمەڵایەتیکانیدا.
مارکس لە پێشەکی”بەرەو ڕەخنەی فەلسەفەی مافی هێگڵ”
ئەنوسێت:

“ئاین، خێزان، دەوڵەت، یاسا، ئەخلاقیات، زانست وهونەر تەنها شێوازی دیاریکراوی بەرهەمهێنانن و دەکەونە ژێر یاسا گشتیەکانی بەرهەمهێنانەوە. هەڵوەشاندنەوەی پۆزەتیڤیانەی خاوەندارێتی تایبەتی، هەڵوەشاندنەوەی دەستبەسەراگرتنی ژیانی ئینسان، لە ئاکامدا، هەڵوەشاندنەوەی پۆزەتیڤانەی هەموو لە خۆنامۆبونێکە، وە لەبەر ئەوە گەڕانەوەی ئینسانە لە ئاین، خێزان، دەوڵەت، و..هتد بۆ بونە ئینسانیەکەی، واتە بونی کۆمەڵایەتی خۆی”.
(سەرنج بدەن کەلێرەدا، وە لە زۆرێک لە نوسراوەکانی تری مارکسدا، گەڕانەوە بە وجودی ئینسانی لەگەڵ شوناسی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان، کە بابەتی باسەکەی ئەمە بوو لە سەرەتای ئەم نوسراوەیەوە، هاوتا و یەکسان وەرگیراوە و هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەتی وەک پیشمەرجی گەڕانەوە بە ناسنامەی کۆمەڵایەتی وئینسانی دیاریکراوە.)
شێوازی دیاریکراوی بەرهەمهێنان کە مارکس لەم پەڕەگرافەدا ڕیزیکردون سەرجەم سەرخانی کۆمەڵگای مەدەنییە کە مارکس ئەیەوێت ئەبێت ئەوانە ڕەخنەلێبگریت و ڕەتیان بکەیتەوە هەتا بگەیتە کۆمەڵگای ئینسانی. بەڵام ئەمڕۆ بۆرژوازی تەنانەت پاشەکشەی لە کۆمەڵگای مۆدێرنەش کردوە و ئاین ونەتەوەپەرستی و ڕەگەزپەرستی وئاو وخاکپەرستی لە پێشەوەی ڕیزبەندی شێوازی سەرخان وحکومەتی بۆرژوازی دایە. کۆمەڵگای مەدەنی جێگای خۆیداوە بە کۆمەڵگای موزائیکی(تێکەڵەیەک) میللی- ئاینی- نەتەوەیی. شوناس و بەها هاوبەش و جیهانداگرە ئینسانیەکان بەهۆی بیروباوەڕی فرە کەلتوری –

پۆست مۆدێرنیتەوە ڕەتکراوەتەوە ونکەڕی لێکراوە، وە نەک تەنها شوناسی ئینسانی بەڵکو تەنانەت شوناسی هاوڵاتیبونیشیان خستوەتە ژێر تیشکی ناسنامەی دروستکراوی ناسیۆنالیستی وئاینی ونەتەوەیی، و.. هتد کانەوە. پۆستمۆدێرنیزم پاشەکشەیە لە مۆدێرنیەت وکۆمەڵگەی مەدەنی وگەڕانەوەیە بۆ سەدەکانی ناوەڕاست.

لەم سەردەمەدا زۆر لەڕابردو زیاتر ئەبێت پێداگری لەسەر پێویستبونی واوەترۆشتن لەکۆمەڵگای مەدەنیەوە بەرەو کۆمەڵگای ئینسانی بکرێت. ئەمڕۆ نەک هەرتەنها ئاڵای ئینسانیەت، بەڵکو پێشکەوتنخوازی ومەدەنیەت و مۆدێرنیزم لەدەستی پرۆلیتاریادایە. وە هەر لەم ڕوانگەیەوە پێداگری لەسەر تایبەتمەندی ئینسانی کۆمۆنیزم لەم سەردەمەی ئەمڕۆدا گرنگی سەد بەرابەری هەیە.
مەنسور حیکمەت لە یەکەمین سیمیناری ئاشکرایدا لەستۆکهۆڵم- ئۆکتۆبەری ساڵی١٩٩٩- ئەم پێویستیە بەم جۆرە ڕوندەکاتەوە:
“من وا بیردەکەمەوە زنجیری پێستی هەر ئینسانێکی بەویژدان بکەیتەوە کۆمۆنیستێکی بەلشەفیک ئەبینیت کە ئەیەوێت لەو پێستە بێتە دەرەوە. لەبونی تاکی ئەمڕۆدا سۆسیالیستانێکی گەرموگوڕ خۆی حەشارداوە کە دەیەوێت لەو چوارچێوەیە بێتە دەرەوە. لە قاڵبگەلێکدا کە هیچ کام لەوانە لەکاتی لەدایکبونماندا لەگەڵماندا نەبون. قاڵبی نەژادی، قاڵبی ئاینی، قاڵبی میللی، قاڵبی نەتەوەیی، قاڵبی سونی، قاڵبی ڕەگەزی، هیچکام لەمانە لەکاتی لەدایک بونماندا ناسنامەی ئەمەیان پێکنەهێناوە. من لەو باوەڕەدام کە ئەو سۆشیالیزمەی کە لە دەرونی ئەمڕۆدایە، ئەو مرۆڤە سۆسیالیستەی کەلەناو پێستی ئەمڕۆدایە و لەژێرباری ناسنامەگەلێک کە بەدرێژای ژیانی بۆی دادەتاشرێت، وە لە بەشایدا هەن و ئەوە دەیبینن، وە هەموو ڕۆژێک هەستیان پیدەکەیت، شاردراوەتەوە. یەکێ لەو کارانەی کە حیزبێکی کۆمۆنیستی دەبێت بیکات ئەوەیە کە ئەم بارودۆخە بخاتە لاوە و ئەو ئینسانە سۆسیالیستەی کە لەناخی زۆرینەی ئەمڕۆدا لانیکەم لەم بەشە لە ئەمڕۆدا کە ئینسانگەلێکی بەویژدانین، بهێنینە دەرەوە.”
ئەمە بەتەنها یەک بانگەشەی ئینسان دۆستانە نیە بەڵکو بەرجەستەکردن وگەڕانەوەیە بۆ ئەو ڕاستیە بنەڕەتیەی کە سەرەڕای وە لەدوای ئەو هەموو داتاشینی ناسنامە درێینانەوە لە کۆمەڵگەی چینایەتیدا “بە ئینسان ڕیشە خودی ئینسان خۆیەتی” وە ڕادیکالیزمی کۆمۆنیستی ئەبێت دەست بە ئەم ڕیشەیە ببات.

ڕزگاری کۆمەڵگا ئەرکێکی چینایەتی پڕۆلیتاریایە

یەکێک لە ئاکامە سیاسیەکانی گەڕانەوەی دواکەوتوانەی بۆرژوازی بۆ

سەدەکانی ناوەڕاست ئەوەیە کە بەرگری لەهەر خواستێکی ئینسانی وە بەرگری تەواوکەماڵ لە ئینسانیەت، ئەرکی چینی کرێکار و تەنها چینی کرێکارە. ئەمەش لە هەرکاتێک زیاتر ئەبێت هەر هیومانیستێکی شەلگیر سۆسیالیست بێت. "بنچینەی سۆسیالیزم ئینسانە" جەختکردنەوە لەسەر ئینسانیەتی سۆسیالیزم نییە، ئەمە یەک بەڵگەنەویستە و پێش مەرجە، بەڵکو جەختکردنە لەسەر پێویستی سۆسیالیست بوونی هەرکەسێک کە بانگەشەی ئینساندۆستی هەیە.
ئەنگلس لە پێشەکی بۆ چاپی ئەڵمانی مانیفێستی کۆمۆنیست یەک "بیرۆکەی بنیادی لە سەرتاپای مانیفیست" دا، کە ئەنگلس ئەوە "بە تەواوی بەهی مارکس" دەزانینت، بەم شیوەیە ڕوندەکاتەوە:
"میژوی هەموو مرۆڤایەتی(پاش هەرەسهێنانی ڕژێمی خێڵەکی سەرەتایی لەگەڵ خاوەنداریەتیە سۆسیالیستیەکەی بەسەر زەوی وخاکدا) مێژووی خەباتی جینایەتی بوە، خەبات لەنیوان چەوسێنەرو چەوساوەکان، چینە باڵادەستەکان و وچینە ژێردەستەکان؛… مێژوی ئەم خەباتە چینایەتیە قۆناغگەلێک پیشانئەدات و لەئیستادا بەئاستێک گەیشتوە کە چینی چەوساوەو ژێردەستە – پرۆلیتاریا – لە تەوقی چینی چەوسێنەرو دەسەڵاتی – بۆرژوازی – ناتوانێت ڕزگاری ببێت بەبێ ئەوەی کە هەموو کۆمەڵگا بەیەکجاری و بۆ هەمیشە لە هەموجۆرە چەوسانەوە و کۆت وبەندێک، لەهەر جۆرە جیاوازیەکی چینایەتی وخەباتی چینایەتی ڕزگار بکات".
هەر ئەم بیرکردنەوە بناغەییە لە نوسینەکی تری مارکسی لاودا، لە پێشەکی"بەرەو ڕەخنە لە فەلسەفەی مافی هێگڵ"، بەو شێوەیە ڕونکراوەتەوە:
"چینی کرێکار بە شێکە کە ناتوانێت خۆی ڕزگار بکات بەبێ ئەوەی کە خۆی لە هەموو بەشەکانی تری کۆمەڵگە و لە ئەنجامیشدا هەموو ئەوبەشانەش ڕزگاربکات. لە یەک قسەدا ئەم چینە [بەرهەم]ی لەدەست چونی تەواوی ئینسانیەتە هەربۆیە تەنها دەتوانێت بە ڕزگارکردنی هەموو ئینسانیەت خۆیشی بژێنێتەوە".

ئەم واقیعیەتە بەهەمان ئەندازە چینی کریکار لە ڕزگاربونی تەواوی ئینسانیەت سودمەند ئەبێت کە هەموو ئینسانیەت لەڕزگاری چینی کرێکار. بەتایبەتی ئەمڕۆ لەسەردەمی دەسەڵاتی سەرمایەداری لە شیوە کلاسیکیەکەی وکۆنەکی بازاڕی ئازاد بەسەر هەموو جیهانەوە، ریشە وهەکاری هەموو کوێرەوەی وکیشەکانی جەماوەری خەڵک و بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگە لە هەموو وڵاتەکاندا جگە لە کاپیتالیزم شتێکی تر نییە. تا کاتێک سیستەمەکانی پێش سەرمایەداری، ئابوری دەرەبەگایەتی وە یا نیوە فیئۆداڵی بەسەر بەشیک لە دونیادا

باڵادەستی هەبوو، بۆ نمونە وەک ئێرانی پیش چاکسازی زەوی لە دەیەی ٤٠ی هەتاویدا (دەیەی١٩٦٠م.و)، ئاسۆی گەشەی سەرمایەداری و زۆرێک لە ڕیفۆرمەکانی بۆرژوازی لە کۆمەڵگە داخراوە فیئۆداڵیزمەکاندا توانای ئەنجامدانی هەبوو بەڵام ئەمڕۆ لە هیچ جێگەیەکی جیهاندا چاوەڕوانیەکی وا بونی نیە. ئەم واقعیەتە نەک تەنها بۆ ئازادی و ڕزگاری بەڵکو هەرجۆرە باشبونیکی جدی وتاڕادەیەک قوڵ وپایەدار لە بارودۆخی جەماوەری خەڵکدا گرێی خورادوە بە خەباتی دژی کاپیتالیستی چینی کرێکارەوە. نەوەدونۆ لەسەدەکانی جیهان لەبەرامبەر لەسەدا یەکەکەی سەرمایەدارەکاندا بەشێوەیەکی بەرچاو و ئۆبجەکتیف لە ڕوانگەی ئابوری سیاسی سەردەمی ئەمڕۆدا، ڕێگایەکی ڕزگاربونی تریان جگە لە سۆشیالیزم نیە. کۆمەڵگاکان بەخیرایی پڕۆلیتاریزە دەبنەوە، سەروەت وسامان زیاتر و زیاتر لە ئاستێکی سەرسوڕهێنەردا لەدەستی کەمینەیەکی کۆمەڵگادا کۆدە بێتەوە و چینی ناوەڕاست بەخێرای بەرەو ڕیزەکانی پڕۆلیتاریا خلۆردەبێتەوە. نەوەدونۆ لە سەدی خەڵک لە ئێران وهەموو وڵاتان، چاوەڕوانیەکیان جگە لەئاسۆی چینی کرێکار، وە ڕێگایەکی تر جگە لەسۆسیالیزم، بۆ ڕزگاری وئازادی و بە گەڕانەوە بۆ شوناسی ئینسانی خۆیان نیە. سۆسیالیزم تەنها ڕیگای مرۆڤایەتیە لەپێناو “گەڕانەوە لە ئاین، خێزان، دەوڵەت، و..هتد بۆ بونی ئینسانی، یانی بونی کۆمەڵایەتی خۆی”. ئەمڕۆ مرۆڤایەتی تەنانەت بە پێشگرتن لە وێرانبونی گۆی زەوی ئەبێت بەڕیزەکانی پڕۆلیتاریاوە پەیوەستبن بە خەبات لەدژی کاپیتالیزم.

هیومانیزمی کۆمۆنیستی لە شەقامدا

ئەو ڕاستیانە هیومانیزمی کۆمۆنیستی نەک تەنها لە تیئۆری و جیهانبینی وهەڵوێست گرتنە سیاسیەکاندا بەڵکو لە پراتیکی ڕۆژانەی کۆمۆنیستەکاندا زیاتر لە هەرکاتیکی تر بەرجەستە وحەیاتی دەکاتەوە. کۆمۆنیزم بەدەیەوە دەچێتە شەقامەکان و دەی کۆمۆنیزم بە مرۆڤایەتی لێئەدات. هەندێک کۆمۆنیست هەن کە لەگەڵ تایبەتمەندی هیومانیزمی سۆسیالیستی وکۆمۆنیستیدا کێشەیەکیان نیە بەڵام ئاکامی بانگەشە – پراتیکیەکەی قبوڵ ناکەن. گوایە بانگەشەکردنی دروشمە ئینسانیەکان و چواندنی شۆڕش وحکومەتی کرێکاریی بە ئینسانیەت، تایبەتمەندی چینایەتی کۆمۆنیزم دەخاتە ژێر پرسیارەوە و دەیڕوشێنێت. بەڵام ئەمە تەنها دەتوانێت مایەی نیگەرانی گروپە ئایدۆلۆژیەکان بێت کە “پراتیکێکی” تریان جگەلە دوبارە کردنەوەی دۆگمە فکریەکانیان نیە. ئەو گروپانەی کە لەگەڵ کەمپینی

کۆمۆنیستەکان لە دژی ئاین و لەدژی حیجاب و لەدژی هەر کێشەیەکی تر جگە لە "دژایەتی چەوساندنەوە" کێشەیان هەیە، ئەو پرسانە بەدیموکرایک وناسۆسیالیستی دەزانن.

کۆمۆنیزمی کرێکاریی نەک تەنها نزیکایەتیەکی لەگەڵ ئەم گروپانەدا نیە بەڵکو خاڵی ڕووبەڕووبونەوەیە لەگەڵیاندا. تەوەری پراتیکی کۆمۆنیزمی کرێکاریی جەماوەریکردنەوەی سۆسیالیزم ومسۆگەرکردنی کاریگەری وهەژمونی چینی کرێکارە لەئاستی کۆمەڵگەدا. چینی کرێکار تەنها بە جێگیربونی لە لوتکەی کۆمەڵگادا، لەڕیزی پێشەوەی نەوەدونۆ لەسەدەکان و خەبات لە دژی یەک لەسەدەکان، ئەتوانێت خۆی وکۆمەڵگە ڕزگاربکات. وە ئەمە پێویستی بەبردنی ئامانج وئاسۆ و ناوەڕۆکی کۆمۆنیزم و سۆسیالیزمە بۆ ناو ڕیزەکانی جەماوەری خەڵک. ئەبێت لە کۆمەڵگادا لە ئاستێکی هەرچی فراوانتردا سۆشیالیزم لەگەڵ ئینسانیەت، شۆڕشی سۆشیالیستی لەگەڵ شۆڕشی ئینسانی، وحکومەتی سۆشیالیستی لەگەڵ حکومەتی ئینسانی پێکەوەگرێبدرێتەوە. ئەبێت دروشمەکانی بناغەی سۆسیالیزم ئینسانە، نە نەتەوەیی نەئاینی حکومەتی ئینسانی، و بژی شۆڕشی ئینسانی بۆ کۆمەڵگەی ئینسانی، هەموو کۆمەڵگا بگرێتەوە. ئەبێت نەک تەنها لەناو کۆمۆنیستەکان، هەڵسوڕانی چەپ وچەپی کۆمەڵایەتیدا بەڵکو لەناو بەشی هەرچی فراوانتر لەکۆمەڵگاو جەماوەری خەڵک سۆشیالیزم وجمهوری سۆشیالیستی لەگەڵ ئینسانیەت وحکومەتی ئینسانیدا لەکهەڵپێکرێنەوە.
ئینسانیەتی کۆمۆنیستی دژە تێزی دوژمنایەتی بۆرژوازیە لەگەڵ ئینسانیەتدا. حکومەتی بۆرژوازی دژی ئینسانیە و حکومەتی کرێکاریش حکومەتێکی ئینسانیە، بەتایبەت لەجەنگ لەگەڵ دژی ئینسانیترین حکومەتی بۆرژوازی لە ئێرانی ئەمڕۆدا، واتە کۆماری ئیسلامی، ئەبێت بە ئاڵای ئینسانگەرایی کۆمۆنیستی بێتە مەیدان. ئەمە تەنها ڕێگەی ڕێکخستن و ڕابەریکردن و بەسەرکەوتن گەیاندنی ئەو بزوتنەوە شۆڕشگێڕانەیە کە ئەمڕۆ لە ئیراندا بەڕێکەوتوە. لە دڵی ئەم بزوتنەوەیەدا چینی کرێکار ئەبێت لە چوارچێوەی تەسکی ڕشتەیی بەرهەمهێنەر بێتەدەرەوە، پێبخاتە مەیدانی سیاسەت و بانگەوازکردن و کۆکردنەوەی نەوەدونۆ لە سەدەکان کە لە ژێر باری دەسەڵاتی سەرمایەداراندا ئینسانیەتیان خراوەتە ژێرپێوە، ڕێگای ڕزگاری خۆی و"ڕزگاربونی تەواوی مرۆڤایەتی" هەموار بکات. گێڕانی ئەم دەورو نەخشە لەگرەوی هەبون وئامادەیی کاریگەریانەی حیزبی چینایەتی کرێکاراندایە. ئەرکێکە کە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی، لە جەرگەی سیاستەکانی و هەڵسوڕانی خەباتکارانەی خۆیدا دایناوە.

کۆتایی

ئەم باسە بە جەختکردنەوە لەسەر ئەمە دەستمان پێکرد کە بە کۆمۆنیزمی کریکاریی ئینسانیەت و ئینسانگەرایی بەیەگەنەویستە. کەسانێک کە چینایەتیبونی مارکسیزم بە ناکۆک لەگەڵ هیومانیزم دەبینن، وەیان هەرچەنێک بێت بە ئاکام و ئەنجامگیری سیاسی- کردەیی- بانگەشەیی ئەو، کێشەیان هەیە، ئەگەر بنەچەیان نەگاتەوە بەیەکخراوەکانی چەپی باو(تەقلیدی – سونەتی)، واتە بە لقەکانی چەپە ناکرێکاریەکانی سەدەی ڕابردو، هەرچەنێک بێت مارکسیزمەکەیان بەمیراتی لەو چەپەوە وەرگرتوە. سەردەمی ئەم جۆرە بزوتنەوانە و"مارکسیزمی"هاوشێوەی ئەمانە زۆردەمێکە بەسەرچوە. بە خۆجیاکردنەوە لە چەپی ناکرێکاری ئەبێت بەئاگای "هیومانیزمی سۆشیالیستی وسۆشیالیزمی ئینسانیەوە" بێنە مەیدان. ئەمە ئەرکمانە کە جەوهەری هیومانیزمی سۆشیالیزم بەکەسانێک کە خۆیان بەمارکسیست ئەزانن وە ناوەکی سۆشیالیستیانەی هیومانیزم بەجەماوەری خەڵکێک، کە ئەبێت ئینسان دەستیەکەیان بە پێشمەرج وەربگیرێت، پیشان بدەین. ئەرکی یەکەم لە بنچینەدا تیئۆریە مەیدانی ئەویش ئەو بزوتنەوەی چەپە، چەپی یەکخراو و چەپی کۆمەڵایەتییە، وە ئەرکی دوهەم لە بنەڕەتدا سیاسی- بانگەشەیی- پراتیکیە و دەبێت لە پانتایی کۆمەڵگەدا ببرێتە پێشەوە. ئەم دوو لایەنە تەواکەری یەکترن و پێکەوە بەستراون، بەڵام قبوڵنەکردنی جیاوازی ئەم دوانە و بەیەک وەرگرتنیان هەڵەیەکی زەقی میتۆدلۆژیە(مەنهەجی) کە نەچەپی کۆمەڵایەتی وهەڵسوڕاوانی بزوتنەوە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ مەیلەکانی چەپ بە مارکسیزم وکۆمۆنیزم قایل دەکات وە نەدەگات بە پێویستبون وخۆشەویستی جەماوەریانەی کۆمۆنیزم.

کۆمۆنیستەکان ئەبێت بزانن کە لەکوێدا بە مێشکی کۆمەمیزم و لەکوێدا بە دڵی کۆمۆنیزمەوە بێنە مەیدان. لەکوێدا بەرگری لە تیئۆری مارکسیسم بکەن و لە کوێدا لە هیومانیزمی کۆمۆنیستی. ئەبێت بزانێت مەیدانی جەنگی تیئۆری کامەیە و جەنگی سیاسی کامەیە. کارکردن بەم مەسەلەیە و پەیڕەویکردن لێی لە مەیدانە جۆربەجۆرەکانی خەبات وتێکۆشاندا ڕێگایەک و ڕەوشێکە کە تا ئێستا حیزبی ئێمە پەیڕەوی لێکردوە و پێشڕەویەکان و دەستکەوتە تیۆری و پراکتیکیەکانی تا ئیستای حیزبی ئێمە قەرزاری ئەم میتۆدلۆژیەیە. بەکاربردن و درێژەپێدانی ئەم کارە بەتایبەت لە بارودۆخی ئێستادا و لەدوای ئەو بزوتنەوە شۆڕشگێڕانەیەی کە لە دەی مانگی جەنیوەریەوە دەستیپێکردوە نەخشێکی چارەنوسسازو حەیاتی دەبێت لە دابینکردنی هەژمون و ئۆتۆریتە و ڕابەری حیزب لەناو بزوتنەوەی چەپ و

بزوتنەوەی سەرنگونکردنی ڕژێمدا.

وەرگێڕانی لە فارسیەوە: کاوە عومەر
پێداچونەوە: هیوا ئەحمەد

ئەم بابەتە بەزمانی فارسی لە ژمارە٧٥٨ بڵاکراوەی ئەنتەرنسیۆناڵ دا بلاوکراوەتەوە
٢٠١٨\٤\٣١

بەرەنگاربوونەوە و مل نەدان بۆ پێکهێنانی سوارەی حەمیدییە … ڕەسوڵ بێسکێنی

لە ڕۆژگاری پێشین و بەدیاری کراوی لەسەردەمی ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی و ئێرانیدا بارودۆخی سیاسی و کارگێڕی کوردستان زۆربەی کات لەژێر فەرمانڕەوایی میرنشینە کوردەکان بەڕێوەدەبرا، لەو سەردەمانەدا تێگەیشتن لە کێشە و ململانێکان پێویستە، شیاوی گێڕانەوەی هەیە و لە هەندێك جێگاشدا نەشێبزوێن و سەرنجڕاکێشە. دەوڵەت و میرنشینەکانی کورد تەنیا بە هەودایەك بە دەوڵەتی عوسمانی، یان سەفەوی بەستراونەتەوە. وەك شەرەفخانی بەدلیسی لە کتێبە نایابەکەی (شەرەفنامە)دا دەڵێت: “میرەکانی کورد سەریان بۆ کەس نەچەماندوە و لە بەرامبەر زوڵمی دوژمنان بەدەنگ نەبوون و ئەوەندەی دەرفەتیان بووبێت بەرەنگاری دووژمنیان بوونەتەوە.

پاشایانی زلیش چاویان نەبڕیوەتە وڵاتەکەیانەوە و نیازی داگیرکردنیان دەدە نەگرتووە، تەنیا بەدیاری بۆ بردن و پێشکەش کردنی پێشکەشی چاویان لەدەپێشن و لەیان گەڕاون، ئەگەر شەڕیش ڕوویدا ئەوا کوردەکان دەبێن و بەگژ دووژمنی خۆیانی دادەکەن و خۆیانی پێ دەپارێزن، دەنا لەوە بەولاوە کاریان بەکاریان نەداوە و وازیان لێ هێناون. خۆ ئەگەر جاروبارێش وا هەڵکەوتبێت پاشایەك لەو پاشا زلانە لە بەڕابێت، کوردستان بخاتە ژێر چنگی خۆیەوە زۆری خوێن و ماڵ لێ بەختکردووە و زۆر بەگرانی لەسەر کەوتووە، داگیرکەری

کوردستان هەر کە بووبێت هەرگا دەستی بە ئەم ئاگرە بە ئامانە درێژکردووە لە ئەنجامدا هەر پەشیمان بێتەوە و لەدوای داگیرکردنیشی چاری ناچاربووە دیسان هەر بەخاوەنی پێشووی سپاردبێتەوە". تاکو سەرهەڵدانی هەردوو ئیمپراتۆریەتی سەفەوی و عوسمانی، ئەوانیش ناچاربوون ڕێز لەم دەخە تایبەتییەی کورد بگرن.

حەسنی لە هەڵسەنگاندنەکی بۆ عوسمانی و سەفەوی بەرامبەر بە کورد دەڵێت: "سەلاتینی عوسمانی ئەوەندەی بەیان کرابا لەگەڵ میرانی کوردستان بە تەبایی دەژیان، حەزیان نەدەکرد لە خۆیانی بورووژێنن تەنانەت شتەکی کە نەیدەهێشت کوردستانەکی یەکپارچە لەژێر ناوەندەکی دەسەڵاتداری کوردا درووست ببێت، فەرهەنگی دواکەوتوو بەرچاوتەنگانەی نیزامی خێڵەکی کوردەکان بوو، بە توندی پێشی بەم مەسەلەیە گرتبوو"، سروشتی کوردستانیش یارمەتیدەری ڕژێمە خێڵەکییەکە بوو، یەکە جوگرافییەکان پارێزەر و پاڵپشتیان بوون، ڕێگایان بە خێڵەکان نەدەدا هزر و بیریان لە چوارچێوەی ژیانی بەرتەسکی دەوروو بەری خۆیان بەولاتر بە بکات، ئەمەش دیاردەیەکی تەمەندرێژ بوو، لە بەستنی مێژووی تایبەتی پێنج سەدەی دوایشدا، پێشی بە هەر چەشنە ئاڵوگۆڕەکی بنەڕەتی ئابووری، کۆمەڵایەتی، کوردەکان گرتبوو لە هەق نەگوزەرێن، میرانی کورد بەو حاڵەش جاروبار بە پاراستنی بوونی خۆیان لەسەر دوو تەنافی عوسمانی و ئێرانی زەرباش یاریان دەکرد، لەپێناو پاراستنی ئەو بوونەشدا مەسەلەی ئاینیان بەلاوە گرنگ بووە، لەنێوان دوو هێزی گەورەی وەکو عوسمانی و سەفەوی دا، باش لەنگەری خۆیان ڕادەگرت، کورد سیاسەتەکی توند و تیژ و بەیارەکی جەماوەری دەسەز بە بەرژەوەندی کورد و خاکی کوردستانی نەبوو، بەیارەکە هەمیشە تەسك و شەخسی بووە، چۆن میرەکە خۆی ئارەزووی کردووە نەك بەرژەوەندی گەل و خاك چۆنی ویستووە، هەرگیز سەرکردەی گەورە و مەزن خاوەن بەیاری ژیرانەیان نەبووە، بەم هەیەوە دەوڵەتی عوسمانی توانی تەماعی ئەوەیان لەخۆش بکات دەسەڵاتەکەیان لەناوبەرێت، لە سەرەتای سەدەی نۆزدەمدا دووەمین قۆناغی پیادەکردنی سیاسەتی ناوەندی لە سەردەمی سوڵتان مەحمودی دووەم (1808- 1839ز) دەستی پێکرد، بە کۆتایی هێنان بە حوکمی خێماڵەی میرنشینە کوردەکان پشێوی ناو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بە پاساوی چاکسازی لەناو ئیمپراتۆری لاوازدا گرتەبەر، بە نەهێشتنی دەسەڵاتی سەربەخۆیی میرنشینە کوردەکان، سوڵتان مەحمود توانی مەبەستە سیاسییەکانی بەێنێتەدی، هەندێك لە میرنشینە کوردەکان بەوخێنێت، سەرەڕای ئەم سیاسەتە سەرکوتکەرانەیە هەندێك لە میرشینە ڕەواکان تا ناوەڕاستی سەدەی نۆزدە بە خۆڕاگری لەبەردەم دەوڵەتی

عوسمانی مانەوە، بەڵام دواتر دەوڵەتی عوسمانی لە ساڵی 1842 دەستی دایە نەخشەیەك بۆ لەناوبردنی میرنشینەکان و یەك بە یەك میرنشینەکانی لەناو برد و دەسەڵاتی ناوەندی بەسەر هەموو ناوچە کوردنشینەکاندا سەپاند.

عوسمانییەکان لە بیتوێن و پشدەر

هەردوو دەوڵەتی تورك و فارس سیاسەتی خوێناوی و سەرکوتکەرانەیان گرتبوەبەر بۆ مەبەستی مل پێکەچکردنی گەلی کورد و هەڵسوڕاندنی لە بەرژەوەندییەکانی خۆیاندا، جێی سەرنجە وێڕای دەی و سیاسەتی توندوتیژی ئەو حکومەتانە، گەلی کورد ئەوەندەی بۆی کرابێت و دەرفەتی بۆ هەڵکەوتبێت، بەرپەرچی داونەتەوە و بەرگری کردووە، بۆ ئەوەی سەربەخۆیی وڵاتی خۆی بپارێزێت. بە هۆی ستەم و زوڵمی عوسمانی و سەفەوی هەمیشە کورد بەرگری و زۆرجاریش یاخی بوونی هەڵبژاردووە و هیچ گوێی بە قسەی دوژمنەکانی نەداوە، ئەوەتا (ڕیچ) لە گەشتنامەکەیدا لە گفتەگۆ سەبارەت بە باری سیاسی کوردستان، لەوە تێگەیشتووە: "کورد هیچ گوێ بە فەرمان و دەسەڵاتی سوڵتان نادەن، لایانوایە هۆی سەرەکی کاول بوونی ئەم وڵاتە، نەبوونی ئاسایشە لە هەموو ناوچەکەدا، چونکە وڵاتەکە لە بارەکی زۆر ناهەمواردایە، هەستی خۆشیان ناشارنەوە چەند ڕقیان لە تورکەکان بوو، چونکە ئەم تورکانە هەر خەریکی فێڵوفەڕ و تەڵەکەبازین، هەرگیز متمانەیان پێ ناکرێت، هەتا چاوترسێنیان نەکەیت، یان بە توندی لەگەڵیاندا نەجوڵێیتەوە لەخۆیانەوە چاك نابن". هەروەها گەشتیارێك تێبینی ئەوەی کردووە: "دانیشتوانی کورد هیچ بایەخێك بە فەرمانەکانی سوڵتان نادەن و بەشێوەیەکی گشتی ڕقیان لە دەوڵەتی عوسمانییە".

لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدە لە دوای نەمانی حوکمی میرنشینە کوردەکانەوە کوردستان بووە شانەی ململانێ و ڕووداوەکان، دەوڵەتی عوسمانی بە توندی بەردەوام بوو لە سەرکوتکردنی کوردەکان، بە هاتنە سەر تەختی سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم (1876- 1908ز) کە خەلیفەیەکی زۆردار و ستەمکار بوو، دژی هەموو جۆرە سەربەخۆیی و ئازادییەك بوو، سەروەت و سامانی وڵاتی بە فیڕۆ دەدا و دەیدا بە دەست و پەیوەندەکانی لە پێناوی پاراستنی کورسی و دەسەڵاتەکەیدا، ئەوانیش بە ئارەزووی خۆیان یاریان بە پاشەڕۆژی ئەو و وڵات و نەتەوەکانی دیکەش دەکرد، لە سایەی حوکمی سوڵتان عەبدولحەمیدەوە وڵات یەکپارچە بووە ئاژاوە و سەرگەردانی و ماڵوێرانی، توانای بەرگری و بەڕێوەبردنی نەمابوو، هەربۆیە بە (پیاوە نەخۆشەکە)

ناوەبرا، كاربەدەستانی توركیش بە ئارەزووی خۆیان خەڵكیان دەچەوساندەوە و بێ هیچ بنەمایەك باج و سەرانەیان لە هاووڵاتیان دەستاند و سەدان زوڵم و ستەمیان لێدەكردن، تا وای لێهات خەڵك لە گیانی خۆشی بێزاربوو. سیاسەتی نەگریس و چەپەڵی ئاژاوەنانەوەی توركان سنووری بیتوێن و پشدەریشی گرتبووەوە، كێشە و ئاژاوەیان لەناو هەموو عەشیرەتەكاندا دروست دەكرد.

ناوچەكە یەكپارچە بووە كێشە و نەهامەتی، هاووڵاتیەكانی بەتایبەت هەرێمی بیتوێن بووە گۆڕەپانی كێشەكان، بە هۆی بەشداری و هاوكاری لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری و پاشماوەی ڕووداوەكان، بە تایبەت دوای شكستی ڕاپەڕینەكە بووە گۆڕەپانی چالاكییە سیاسی و سەربازییەكان، لەلایەك هەوڵەكانی هەمزاغای مەنگوڕ سوپاسالاری ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵا و لەلایەكی دیكەوە دوای لەناوبردنی میرنشینەكوردەكان دەسەڵاتی هەموو ناوچەكان بەناوەندەوە بەسترایەوە، بەڵام تا ئەو كاتەش بیتوێن و پشدەر تەشكیلاتی تێدا نەكرابوو، ناوچەكە دۆخێكی ئاڵۆزی بەخۆوە گرتبوو، بۆ بەرزەفت كردن و چەسپاندنی دەسەڵاتی عوسمانی لە ناوچەكە چەند جارێك (تەقیەدین پاشا)ی والی بەغدا هێرشی كردەسەر و كردەوەی سەربازی بۆ سەر ناوچەكە ئەنجام داوە، وەك لە ڕۆژی هەینی لە سەرەتای مانگی سەفەری ساڵی(1274ك؟)، (تەقیەدین پاشا) بەناوی چاكسازی فەسادی (هەمزاغای مەنگوڕ) بە لەشكرەكەوە هاتە كۆیە و ڕووی كردە ڕانیە و لەگەڵ عەشایرەكان دەستیكرد بە شەڕ، عەشیرەتی ئاكۆی زۆر عەزابدا، (مەمەند ئاغای) سەرۆكی عەشیرەتی ئاكۆی گرت، چونكە وایان تێگەیاندبوو، سمایل ئاغای غەفوری كە لە حكومەت قاچاغ و دەربەدەر بوو، ئەو دەیحەوێنێتەوە، ئیتر بەناوی نەهێشتنی فەساد، ئەگەرچی خۆیان سەرچاوەی تاڵانی و فەساد بوون، خەڵكەكەی زۆر پەرێشان كرد و لە پاش سووتاندن و تاڵانكردنی بیتوێن و ڕانیە، گەڕایەوە بەغدا و هیچی لەگەڵ هەمزاغا پێنەكرا، دواتر مەمەندئاغا لە بەندیخانەی بەغداد دەمرێت، دواتریش لە ساڵی (1293)ی كۆچی بەرامبەر (1879)ی زایینی (تەقیەدین پاشا) و (عومەر پاشا)ی دیاربەكر بەسەر ناوچەكەیان دادا و عەشیرەتی ئاكۆیان تاڵانكرد، (موراد ئاغای حارس ئاغا) و (محەمەد ئاغای عەبدوڵڵا ئاغا)یان گرت و بەندیان كردن، لە بەندیخانەی كەركوكدا (موراد ئاغا) مرد، شاعیری گەورەی گەلەكەمان شێخ ڕەزای تاڵەبانی هۆنراوەیەكی بەو بۆنەیەوە داناوە، وەسف و پیاهەڵدانێكی بەرزی بۆ (موراد ئاغا) و هۆزەكەی بۆ خاوەن سفرە و خوان و باشتر لە حاتەمی تەی وەسفی دەكات و دەیگەیەنێتە كەسایەتییە بەرزەكانی مێژوو، هەموو ئەم پەلامار و تاڵانی و

ئازاردان و سەرکوتکردنە کاولکەر و سوتێنەر بوون، ناوچەکەی بەرەو پەڕێشانی برد، ئەمەش هێندەی تر قینی هاووڵاتیان بەرامبەر دەسەڵاتی عوسمانی زیادی کرد.

بیتوێن و پشدەر لە ڕووی کارگ□□ی□ی□وە

سەرەڕای لەناوچوونی میرنشینە کوردەکان و بەستنەوەی تەواوی ناوچەکە بەناوەندەوە، بەڵام تا نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدەش هەرێمی بیتوێن و پشدەر هیچ تەشکیلاتێکی حکومەتی عوسمانی تێدا نەکرابوو، دواتر لە ڕووی کاگ□□ی□ی□وە ناوچەکە گۆڕانی بە سەرداهات، لە ساڵی (1864) لەژێر ڕۆشنایی یاساکانی فەرەنسیدا بەمەبەستی ڕێکخستنی کارگێڕی هەرێمەکان و بەستنەوەیان بە ناوەندەوە، لە کانوونی یەکەمی ساڵی (1870)، یاسای کارگێڕی ئەیالەتەکان لەسەر بنەمای یاسای نوێ دەرچوو، بۆ ئەم مەبەستەش مەدحەد (مەدحەت) پاشا هەستا بە ڕێکخستنی کارگێڕی نوێی ویلایەتەکان لەسەرتاسەری عیراقدا، لەنێوان ساڵانی (1869- 1872) مەدحەت پاشا هەوڵی کۆمەڵێ چاکسازی و دانانی دەستوورێکی دا بۆ بەڕێوەبردنی ویلایەت.

لە ساڵی (1879) کاتێك گۆڕانکاری لە ئیدارەی ویلایەتەکاندا ڕوویدا هەردوو سنجەقی کەرکوك و سلێمانی خرانە سەر ویلایەتی موسڵ لە ئەنجامدا ویلایەتی موسڵ بوو بە ویلایەتێکی سەربەخۆ و پێکهاتە کاگێڕیەکەشی بەسەر هەرسێ سنجەقی موسڵ و کەرکوك و سلێمانی دا ڕێکخرا بە قەزاکانیانەوە بەم شێوەیە:

موسڵ- ئامێدی- زاخۆ- دهۆك – ئاکرێ- سنجار.
کەرکوك – ڕەواندز- کۆیە- ڕانیە- هەولێر- کفری.
سلێمانی – گوڵعەنبەر- مەعمور- حەمید(قەڵادزێ)- بازیان- شارباژێر- جاف.

لەکاتی دروست کردنی ویلایەتی موسڵ و دامەزراندنی تەشکیلاتی قەزاکان، عەشیرەتی میراودەلی لەپشدەر حوکمدار و فەرمانڕەوای ناوچەی پشدەر بوون، بێگومان هاوشانی ئەوان عەشیرەت و تیرەو تایەفەکانی تری ناوچەکە پشتگیر و هاوکاری میراودەلیەکان بوون و بەشداری ڕووداوەکانیان بوون. بۆ بەرگری لە شاڵاوەکانی دەوڵەتی عوسمانی و هەر هێزێکی تری بێگانە لەپێناوی پاراستنی سەربەخۆیی ناوچەکە.

یەکەم شەڕی میراودەلیان لەپشدەر لەگەڵ دەوڵەتی عوسمانی

میرزا مەنگوڕی دەڵێت: عەشیرەتی پشدەر ڕۆڵێکی سەربەخۆیی لە پشدەر دەگێڕا، نەدەچوونە ژێر دەسەڵاتی تورکەکان، چونکە پشدەری□کان لەگەڵ حکومەتی (ئەردەڵان، بابان، زەند، سۆران) بوون و سەربەخۆ

بوون، ترسێکیان لە دەوڵەتی عوسمانی نەبوو، بەڵام لە کوژانەوەی
ئەو میرنشینانەدا حکومەتی عوسمانی سلێمانی داگیر کرد، بابان
فەوتان و مەرگە و پشدەر کەوتە دەست ک□انی حەماغای گەورەی
میراودەلی و تا ساڵی (1880) ئاوا مایەوە، بەڵام حکومەتی عوسمانی
لە ساڵی (1305ك)=(1887-1888ز) ویستی تشکیلات لە پشدەر و مەرگە
دابمەزرێنێ، میراودەلی و حەماغا قایل نەبوون، تورك لەشكریان کرد
و “زەکەریا بەگ” یان بەهەزار کەسەوە نارد، بۆ تەشکیلات کردن،
هاتنە گوندی”بێ شیر” ئاخریەکەی میراودەلی ڕازی نەبوون، چوونە
سەریان و شەڕیان لەگەڵ کردن، زەکەریا بەگ گیرا و عەسکەرەکەی شکا،
هەموویان ساف لەساف تاڵانیان کرد و ڕۆیشتنەوە و بەرەڵاکران و
نەیانکوشتن.
حکومەتی تورك کە بە زوڵم و زۆر نەیتوانی تەشکیلات دابمەزرێنێت
پەنای برد□ بەر فڕوفێڵ و گفتوگۆ، پەنایان بۆ (شێخ سەعید)ی بابی
شێخ مەحمودی ن□مر برد، ئەویش بە هۆی ڕێز و پایەی لای
میراودەلیەکان، خۆی سەردانی پشدەر دەکات و قسەی لەگەڵ
میراودەلیەکان کرد و بەڵێنی لێوەرگرتن بۆ پێکھێنانی تەشکیلات لە
پشدەر، ئینجا میراودەلی لە جوڵانەوە کەوتن ڕێگادەدەن تەشکیلات لە
پشدەر بکرێت، حکومەتی تورك “حوسنی بەگ” دەکەن بە قایمقام لە
قەڵادزێ.
لەگەڵ تورك وا پێکهاتن پشدەر هەر سی عەسکەری لێ بن و بەس، ساڵی
شتێك وەك باج بدەنە حکومەت، ساڵی شتێکیان لە باج بۆ خۆیان کۆیان
دەکردەوە و دەیان نارده سلێمانی. بەڵام بە هۆی نالەباری (حوسنی
بەگ) و دروستکردنی کێشە و نەگونجانی لەگەڵ میراودەلییەکان، کێشەی
زۆر بۆ ناوچەکە دروست دەکات، هەر لە کێشەی کۆمەڵایەتی و سەندنی
باج و سەرانەی زیاد لە پێویست، تا دەستخستنەناو هەموو لایەنەکانی
تری ژیان، میراودەلی ناچار دەبن دوو پیاوی خۆیان بەناوی (حاجی
حەسەنە خڕە) و (حەسەنە کوێر) دەنێرن و ل□ بەردەمی دائیرەکەی خۆیدا
نامەیەکی میراودەلیەکان دەدەنە دەست (حوسنی بەگ)، لە کاتی
خوێندنەوەی نامەکە هەر ل□ بەردەمی دائیرەکەی خۆیدا (حوسنی بەگ)
دەکوژن و خۆشیان دەرباز دەبن، لەو ڕۆژەوە ئەو شوێنە لە دەروازەی
شاری قەڵادزێ بە (گردی حوسنی) ناسراوە. لە کاردانەوەی کوشتنی
“حسنی بەگ” دەوڵەتی عوسمانی بۆ تۆڵەسەندنەوە لە میراودەلیان
(عەوڵا پاشا)ی والی موسڵ بە چوار هەزار سەربازەوە دەنێرێتە سەر
پشدەر، لە ئەنجامدا دەبێتە شەڕیان و سوپای تورك دەشکێن و بەرەو
دەربەندی ڕانیە دەگەڕێنەوە، بەڵام جارێکی تر عەوڵا پاشا بە
هاوکاری بایزی کاکەڵا ئاغای مەنگوڕ، لە ساڵی (1314ك) (1896-
1897) هێرش دەکاتە سەر میراودەلیان و لەو شەڕەدا میراودەلی

دەشکێن و بەرەو سنووری ئێران پاشەکشێ دەکەن، پشدەریان چوونە ناوچەی ئالانی ئەودیو سنوور، عوڵای ڕەسوڵ ئاغا و وەسمان ئاغای بابەکر ئاغایان نارده لای (موزەفەرەدین شا)ی قاجار و مۆڵەتی پەنادان و مانەوەیان وەرگرت و دوو ساڵ لەو جێگایە مانەوە. دواتر میراودەلیەکان کاغەزێکی شێخ سەعید بۆ وەزیری بەغدا دەنێرن و شکات لە عەوڵا پاشا دەکەن، ئینجا وەزیر فەرمانی گەڕانەوەی عەوڵا پاشا دەدات بۆ ئەوەی سەرکەوتن بەدەست بێنێت، لێرە تەنیا ناوی بایز کاکەڵا ئاغا هاتووە، ئەگینا عوسمانیەکان هەمیشە گەلەکۆمەکیان لە سەرۆك و دەسەڵاتدارانی کورد کردووە، ئەگەر جەنگیان لەگەڵ میرنشین، یان عەشیرەتێك کردبێت، داوایان لە هەموو سەرۆکانی ناچەکە کردووە لەشەڕدا هاوکارییان بکەن، هەم بۆ دڵنیایی سەرکەوتنی خێرا و هەم بۆ ناکۆکی و ئاژاوە نانەوە لەنێوان سەرۆکە کوردەکان، بۆ نموونە هەر لەم شەڕەدا ناوی غەفوریەکانیش لە گوندی (خدران)ی بناری چیای کەسرەت لە بیتوێن هاتووە، هاوکاری عەوڵا پاشای والی موسڵیان کردووە دژی میراودەلیەکان.

بەڵگەنامە(*)ی ژمارە(1)

بروسکەی والیی موسڵ لەبارەی ئەنجامی شەڕی ساڵی (1886)ی پشدەرەوە لەگەڵ هێزی دەوڵەتی عوسمانی "تەحسین"ی والیی موسڵ لەم بروسکەیەی بەهۆی تەلگرافنامەی دیاربەکرەوە ناردووە بۆ سەروەزیر (صدری أعظم) لە ئەستەمبوڵ، چونکە ڕاستەوخۆ نەگەیشتووتە ئەوێ و لە دیاربەکرەوە بە ژمارە (802) گەیەنراوە. بروسکەکە مێژووی (15)ی تشرینی یەکەمی (1303)ی ڕۆمی (1887)ی زایینی بەسەرەوەیە، لە (ل524)ی سەرچاوەی ناوبراوەوە، پێدەچێت بەڵگەنامەی تریش لەو بارەیەوە هەبێت، چونکە لە بەڵگەنامەدا ئاماژە بەوە کراوە (وەك پێشتر بەرچاو خرا)، وادیارە پێشتریش لەو بارەبەوە هەواڵیان بەسەرووی خۆیان داوە، بەڵام ئەو بەڵگەنامەیە دەست ئێمە نەکەوتووە، بەهیوایین لە داهاتوودا هەموو ئەو بەڵگەنامانەی لە مێژوو و ڕابردووی کورد دەدوێن بخرێنەبەر دیدەی خوێنەران.

پوختەی کوردی:

مقام صدرات عظمایە

بۆ مەقامی مەزنی سەرۆکایەتی وەزیران وەك پێشتر بەرچاو خرا، هەزار ماڵی پشدەری بەهۆی دوژمنایەتییەوە پەنایان بردەبەر ئێران و بەڕێگای پێویست گەڕامانەوە بۆ گوندەکانیان و چەکمان کردن تا ڕووداوی دیکە نەقەومێ و قسەمان لێ وەرگرتن و بەسایەی حەزرەتی سوڵتانەوە ئەوانەمان ڕاگیراو (تەوقیف) کرد کە چەکدار بوون و شەڕی

سەربازەکانیان دەکرد، ئەوانیش کە بێ چەك بوون بەشداری ئەم ڕووداوانەیان نەکردبوو بڕاوەیان لێکرد و چوونەوە ماڵەکانیان، سوپاس بۆ خوا کە ئاسایش بەرقەرار بوو، ئەوانەیش کە چەکداربوون و تاوانیان کردبوو ناردمانە لای فەرماندە و بریکاری موتەسەڕیفی سلێمانی تا ڕاگیر بکرێن و بخرێنەبەر دادگا و ڕووداوەکانی دژی سەربازانی سەرسنوور و خێڵەکانی ئەو دەوروبەرە قەبەنەکرێن و دزە نەکەن و خوێنیش نەڕژێت، ئەم شێوە ئاسایی کردنەوەیەی بارودۆخەکە هەر بەپشت و پەنای حەزرەتی سایەی شوێنەوارە بڵندەکانی ئەو بووە.

لە 15ی تشرینی یەکەمی 303دا

والیی ویلایەتی مووسڵ

تەحسین

بەڵگەنامەی ژمارە(2)

یادداشتی " محەمەد کامل"ی سەروەزیر (صدری أعظم) بۆ دیوانی هومایۆن سەبارەت بەشەڕی ساڵی (1886)ی نێوان پشدەریان و دەوڵەتی عوسمانی و ئاکامەکانی یادداشتەکە ڕۆژی (17)ی صفر 1305ی و (22)ی تشرینی یەکەمی (303)ی ڕۆمی (1887) بۆ هەمان ڕووداو نووسراوە.

دەقی کوردی:

بابی عالی

دائیرەی سەرۆکایەتی وەزیران

دائیرەی سەرکاتبی دیوانی هومایۆن

جموجۆڵەکانی هەڵگەڕانەوە پێشتر لە سنجاقی سلێمانی دژی زەکەریا بەگی قائمقام و عەسکەرەکانی شاهانەی هاوڕێی کران، پشدەریانی هەڵاتوو بۆ ئێران بەسایەی پاشاوە گەڕانەوە بۆ دێهاتەکانیان و ملیان کەچ کرد و ئەو چەکدارانەش کە چەکی حکومەتیان بەدەستەوە بوو دەستگیر و چەك کران، بەڵام خێڵەکانی دیکە کە بەشداری شەڕیان نەکردبوو هاتنەوە بۆ گوندەکانیان و ئاسایش و ڕێك و پێکی بەرقەرار بوون و تاوانباران دەخرێنە بەر دادگا تا سزای خۆیان وەربگرن و بەپێی ئەو بروسکەیە کە لەوالیی مووسڵەوە بەدەستمان گەیوە گەیشتوونەتە ناوەندی ویلایەت گەورەم با ئەوە لەلای مەقامی بەرزتان زانراو بێ.

لە 17ی صفر 305 و 22ی تشرینی یەکەمی 303دا،

سەروەزیر

کامل

پێکهێنانی سوارەی حمیدیە- حمیدیە ئالایلری(ئێستر سوار)

لەسەردەمی دەسەڵاتی سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم (1876 -1909)دا حکومەتی عوسمانی بەهۆی باری خراپی ئابووری کێشەی زۆری هەبوو، سوڵتان عەبدولحەمید هەوڵیدا بەسیاسەتێکی حەکیمانە دڵی کوردەکان ڕابگرێ بۆ ئەوەی بەلای خۆیاندا بەرێ، بەرهەمی ئەو سیاسەتەش ئەوە بوو سوڵتان هێزێکی لە کوردەکان دامەزراند، بەناوی (هێزەکانی حەمیدیە)، لە ساڵی (1890) لەسەر ناوی عەبدولحەمیدی دووەم، کەلە (66) کەتیبەی سوارەی کورد پێکهاتبوون، زۆربەیان لە عەشیرەتی ملیی کورد بوون، لە ڕۆژهەڵاتی ئەنادۆڵ دەستیان کرد بە پێکهێنانی هێزێکی ناحکومی، ئەم هێزە نیشانەی خۆڕەکی پێوە دیار بوو.
سوڵتان عەبدولحەمید پێشتر و بەشێوەیەکی بەرنامە بۆ دانراو دەستی کرد بە پێکهێنانی هێزێکی سوارە لە عەشیرەتە کوردەکان، (سەمیح پاشا) سەرکردەی سەربازی ئەرزرومیان سەرپشك کرد لەو کارە، لە کانوونی دووەمی (1877) بەڵام سەرکەوتو نەبوو، دواتر (ئەدهەم پاشا)ی والی هەکاری لە ساڵی (1884) هەوڵێکی پتریدا تا سەرۆك هێزە کوردەکان نزیك بکاتەوە، چەندین کۆبوونەوەی لەگەڵ سەرۆك هێز و کەسایەتیەکان ئەنجامدا، ئەویش سەرکەوتوو نەبوو.
دواتر حکومەتی عوسمانی لەساڵی (1885) بۆ جێبەجێ کردنی دەسەڵاتی خۆی لە کوردستان و نزیك خستنەوەی کورد لە حکومەت، هەندێ ئاغای عەشایری کوردی پێکهێنا، کاتێك (زەکی پاشا) بوو بە فەرماندەی تیپی چوارەم لە ئەرزروم، ئەو هەوڵەی دەست پێکردەوە، بۆ پێکهێنانی هێزێك لە سوارەی عەشیرەتەکانی کورد.
سوارەی حەمیدیە بەپێی بڕیارێکی فەرمی لەلایەن سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم لە تشرینی دووەمی ساڵی (1890)دا دەرچوو، دواتر کاری بۆ کرا. ئەو هێزە عەشایریە ناوی لێ نرا (حمیدیە ئالایلری- سوارەی حەمیدیە) لەلای کوردەکان بە (ئێستر سوار) ناودەبران.
عوسمانیەکان بەناوی سوڵتانەوە بەڵێنی چەندین ئیمتیازاتیان بە سەرۆکانی کورد دا، بەمەبەستی داکۆکی کردنی کوردەکان لە ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی، چەندین دەعوەتنامەیان ئاراستەی زۆربەی سەرۆك هێزە کوردەکان کرد، تا لە ئەستەمبوڵ سەردانی سوڵتان بکەن، ژمارەیەکی زۆری سەرۆك عەشیرەتەکان بەپیر بانگەوازەکەوە چوون، بەتایبەت هەندێ لە عەشیرەتەکانی باکووری کوردستان، سەردانی ئەستەمبوڵیان کرد و بەبۆنەی گەیشتنیانەوە ئاهەنگێکی گەورە ساز کرا، خودی سوڵتان لە کۆشکەکەی خۆیدا پێشوازی لێکردن، لەو کاتەدا ئەمە شتێکی دەگمەن و تازە بوو، سەرۆك هێزەکان یەك مانگ لە ئەستەمبوڵ مانەوە، سوڵتان دیاری و مەدالیا و نازناو و پلەی سەربازی پێبەخشین، سەرباری موچەیەکی مانگانە. لەو کاتەدا بزاڤی (پان ئیسلامی) و بانگەشەکردن بۆ (کۆمەڵی ئیسلامی) لە ئارادا بوو،

بۆیە بەشدار بوونی کورد لەم هێزەدا بە بەرگری لێ ئیسلام و شەڕەکانیشیان بەجیهادێکی پیرۆز دادەنرا.
سەرەتا هێزە کوردەکان بەڕێنیان بە سوڵتاندا،ژمارەیەکی زۆر لە پیاوەکانیان بنێرن بۆ هێزەکانی سوڵتان، بەڵام کە گەڕانەوە شوێنەکانی خۆیان، هەندێکیان پەشیمان بوونەوە و هەندێکیشیان نەیانتوانی هێز بنێرن، لە نێوان (50) سەرۆك هێزی کورد لەوانەی سەردانی ئەستەمبوڵیان کرد و بەڵێنیاندا هێز بۆ سوارەی حەمیدیە بنێرن، تەنیا (13)یان پەیوەندیان بەو هێزەوە کرد، ئەوانی تر ڕەتیان کردەوە پەیوەندی بە سوارەی حەمیدیەوە بکەن، هیچ گومانی تێدانییە، ئەگەر مەترسی حکومەت لە جێبەجێ کردنی چاکسازی نەبوایە ئەم تەشکیلاتە وا زوو دەستی پێ نەدەکرا، سوودی ئەمەش لەعەسکەری زیاتر ئیداری بوو، چونکە لە سایەی ئەمەوە عەشایر بوونە لایەنگیری حکومەت، ئەگەر ئەم تەشکیلاتە لەسەر بناغەیەکی بەهێز و زانستی بکرایە سوودی بۆ حکومەت زیاتر دەبوو، بەڵام گیانی سەربازی و پابەندی لە پێکهێنانی حەمیدیەدا نەبوو، تاکێتایش هەر ئاوا مایەوە، ئامادە و پێ چەك نەکرابوون، بۆ زانست و پەروەردە هیچ هەوڵێك نەدەدرا.
دەربارەی قەوارەی ئەو هێزانە (ڕۆبرت ئۆڵسۆن) دەڵێ: هەر یەکێك لە لکەکانی ئەو هێزە لەشەش فەوج پێکهاتبوو، هەر فەوجێکیش بریتی بووە لە (512) سوار و لکەکان لێك جیاواز بوون، تەمەنی ئەوانەی لەو هێزەدا قبوڵ دەکران،دەبوایە لە نێوان (17- 40) ساڵ بوایە، سەرۆك عەشیرەتەکان هەر یەکەیان نازناوێکی سوپاییان پێ دەدرا، وەکو پاشا، دەستکەوت و خەڵاتی ئاشکرایان وەردەگرت و لەناو ئەو هێزانەدا دەسەڵاتیان لە دەسەڵاتدارێتی دەرەبەگێتی یا پاشا زۆر تر و بە هێز تر بوو، ئەو هێزە لە کوشتاری ئەرمەنیەکان و عەرەبە ناسیونالیستەکان بەشدار بوون، نەتەوەی کورد خۆشی لە دەستدرێژی و تاوانی ئەو هێزە ڕزگاری نەبوو، تاوانێکی زۆریان هەبووە بەرامبەر کوردەکانی دەرسیم و باشووری کوردستان.
(مروان المدور) گوتویەتی: ” ئەو هێزە لە هەموو نەتەوەکانی تری غەیری تورك، وەکو کورد و ئەلبان و چەرکەس پێکهێنرابوو، ژمارەی کورد لەناو ئەو هێزەدا تەنیا بریتی بوو لە (10) دە هەزار سوار، ئەم بۆچوونەی (مروان المدور) ئەوە بەدرۆ دەخاتەوەکە هەندێ سەرچاوەی دوژمنی کورد گوتویانە ئەو هێزە هەمووی لە کورد پێکهاتبوو، ئەو کوشتارەی لە ساڵی (1895) لە ئەرمەنەکان کرا بوو، بەهۆی ئەو هێزەوە بوو، زۆری تاوانەکەش خرابووە ئەستۆی کوردەوە، سوارەی حەمیدیە لە کاتی خۆیدا ڕۆڵێکی خراپیان گێڕا، خراپەکارییەکانی سوارەی حەمیدیە کوێرانە و بێ ویژدانانە دەخرێنە

پاڵ نەتەوەی کورد.

هەوڵ و تەقەلاکانی سوڵتان عەبدولحەمید بۆ تێکدانی نێوانی کورد و ئەرمەن هەمیشە لە کاردا بوو، سوارەی حەمیدیەی بۆ ئەو نیاز و مەبەستە دروست کردبوو، بەکورتی زیانەکانی سوارەی حەمیدیە کەژمارەیەك لە دەرەبەگ و سەرۆك عەشیرەتەکانی کورد تێیدا بەشداربوون، زیانێکی زۆری گەیاندە کورد و ئەرمەن، حکومەت هەر کارێکی پێ سپاردبان بێ سڵ کردنەوە ئەنجامیان دەدا.
دەربارەی مانەوەی ئەم هێزە (ڕۆبرت ئۆلسۆن) لە باسەکەیدا دەڵێت:
کاتێك چاکسازی دەستووری لە ساڵی (1908) دا مۆر کرا سوارەی حەمیدیە هەر مایەوە، دوای ئەوە ناوی حەمیدیەیان گۆڕی بە (فەوجەکانی سوارەی چەکدارەکانی ڕەوەندەکان)، بەڵام ئەو ناو گۆڕینەش هیچ شتێکی نەگۆڕی، ئەوەش ئاشکرا بوو، خواستی ماڵی کردنی کورد بەتێکەڵ کردنی لەگەڵ هێزە سەربازیەکانی ئیمپڕاتۆریەتەکە شکستی هێنا.

ئەوەی جێی داخە بەشێك لە نوسەر و توێژەران لە باسی کوشتاری ئەرمەن و ستەم و زوڵم و زۆریەکانی دەوڵەتی عوسمانی، چاودەنوقێنن لەوەی تورك کارەکتەری سەرەکی و هۆکاری ئاراستەکردنی ئەو هێزە بوو، بۆ ئەنجامدانی تاوانی کوشتار و تاڵان کردنی دانیشتوانی سایەی دەوڵەتی عوسمانی بەگەلی کوردیشەوە، بەڵکو ئاماژە بەڕۆڵی کورد دەکەن، وەك ئەنجامدەری کوشتاری گەلی ئەرمەن، ئاشکرایە سوارەی حەمیدیە بەکرێگیراوی دەوڵەتی عوسمانی بوون، ئەم دیاردەیەش لەناو هەموو نەتەوە ژێردەستەکاندا بوونی هەبوو، نەتەوەی کورد لەو بارەیەوە بێ تاوانە، هەموو تاوانەکان سەرچاوەکەی دەوڵەتی عوسمانیە، چەند دەرەبەگی بەرژەوەندیخواز و ئەڵقە لەگوێی کورد بۆ تورك هاوکار بوون، ئەوانەش فەرمانی بەرپرسە تورکەکانیان جێبەجێ کردووە، ئەوەش ئاشکرایە نەتەوەی کورد خۆشی لە زیانەکانی ئەو هێزە و ئەو دەرەبەگانە ڕزگاری نەبووە، قوربانی زۆری بەدەستی سوارەی حەمیدیە لێ کەوتووە، سەرەڕای ئەوەی لە ڕووی مافی نەتەوەییەوە زۆر دواکەوت و قەرەبوو نەکرایەوە.

مل نەدانی بیتوێن و پشدەر بۆ پێکەێنانی (سوارەی حەمیدی)

لە ڕاستیدا تاوانبارکردنی هەموو نەتەوەی کورد بەخراپەکارییەکانی سوارەی حەمیدی بێ ویژدانیە، چونکە دژایەتی و ملنەدانی بەشێك لە هێزە کوردیەکان بۆ پێکەێنانی (سوارەی حەمیدی) ئەوە دەسەلمێنێ کاربەدەستە تورکەکانی چەند توڕە و نیگەران کردووە، بۆ نموونە: بە هۆی مل نەدانی خەڵکی بیتوێن و پشدەر بۆ دروستکردنی هێزی سوارەی

حەمیدی، کاربەدەستە تورکەکان هەمیشە لەم سنوورە داخ لەدڵ بوون، بەشەرمانە دانی پێدادەنێن بەهێزێکی سەرکوتکەر و توندوتیژی عەسکەری و زەبری ئیداری مەدەنی خێڵەکانی چوارچێوەی فەیلەقەکەیان وەرانکردووە، لە چەند بەڵگەنامەیەکدا ڕەق و تووڕەییان بە ئاشکرا دیارە و نایشارنەوە، نەیانتوانیوە خۆیان بەرزەفت بکەن، سەرەڕای زیانە مرۆییەکان لەڕووی کاگێڕیشەوە سنوورەکەیان سزا داوە و داوا کراوە بچوك بکرێتەوە و لە قەزاوە بکرێتەوە بە ناحیە، ئەمەش وەك سزایەك، شکستیان دەربارەی پێکهێنانی سوارەی حەمیدیە لە پشدەر و بیتوێن لەم چەند بەڵگەنامەیەدا دیارە، ئەم بەڵگەنامەیە وێنەی شفرەی تەلگرافنامەی موشیر زەکی پاشای فەرماندەی فەیلەقی هومایونی چوارەمە لە دیاربەکر لەبارەی پێکهێنانی سوارەی حەمیدییەوە لە خێڵاتی پشدەر و ڕانیە (بیتوێن)، زەکی پاشا یەکەم کەس بوو پێشنیاریکرد سوارەی حەمیدییە لە خێڵاتی کورد پێکبهێنرێت، بەڵگەنامەکە لە مێژووی 16ی نیسانی 1308ی ڕۆمی (1892ی زایینی) بە سەرەوەیە، لە (ل197)ی سەرچاوەی ناوبراودا بڵاوکراوەتەوە، بەم شێوەیە:

بەڵگەنامەی ژمارە (3)

بروسکەی فەیلەقی چوارەم/ دیاربەکر

ج 13 نیسانی 308 فەرمانتان بە پێکهێنانی فەوجەکانی حەمیدی، لە دیاربەکر هەوێك دراو سەریگرت، نیشانە بە فەرمانی ئاماژە بە کراوتان، خێڵات لەنێو سنوور و دەسەڵاتی فەیلەقی چوارەمدا نین و بەداخەوە نەتوانراوە سوارەی حەمیدی لە خێڵاتی دەرەوەی دەسەڵاتی ئەمە پێکبهێنرێت، خێڵاتی دراوسێی حەلەب و موسڵ ئارەزووی پێکهێنانی فەوجەکانی حەمیدیان هەیە و ئەوەش جێی سەرنجدانتانە، بە ئەو مەبەستە هاتنە لام، بەڵام دانی پێدادەنێم نەمتوانی پێکیبهێنم، چونکە ئەو ناوچانە لە دەرەوەی قەڵەمڕەوی فەیلەقەکانی مندان و زاتم نەکردووە لەو خێڵاتە پێکیبهێنم، کە لەنێو چوارچێوەی فەیلەقەکی دیکە و ژێردەستی فەرماندەکانی ئەوەدان، چونکە ئەوە دەبێتە مایەی ناکۆکی و دووبەرەکی سەرباری ئەوەی هی وا هەیە دژی ئەم تەشکیلاتەیە، ئەگەرچی نەتوانراوە جیاوازی و دووبەرەکی بنرێتەوە، منیش بەردەوام هانم داون بۆ ئەم مەسەلەیە. وێڕای ئەوە سوارەی حەمیدی لە پشدەر و ڕانیە پێك بهێنرێت یانا ئەمە نازانین تاج ڕادەیەك کۆسپ دێتە ڕێمان و ئەم دووساڵە بەهێزێکی سەرکوتکەر و توندوتیژی عەسکەری و زەبری ئیداری مەدەنی خێڵەکانی چوارچێوەی فەیلەقەکەمان پەروەردە و چاك کراون، ئەمەیە لەم ماوەیەدا بە سایەی

سوڵتانەوە هێزەكانی حەمیدی پێكهێنران و هاندران. ئەوەی جێی تێڕوانینە لە جموجۆڵ كەوتنی خێڵات بەڵگەیەكی تەواوە سەركەوتنی ئەو چاكسازیەیە. بەڵام ناتوانم بۆچونێكی بێ ئەملا و ئەولا لەسەر وەزعی پشدەر و ڕانیە لەو ڕووەوە ئاخۆ یاریدد□دەرە، یان نا دەرببڕم و فەیلەقی سوڵتانی ئەوێ دەزانێت ڕاستی چییە و بەخێرایی وەزعی ئێستام خست□ بەرچاو فەرمانتان. لە 16ی نیسانی 308دا هاوشێوەی دەقەكەیە.

موشیری فەیلەقی چوارەم یاوەری ئەكرەم قوللەری

جواد دەروێش

بەڵگەنامەی ژمارە (4) لەكاتی دووەم شەڕی نێوان پشدەر و سیوەیلە، ئیمزای ڕۆژی 27ی رمضان 1309ك و 12ی نیسانی 1308ی ڕۆمی "جواد پاشا"ی سەروەزیر (صدر اعظم)ی دەوڵەتی عوسمانی پێوەیە، واتە لە بەهاری 1892ی زایینیدا بووە، ئامازەیان بەوە داوە بە هۆی ئەو ئاژاوانەی نێوان پشدەر و سیوەیل، خەڵكی ڕانیە بەخۆیاندا ڕا پەرمون و دژی حكومەت وەستاون، لەبەر ئەوە ئاگاداری داوە، ئەم بەڵگەنامەیە لە (ل 535)ی ئەو بەڵگەنامەیەدا تۆمار كراوە:

بەڵگەنامەی ژمارە (4)

دەقی كوردی

بابی عالی

دائیرەی سەرۆكایەتی وەزیران

دائیرەی سەركاتبی دیوانی هومایۆن

لاساری و بێ ئابڕویی پشدەریان زانراون چەند دێیەكیان سوتاندووە و هەموو كەلوپەلەكانیان تاڵان كردوون و خێڵاتی ڕانیەش لەبەر ئەم بەخۆداڕا پەرموانەی ئەوان دژی حكومەت ڕاوەستاون و ئەگەر تەمبێ نەكرێن شتی ناخۆش ڕوودەدەن و دەبنە جێی سەرنج. پێویستە ڕێ نەدرێت، سوپا بنێردرێت و وەك موسڵ ئاگادار كراوەتەوە، ئاوایش ڕێبەرایەتی ئۆردووی شەشەمی هومایۆن لایەنگیری ئەمە بووە و جەختی لەسەر كردووە و خەڵك لەم بارەیەوە سكاڵایەكی زۆریان كردووە و هەواڵە زانراوەكانی لای سەر عەسكەری ئەوەن كە ڕێبەرایەتی ناوبراو عەسكەری پێكهێناوە و ئیزنیش وەرگیراوە.

لە 27 رمضان 309ك و 12ی نیسانی 308 دا

سەدری ئەعزەم و یاوەری ئەكرەم

جواد

بەڵگەنامەی ژمارە (5)

بەڵگەنامەی ژمارە (5) دەقی برووسکەیەکی ڕۆژی 19ی نیسانی 1308ی ڕۆمی (1892ی زایینی) "کەمال"ی والی موسڵە، دەروێش (دەروێش پاشا؟) وێنەیەکی ل▯ بەر دەقی ئەسڵی ڕوونووس کردوەتەوە و لە ل (ل 537)ی سەرچاوەی پێشوودا بڵاوکراوەتەوە:

وێنەی شفرەی تەلگرافی ویلایەتی موسڵ

.........دەبێ هێندێ سوپا ڕەوانەی نێوانیان بکرێت تا هیچ نەقەومێ. ئەگەر ویلایەت ڕێ و ش▯و▯ن دانەنێت و جموجۆڵی عەسکەری کەمێك دوابخرێت، عەسکەری کاریگەری کەم دەبێتەوە. ئەم خێڵانە هەمیشە پەلامار دەدەن و شەڕ دەکەن و دژی حکومەت ڕادەوەستن و بەم شێوەیە بەردەوام دەبن و پێویستە بەزووترین کات دەرس دابدرێن و کاری پێویست بکرێت بایەخی زیاترە. دەبێت ڕێ و شوێن دابنرێت تا عەسکەر، باڵا دەستی عەسکەر بچەسپێنرێت، تاڵانیەکە بگەڕێنرێتەوە و سەرکێشەکان تەمبێ بکرێن. عەسکەری شاهانە بە فەرماندەیی میر لیوا محەمەد فازڵ پاشا بۆ چارەسەری خێڵات لە موسڵ کۆبۆتەوە تا لە سلێمانی دەستبەکاربێت و ئەو ئیشە لەوێ لە هێندێک شوێنی دیکە بەجێبهێنێت و هێزەکە شەش سەد سەرباز کەمترنەبێت و دوو ستوونی پیادەی عەسکەری شاهانە و سەد و پەنجا ئێستر بێت و بچێت مەبەستەکە جێبەجێ بکات. خێڵاتی ڕانیە و سەرانی مەنگوڕ و (بالماس؟)(**)ی قەزای ڕانیە لەسەر سنووری ئێران دانیشتوون ئەمە بەرچاو خراوی فەرمانە.

19ی نیسانی 308

والی موسڵ

دەقاودەقی ئەسڵیەکەیە

کەمال

یاوەری ئەکرەم دەروێش.

گواستنەوەی ناوەندی قەزای مەرگە بۆ پشدەر و نزمکردنەوەی قەزای ڕانیە بۆ ناحیە

دەربارەی شکستیان لە پێکھێنانی سوارەی حەمیدی لەچەند بەڵگەنامەیەکدا ڕق و توڕەیان بەئاشکرا دیارە و نایشارنەوە، لەئەنجامی سەرنەکەوتنیان نەیانتوانیوە خۆیان بەرزەفت بکەن، سەرەڕای زیانە مرۆییەکان لەڕووی کارگێڕیشەوە سنوورەکەیان سزا داوە.

لە بەڵگەنامەی ژمارە (6)دا بە هۆی ئەوەی خەڵکی سنووری پشدەر و بیتوێن ملکەچی فەرمان و یاساکانی عوسمانی نا بێت، بەتایبەت لە پێکھێنانی سوارەی حەمیدی، لەبەر ئەوە ناوچەکە سزا دەدەن و پێگە کارگێڕیەکەی لێ بس▯ن▯وە و پێشنیاری گواستنەوەی ناوەندی قەزا لە

مەرگەوە بۆ پشدەر، و نزمکردنەوەی ڕانیە لە قەزاوە بۆ ناحیە و خستنیە سەر قەزای کۆیسنجق.
ئەم بەڵگەنامەیە کۆمەڵە پێشنیارێکی ئەنجومەنی تایبەت (مجلس مخصوص)ە بۆ سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم، سەبارەت بە چەند گۆڕانکاریەکی نێو لیوا (سنجاغ)کانی سلێمانی و کەرکوك، لەوانە گواستنەوەی ناوەندی قەزای مەرگە لە (مەرگە)وە بۆ پشدەر یانی بۆ قەڵادزێ کە سەری گرتووە و درووستکردنی ناحیەیەك لە بەشی باکووری پشدەر و نزمکردنەوەی ڕانیە لە قەزاوە بۆ ناحیە و خستنە سەر قەزای کۆیسنجق و کۆکردنەوەی تفەنگی (مارتینی) لە خەڵکی ناوچەکانی سلێمانی و کەرکوك و داخستنی چەکسازی سلێمانی که کاتی بابانەکان پتر لە پەنجا کارگەی خۆماڵی (ئەهلی)ی تێدا هەبوون… بەڵگەنامەکە کۆمەڵێك زانیاری تری گرنگی تێدایە، بەڵام گشتییە و تایبەت نییە بەم باسەی سنووری پشدەر و بیتوێن ل□ بەرئەوە لە تۆمارکردنی خۆمان د□ بوێرین. ل179
بەڵگەنامەک□ م□□ژووی 21ی مایسی 1313ی □□م□ی (1897ی زایینی) بەسەرەو□ یە.
بەڵگەنامەی ژمارە(6)
دەقی کوردی
بابی عالی
ئەنجومەنی تایبەت
چەند هۆ و مەرامێك لە جووتە سنجاقی سلێمانی و کەرکوکدا بوونە مایەی خوڵقاندنی جموجۆڵ و شەڕ و کوشتار، بۆ ڕێگرتن لە سەبەبکارانی ئەم گەندەڵی و تاوانانە، ...... ناوەندی ویلایەتی موسڵ ببرێتە کەرکوك و کەسانی نالێوەشاوە و قایمقام و بەڕێوەبەری نێو ویلایەت و ئەفسەرانی جەندرمەی سلێمانی بگۆڕدرێن و قەزای ڕانیە بخرێتە سەر قەزای کۆیسنجەق و بکرێتە ناحیە و (پشدەر زودی) بکرێتە ناحیە و ناوەندی قەزای مەرگە ببرێتە پشدەر و قشڵەیەك لەوێ درووست بکرێت و تفەنگی مارتینی دەست خەڵکی هەردوو سنجاقی سلێمانی و کەرکوك کۆبکرێتەوە و چەکی عەسکەری بن، یان نا بەهی عەسکەری دابنرێن و کارگەی چەك دروستکردنیش قەدەغە بکرێت. یاداشتێکی 18ی ذی الحجە 313ی ئەنجومەنی نۆکەرتان لەگەڵ مەزبەتەیەکدا لەم ڕۆژەدا بەرچاو خراون.
یادداشتەکە سەرعەسکەر نووسیویە و لە ئەنجومەندا خوێندراوەتەوە و ئەوەیان تێدا هاتووە کە عەشایەری کەرکوك و سلێمانی زۆرجار ڕێگایان لە کاروانەکانی بازرگانی گرتووە و پێکدا هەڵپژان ڕوویداوە و هێزێکی عەسکەری بەفەرماندەیی میر لیوا ڕەزا بەگ بۆ ڕێگرتن لەم □وداو و پێکداهەڵپژانانە بەڕێ بکرێ بۆ کەرکوکی

ناوەنـدی ویلایەتـی موسڵ و فەرمانـدەییە عەسـكەرییەكەی و مـوشیری ئۆردووی هومایۆن ئاگادار بكرێنەوە و دەبێ بەگواستنەوەی ناوەندی ویلایەت بەپێی یەكەم فەرمان بۆ كەركوك ئاگاداری بڵاوبكرێتەوە و والی بچێ بەشوێنەكانی ئەو ویلایەتەدا بگەڕێ و لێكۆڵینەوە و كاری ڕاستەقینە بۆ نەهێشتنی شۆڕش و بەرقەراركردنی ئاسایش بكات و ڕاپۆرت لەسەر ڕێ و شوێنی بنچینەیی چەسپاندنی ئاسایش و نیزام و ڕێك و پێكی لەگەڵ وێنەی یادداشت و مەزبەتە پێشكەش كراوەكەدا بداتە وەزارەت و دائیرەی سەرعەسكەر و هەرچی بێتەكردن فەرمانی حەزرەتی (ولی الامر) ی گەورەمانە. لە هەووەڵی موحەڕەمی 315ك و 21ی مایسی 313دا.

بەڵگەنامەکەش لەخوارەوە ناو و ئیمزای ئەمانەی پێوەیە:

سەرعسكر وەزیری داد شێخ الاسلام سەروەزیر
محەمود ڕەزا عبدالرحمن پاشا نامزاج محەمەد جەمالودین ئیبراهیم كوڕی خەلیل

وەزیری ناوخۆ وەزیری دەرەوە سەرۆكی شورای دەوڵەت وەزیری دەریا
محەمەد مەمدوح ئەحمەد تۆفیق محەمەدسەعید حەسەن حوسنی

وەزیری مەعاریف وەزیری ئەوقافی هومایۆن وەزیری دارایی موشیر تۆپخانەی عامیرە
ئەحمەد زوهدی عەبدوڵڵا غالب ئەحمەد ئەزیف مستەفا زەكی

ڕاوێژكاری سەرۆكایەتی وەزیران وەزیری بازرگانی و ئەشغال
محەمەد تۆفیق محەمەد جەلالودین.

كاربەدەستانی تورك دژی خەڵكی ئەم دەڤەرە بڕیاری توندوتیژ و زوڵم و ستەمی بێ ئەندازە بە برووسكە و فەرمانەكانیانەوە دیارە، چۆن دەیانەوێت خەڵكی كوردستان و لەنێویدا ئەم دەڤەرە بەشێوەیەك بەو پەڕی توندوتیژییەو□ س□□ركوتیان بكەن، بۆیە هەر فەرماندە و سەربازی□كی تورك هاتبێتە ئەم دەڤەرە دەستی كراوە بووە، لەوەی چەندی بۆ دەڕوات دەتوانێت باج و سەرانەی زۆر بستێنێ و زوڵم و ستەم لە خەڵك بكات، بێ لێپرسینەوە ئەوەی دەتوانێت ئەنجامی بدات، ئەمەش بارودۆخی هاووڵاتیانی ئەم نیشتمانەی گەیاندە ئاستێك لەژێر سایەی دەوڵەتی عوسمانیدا لەوپەڕی ژیانی كوڵەمەرگیدا دەژیان، هەر ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی نەتوانن بێ دەنگ بن و بەرەو ڕووی دەسەڵاتداران بوونەتەوە و بۆ باشتر كردنی بارودۆخی وڵات ڕاپەڕین

و شۆڕشیان لەدژیان بەرپا کردووە.

-________

پەراوێز و سەرچاوەکان:

(*) ناوەندی بەڵگەنامەی عوسمانی" لەئەستەمبوڵ هەموو بەڵگەنامەکانی لەکتێبێکدا بەم ناونیشانەی خوارەوە بڵاوکردۆتەوە:
MUSUL- KERKUK ILE ILGILI
(ARSIV BELGELERI (1525- 1919
ئەو بەڵگەنامانەی لێرە بڵاوکراونەتەوە بۆ هەر بەڵگەنامەیەك ئاماژە بەلاپەڕەی سەرچاوەکە کراوە، بەڵگەنامەکان کاك عەبدولعەزیزی برای عەبدولڕەقیب یووسف کردونیە کرمانجی سەروو و " سدیق ساڵح" یش بە کرمانجی خواروو دایڕشتوونەتەوە، بۆ دەقی بنەڕەتییەکان بڕوانە پاشکۆی:(عبدالرقیب یوسف، سدیق سالح، بیرەوەریەکانی ئەحمەدی حەماغای پشدەری، سلێمانی 2001، ل 153).
(**) بالماس: دەبێت مەبەستی هۆزی)بەباس(بێت، کە کاتی خۆی یەکێتی بەباسەکان لەم چەند هۆزە پێکهاتبوون: (مەنگوڕ، مامەش، پیران، ڕەمك، سن و قاقا...هتد) ڕۆڵی گرنگیان لە ناوچەکە گێڕا دواتر بە فێڵ و جەورو ستەمی عوسمانی و سەفەوی لێك دابڕێنران و هەر بەشەی بەلایەکدا دەربەدەرکران و بڵاوەیان پێکرا، بەشێکیان لەقەزای ڕانیە و دەشتی بیتوێن جیشتەجێ بوون.
(1) ئیبراهیم ئیبراهیم میراودەلی،چەند لاپەڕەیەك لەمێژووی میراودەلی پشدەر، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی بەدرخان، سلێمانی،2003 .
(2) اسماعیل حقی شاوەیس، نادارانی کورد، مەلا سەلیم ئەفەندی، گۆڤاری ڕۆژی نوێ، ژمارە 8، ساڵی 1، تشرینی دووەم، 1960.
(3) تاهیر ئەحمەد حەوێزی، مێژووی کۆیە، بەرگی یەکەم، چاپی دووەم، 2007.
(4) حەسەن مەحمود حەمەکەریم، مەلائیدریسی بەدلیسی ڕۆڵی لە یەکخستنی میرنشینە کوردییەکاندا ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی چوارچرا، 2008، www.tishk books . com پرۆژەی لەسەرتۆڕی ئینتەرنێت.
(5) د. وەلید حمدی، کورد و کوردستان لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیادا، و:محەمەد نوری تۆفیق، چاپخانەی ئۆفیسی تیشك، سلێمانی 1999.
(6) دکتۆر عەبدوڵڵا عەلیاوەیی، کوردستان لە سەردەمی دەوڵەتی عوسمانیدا، چاپی سێیەم، هەولێر، 2004.
(7) دیوانی شیخ ڕەزای تاڵەبانی، کۆکردنەوە و ساغ کردنەوەی: شێخ

محەمەد خاڵ و ئومێد ئاشنا، چاپی یەکەم،هەولێر 2003.
(8) د. یاسین سەردەشتی، کوردستانی ئێران، چاپی دووەم، چاپخانەی (سیما)، سلێمانی،2011.
(9) شرفخانی بدلیسی، شەرەفنامە، و: هەژار ، چاپی دوهەم، چاپخانەی جەواهیری تاران، 1981.
(10) عبدالرقیب یوسف و سدیق ساڵح، بیرەوەریەکانی ئەحمەدی حەماغای پشدەری تۆمارکردن و ئامادەکردنی: عبدالرقیب یوسف، سدیق سالح، سلێمانی، 2001.
(11) کلۆدیوس جیمس ریچ، گەشتی ریچ بۆ کوردستان- 1820ز، چاپی یەکەم ئیران –تەورێز- 1993.
(12) گۆران ئیبراهیم سالح، کەرکوك لەسەردەمی دەولەتی عوسمانیدا لەنیوان ساڵانی 1876-1909ز، 2000.
(13) محەمەدئەمین زەکی بەگ، خولاصەیەکی تأریخی کورد و کوردستان، ئامادەکردنی: ڕەفیق ساڵح، بەرگی چوارەم، بنکەی ژین، سلێمانی 2006.
(14) محەمەد ڕەسوڵ هاوار، .
(15) مۆفەق میراودەلی، عەشیرەتی میراودەلی، چاپی یەکەم، سلێمانی، 2010.
(16) م.کامەران محەمەد حاجی، کوردستان لە یادداشتی چەند گەڕیدەیەکی ڕووسیدا، گۆڤاری مێژوو،ساڵی سێیەم ژمارە 9، زستانی 2009.
(17) ن، لازاریف، مێژووی کوردستان، وەرگێڕانی: هوشیار عبداللە سەنگاوی، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر، 2008.